

351.862(075.4)

П 68

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА УКРАЇНИ З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

Правила поведінки в умовах загрози та виникнення надзвичайних ситуацій

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

ЗСЛ. 862/048.4)
П68

ДСНС України

**ПРАВИЛА ПОВЕДІНКИ
В УМОВАХ ЗАГРОЗИ ТА ВИНИКНЕННЯ
НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ**

**Навчальний посібник
для індивідуального навчання працівників
підприємств, установ та організацій**

КИЇВ
2021

Навчальний посібник підготовлений працівниками навчально-методичних центрів цивільного захисту та безпеки життєдіяльності Чернівецької, Хмельницької, Сумської, Рівненської областей та м. Києва під керівництвом Департаменту організації заходів цивільного захисту ДСНС України.

Авторський колектив: С.Л. Давиборщ, А.А. Закреницький, А.М. Клещевніков, О.С. Коренчук, С.І. Осипенко, А.С. Прохоренко, Я.А. Самборський, О.В. Ткач, М.О. Юрійчук

Правила поведінки в умовах загрози та виникнення надзвичайних ситуацій. Навчальний посібник / За загальною редакцією С.І. Осипенка . - К., 2021. - 120 с.

Навчальний посібник розкриває зміст навчального матеріалу відповідно до вимог Програми загальної підготовки працівників підприємств, установ та організацій до дій у надзвичайних ситуаціях, затвердженої наказом ДСНС України від 06.06.2014 № 310 (у редакції наказу ДСНС України від 08.08.2014 № 458) та призначений для індивідуального навчання працівників, які вивчають теоретичний матеріал самостійно та у формі консультацій, а також для організаторів такого навчання і керівників навчальних груп з проведення занять і консультацій з працівниками за Програмою.

У навчальному посібнику наведена Програма загальної підготовки працівників підприємств, установ та організацій до дій у надзвичайних ситуаціях, надані рекомендації з організації індивідуального навчання, запропоновані варіанти змісту теоретичного матеріалу та питання для самоконтролю за всіма темами Програми.

ЗМІСТ

Вступ	7
Розділ 1. ОСНОВНІ СПОСОБИ ЗАХИСТУ І ЗАГАЛЬНІ ПРАВИЛА ПОВЕДІНКИ В УМОВАХ ЗАГРОЗИ ТА ВИНИКНЕННЯ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ	9
Тема 1. Основні способи захисту в умовах загрози та виникнення надзвичайних ситуацій.	10
Основні поняття про надзвичайні ситуації.	11
Порядок отримання інформації про загрозу або виникнення надзвичайної ситуації. Попереджувальний сигнал «Увага всім!».	13
Захисні споруди цивільного захисту, їх призначення та облаштування.	15
Порядок заповнення захисних споруд та правила поведінки працівників, які укриваються в них.	17
Принцип дії, індивідуальний підбір та правила користування протигазами, респіраторами. Індивідуальні протихімічні пакети.	18
Медичні засоби, що входять до індивідуальних аптечок та їх призначення. Індивідуальний перев'язочний пакет.	20
Евакуація, порядок її проведення.	21
Питання для самоконтролю.	23
Тема 2. Правила поведінки працівників під час надзвичайних ситуацій природного характеру.	24
Правила поведінки і дії працівників при землетрусах.	25
Безпечні дії працівників у разі виникнення геологічних надзвичайних ситуацій, пов'язаних із зсувами, обвалами або осипами, осіданням земної поверхні, карстовими провалами або підтопленням.	27
Особливості негативного впливу гідрометеорологічних надзвичайних ситуацій. Правила безпечної поведінки у разі їх виникнення.	30
Основні причини виникнення та особливості пожеж у природних екологічних системах. Правила безпеки та заходи безпеки у разі їх виникнення.	32
Питання для самоконтролю.	34
Тема 3. Безпека працівників під час радіаційних аварій і радіаційного забруднення місцевості. Режими радіаційного захисту.	35
Ядерні установки та джерела іонізуючого випромінювання. Особливості радіаційного впливу на людину. Поняття про дози опромінення. Променева хвороба.	36
Побутові дозиметричні прилади, їх призначення та особливості користування.	38
Режими радіаційного захисту. Санітарна обробка працівників. Дезактивація приміщень, обладнання, техніки, виробничої території тощо.	39
Питання для самоконтролю.	42

Тема 4. Правила поведінки працівників при аваріях з викидом небезпечних хімічних речовин.	43
Характеристика основних небезпечних речовин. Особливості їх впливу на організм людини. Наслідки аварій з викидом небезпечних хімічних речовин.	44
Загальні правила поведінки та дії працівників при аваріях з викидом небезпечних хімічних речовин.	46
Проведення заходів з ліквідації наслідків аварій з викидом небезпечних хімічних речовин. Дегазація приміщень, обладнання, виробничої території тощо.	47
Питання для самоконтролю.	49
Тема 5. Вибухо та пожежонебезпека на виробництві. Рекомендації щодо дій під час виникнення пожежі.	50
Основні поняття вибухобезпеки на виробництві. Небезпечні фактори вибуху і захист від них. Правила поведінки при виявленні вибухонебезпечних предметів.	51
Стисла характеристика пожежної безпеки підприємства, установи, організації. Протипожежний режим на робочому місці.	53
Можливість виникнення та (або) розвитку пожежі. Небезпечні фактори пожежі.	54
Дії працівників у разі загрози або при виникненні пожежі. Гасіння пожеж. Засоби пожежогасіння, протипожежне устаткування та інвентар, порядок та правила їх використання під час пожежі.	55
Питання для самоконтролю.	58
Тема 6. Правила поведінки і дії в умовах масового скупчення людей та в осередках інфекційних захворювань.	59
Безпека при масових скупченнях людей. Психологія натовпу. Правила безпечної поведінки у місцях масового перебування людей та у разі масового скупчення людей.	60
Поширення інфекційних хвороб серед населення. Джерела збудників інфекцій. Основні механізми передавання.	61
Режимно-обмежувальні заходи (посилене медичне спостереження, обсервація, карантин). Правила поведінки в осередках інфекційних захворювань, особиста гігієна в цих умовах.	62
Основні напрямки профілактики інфекційних хвороб. Методи і засоби дезінфекції, дезінсекції, дератизації. Основні дезінфекційні засоби.	64
Питання для самоконтролю.	66
Розділ 2. НАДАННЯ ДОМЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ ПОТЕРПИЛИМ	67
Тема 1. Порядок і правила надання домедичної допомоги при різних типах ушкоджень.	68
Основні правила надання домедичної допомоги у невідкладних ситуаціях.	69

Проведення первинного огляду потерпілого. Способи виклику екстреної медичної допомоги.	70
Ознаки порушення дихання. Забезпечення прохідності дихальних шляхів. Проведення штучного дихання. Ознаки зупинки роботи серця. Проведення непрямого масажу серця.	72
Домедична допомога при ранах і кровотечах. Способи зупинки кровотеч. Правила та прийоми накладання пов'язок на рани.	74
Домедична допомога при переломах. Прийоми та способи іммобілізації із застосуванням табельних та підручних засобів.	76
Питання для самоконтролю.	77
Тема 2. Порядок і правила надання домедичної допомоги при ураженні небезпечними речовинами, при опіках тощо.	78
Невідкладна та домедична допомога при отруєннях чадним газом, аміаком, хлором, іншими небезпечними хімічними речовинами.	79
Домедична допомога при хімічних та термічних опіках, радіаційних ураженнях, втраті свідомості.	80
Домедична допомога при тепловому та сонячному ударах. Правила надання допомоги при утопленні.	82
Способи і правила транспортування потерпілих.	83
Питання для самоконтролю.	84
Розділ 3. ОРГАНІЗАЦІЯ ЗАХОДІВ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ НА ПІДПРИЄМСТВІ, В УСТАНОВІ, ОРГАНІЗАЦІЇ	85
Тема 1. Забезпечення виконання на підприємстві, в установі та організації завдань з цивільного захисту.	86
Повноваження суб'єктів забезпечення цивільного захисту.	87
Організаційна структура управління цивільним захистом підприємства, установи, організації.	89
Об'єктові комісія з питань надзвичайних ситуацій та евакуаційні органи.	91
Відомості щодо об'єктових спеціалізованих служб і формувань цивільного захисту.	93
Відомча і добровільна пожежна охорона.	95
Аварійно-рятувальне обслуговування підприємств, установ, організації.	96
Система керівництва рятувальними роботами, координація дій виробничого персоналу та залучення підрозділів і служб, які беруть участь у ліквідації наслідків надзвичайної ситуації.	97
Права і обов'язки працівників у сфері цивільного захисту.	98
Сприяння проведенню аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій у разі їх виникнення.	99

Заходи життєзабезпечення постраждалих та соціального захисту і відшкодування матеріальних збитків постраждалим внаслідок надзвичайних ситуацій.	100
Питання для самоконтролю.	101
Тема 2. Виконання заходів захисту та дії працівників згідно з планами реагування на надзвичайні ситуації.	102
Об'єктовий план реагування на надзвичайні ситуації (інструкція щодо дій персоналу суб'єкта господарювання у разі загрози або виникнення надзвичайних ситуацій).	103
Прогнозовані природні загрози, територіальне розміщення потенційно небезпечних об'єктів, небезпечні виробничі фактори, характерні причини аварій, вибухів, пожеж тощо на виробництві.	105
Об'єктова система оповіщення працівників.	106
Дії персоналу щодо аварійної зупинки виробництва. Виведення працівників з небезпечної зони, порядок забезпечення їх засобами індивідуального захисту, місця розташування можливих сховищ, шляхи евакуації.	107
Інформування працівників щодо розвитку НС, місць розгортання і маневрування аварійно-рятувальних сил, залучення необхідних ресурсів, технічних і транспортних засобів, координації дій з населенням та заходів безпеки в зоні НС.	110
Питання для самоконтролю.	113
ГЛОСАРІЙ ОСНОВНИХ ТЕРМІНІВ І ПОНЯТЬ У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ	114

Вступ

Конституцією України зазначено, що людина, її життя, здоров'я та безпека визнаються в державі найвищою соціальною цінністю.

Серед загроз забезпеченню безпеки людини та громади в цілому, найвищі місця посідають надзвичайні ситуації (далі - НС), захист від яких у світовій практиці досягається шляхом організації заходів цивільного захисту на державному, регіональному, місцевому та об'єктовому рівнях.

Більшість надзвичайних ситуацій відбувається та поширюється через свідомі чи несвідомі дії людини, тому вирішення проблеми компетентності з питань цивільного захисту закріплене Кодексом цивільного захисту України як обов'язок громадян вивчати способи захисту від надзвичайних ситуацій та дій у разі їх виникнення.

З метою створення необхідних умов для реалізації в інтересах громадян України зазначеної правової норми, Урядом визначений механізм навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях. Так, роботодавці у рамках професійного навчання працівників на виробництві зобов'язані організувати вивчення ними Програми загальної підготовки працівників до дій у надзвичайних ситуаціях (надалі - Програма).

Вивчення Програми може здійснюватися шляхом індивідуальної або групової підготовки. При індивідуальному навчанні працівник вивчає тематику Програми самостійно та шляхом консультацій.

Для організації самостійного навчання роботодавцем створюється фонд спеціальної навчальної літератури, рекомендований ДСНС України. Консультації проводяться у визначені розкладом занять дні та години керівниками навчальних груп, призначених наказом керівника суб'єкта господарювання з числа фахівців підприємства, установи, організації.

Навчання за Програмою завершується перевіркою рівня знань тих, хто навчався. Відповідні записи вносяться до журналів (карток) обліку теоретичного навчання. Працівники, які проходили навчання на інших підприємствах, установах, організаціях, перевірку рівня знань складають за місцем навчання.

Навчальний посібник, що Ви тримаєте в руках, це спеціальне видання ДСНС України, в якому системно викладений зміст Програми. Структура посібника містить тексти та позатекстові компоненти (ілюстративний матеріал, зміст, бібліографія, пам'ятки, таблиці, глосарій тощо). Інформація у посібнику подана коротко і доступно, поділена на розділи теми і питання згідно з цілями навчання та рекомендованої тематики, визначеними Програмою.

Орієнтовний розподіл навчального часу за розділами програми та формами навчання

Найменування розділу	Складові навчання, години	
	Теоретична	Практична
Основні способи захисту і загальні правила поведінки в умовах загрози та виникнення НС	6	-
Надання домедичної допомоги потерпілим	2	-
Організація заходів цивільного захисту на підприємстві, в установі, організації	3	-
Перевірка знань	1	-
Спеціальне об'єктове навчання з питань цивільного захисту	-	8
Усього	12	8

У результаті вивчення тематики програми працівники мають знати:

- основні небезпечні виробничі фактори, техногенні та природні небезпеки, що ймовірні для місця розташування підприємства, установи та організації;
- основні принципи функціонування об'єктової системи цивільного захисту, організацію оповіщення про загрозу і виникнення надзвичайної ситуації;
- засоби індивідуального та колективного захисту, побутові дозиметричні прилади, порядок і правила користування ними;
- обов'язки і дії працівників під час загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій згідно із планами реагування на НС;
- способи та засоби запобігання пожежам та вибухам, типові дії працівників при їх виникненні, способи застосування первинних засобів пожежогасіння;
- правила надання домедичної допомоги потерпілим;
- заходи щодо сприяння проведенню на підприємстві, в установі та організації аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт в умовах виникнення НС.

Перевірка знань працівників проводиться у вигляді тестування або усного чи письмового опитування. Якщо працівники показали незадовільні результати перевірки знань з питань цивільного захисту, то протягом одного місяця вони мають пройти повторну перевірку знань.

Спеціальні об'єктові навчання з питань цивільного захисту проводяться після самостійного опанування працівниками теоретичного матеріалу, викладеного у посібнику, та мають за мету практичне відпрацювання заходів, передбачених планами реагування на надзвичайні ситуації, планами локалізації і ліквідації наслідків аварій на об'єктах підвищеної небезпеки, планами цивільного захисту на особливий період, а також закріплення вмій працівників з виконання дій за сигналами оповіщення, користування засобами індивідуального захисту та засобами пожежогасіння, способів рятування людей, надання домедичної допомоги потерпілим, порядку евакуації людей і матеріальних цінностей.

Основні способи захисту і загальні правила поведінки в умовах загрози та виникнення НС

Захист від надзвичайних ситуацій це сукупність взаємопов'язаних щодо часу, ресурсів та місця здійснення заходів цивільного захисту, спрямованих на зменшення загрози життю і здоров'ю людей, а також матеріальних збитків від дії небезпечного чинника (пожежі, вибуху, викидів небезпечних хімічних, радіоактивних і біологічно небезпечних речовин).

Основні складові заходів з цивільного захисту людей, територій, навколишнього природного середовища та майна від надзвичайних ситуацій: оповіщення про загрозу або виникнення надзвичайних ситуацій; укриття у захисних спорудах цивільного захисту та заходи з евакуації; радіаційний і хімічний захист; медичний і біологічний захист людей, тварин і рослин.

ТЕМА 1. ОСНОВНІ СПОСОБИ ЗАХИСТУ В УМОВАХ ЗАГРОЗИ ТА ВИНИКНЕННЯ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

Навчальні питання

- * Основні поняття про надзвичайні ситуації.
- * Порядок отримання інформації про загрозу і виникнення НС. Попереджувальний сигнал «Увага всім!».
- * Захисні споруди цивільного захисту, їх призначення та облаштування.
- * Порядок заповнення захисних споруд та правила поведінки працівників, які укриваються в них.
- * Принцип дії, індивідуальний підбір та правила користування протигазами, респіраторами. Індивідуальні протихімічні пакети.
- * Медичні засоби, що входять до індивідуальних аптечок, та їх призначення. Індивідуальний перев'язочний пакет.
- * Евакуація, порядок її проведення

Список нормативних джерел

1. Кодекс цивільного захисту України: розділ I статті 2, 5, розділ IV статті 30, 31, 32, 33.
2. Постанови Кабінету Міністрів України:
  - * від 30 жовтня 2013 р. № 841 «Про затвердження Порядку проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій»;
  - * від 19 серпня 2002 р. № 1200 «Про затвердження Порядку забезпечення населення і працівників формувань та спеціалізованих служб цивільного захисту засобами індивідуального захисту, приладами радіаційної та хімічної розвідки, дозиметричного і хімічного контролю»;
  - * від 27 вересня 2017 р. № 733 «Про затвердження Положення про організацію оповіщення про загрозу виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій та зв'язку у сфері цивільного захисту»;
  - * від 10 березня 2017 р. № 138 «Деякі питання використання захисних споруд цивільного захисту»;
  - * від 24 березня 2004 р. № 368 Про затвердження порядку класифікації надзвичайних ситуацій за їх рівнями»
3. Стандарти та норми України:
  - * Національний класифікатор України. Класифікатор надзвичайних ситуацій ДК 019:2010;
  - * ДБН В.2.2.5-97 «Захисні споруди цивільної оборони»

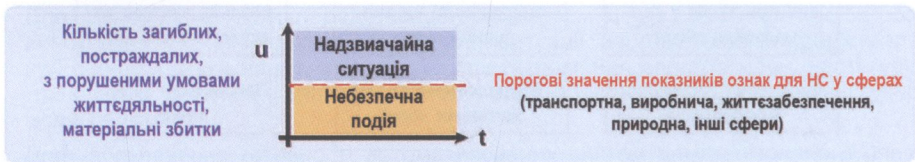
Основні поняття про надзвичайні ситуації

Універсальними причинами надзвичайних ситуацій офіційними джерелами визначаються аварії, стихійні лиха, катастрофи або інші **небезпечні події**, що знаходять своє підтвердження у визначенні Кодексом цивільного захисту України і самого терміну **надзвичайної ситуації**

обстановка на окремій території чи суб'єкті господарювання на ній або водному об'єкті, яка характеризується порушенням нормальних умов життєдіяльності населення, спричинена катастрофою, аварією, пожежею, стихійним лихом, епідемією, епізоотією, епіфітотією, застосуванням засобів ураження або іншою небезпечною подією, що призвела (може призвести) до виникнення загрози життю або здоров'ю населення, великої кількості загиблих і постраждалих, завдання значних матеріальних збитків, а також до неможливості проживання населення на такій території чи об'єкті, провадження на ній господарської діяльності

Поріг небезпечності наслідків, з якого подія із небезпечної стає надзвичайною ситуацією, визначається класифікаційними ознаками надзвичайних ситуацій, де одиницями виміру небезпечності виступають порогові значення кількості загиблих, постраждалих, площі, кількісний вираз тоннажу, перевищення гранично допустимих концентрацій тощо.

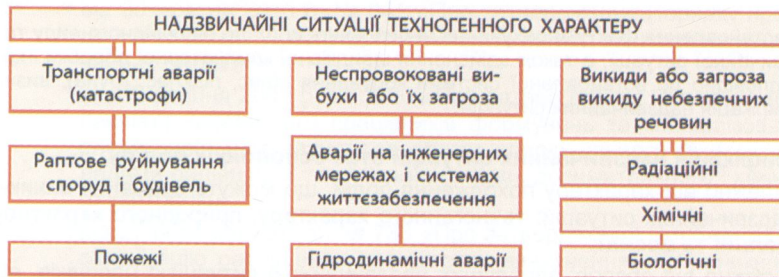
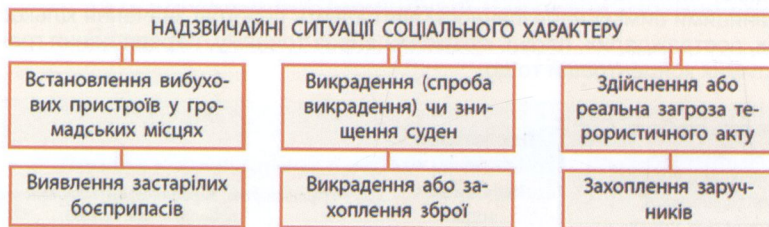
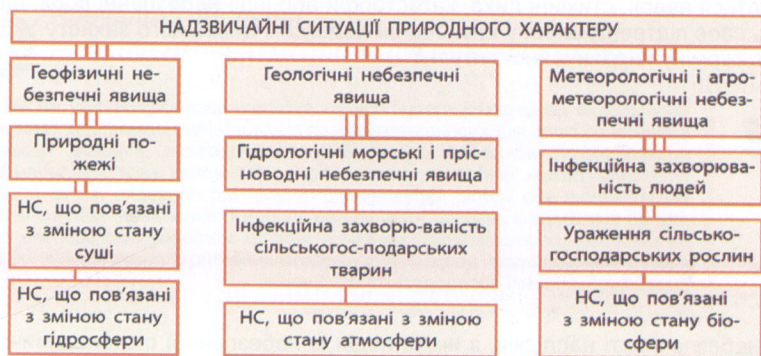
Для встановлення факту зарахування небезпечної події до відповідного виду та рівня надзвичайної ситуації, а також здійснення швидкісної комп'ютерної обробки інформації відповідно до встановленої системи кодування (клас, підклас, група), визначена класифікація надзвичайних ситуацій.

Класифікація надзвичайних ситуацій стає основою їх поділу:

- * залежно від характеру походження подій, що можуть зумовити виникнення надзвичайних ситуацій: **техногенного характеру, природного характеру, соціальні та воєнні;**
- * залежно від обсягів, заподіяних надзвичайною ситуацією наслідків, обсягів технічних і матеріальних ресурсів, необхідних для їх ліквідації: **державного, регіонального, місцевого та об'єктового рівнів.**

Збитки (втрати) відображають кінцевий результат прояву надзвичайних ситуацій та розділяються на наступні класи, залежно від виду завданої шкоди: збитки від втрат життя і здоров'я; збитки від руйнування і пошкодження основних фондів виробничої та соціально-культурної сфери; втрати від недовироблення продукції, внаслідок припинення виробництва; екологічні наслідки.

При визначенні збитків оперують поняттями прямого, побічного, повного та загально-го, враховуючи динаміку зміни збитків у часі, у залежності від оперативності вжитих заходів із реагування та ліквідації наслідків.

Надзвичайні ситуації військового характеру пов'язані з наслідками застосування зброї масового ураження або звичайних засобів ураження, під час яких виникають вторинні фактори ураження, внаслідок руйнування атомних і гідроелектричних станцій, складів і сховищ радіоактивних і токсичних речовин та відходів, нафтопродуктів, вибухівки, транспортних та інженерних комунікацій тощо.

Зона надзвичайної ситуації оголошується в межах окремої території чи суб'єкту господарювання, або водного об'єкту, що зазнали певних збитків (втрат), для виконання органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, суб'єктами господарювання комплексу заходів та робіт з ліквідації наслідків.

Порядок отримання інформації про загрозу або виникнення надзвичайної ситуації.

Попереджувальний сигнал «Увага всім!»

Отримання інформації

Доведення інформації про загрозу або виникнення надзвичайних ситуацій здійснюється через системи оповіщення:

- * загальнодержавну, територіальні та місцеві автоматизовані системи централізованого оповіщення;
- * спеціальні (на атомних електростанціях, на гідротехнічних спорудах Дніпровського та Дністровського каскадів та в зонах їх можливого катастрофічного затоплення, на магістральних продуктопроводах);
- * локальні та об'єктові системи оповіщення.

Автоматизовані системи централізованого оповіщення

Використовуються для доведення сигналів, повідомлень з питань цивільного захисту через: телемережі та мережі ефірного радіомовлення телерадіоорганізацій незалежно від форми власності; операторів телекомунікацій (телефонний зв'язок, текстові повідомлення); Інтернет-ресурси (сайти, соціальні мережі).

Для привернення уваги, перед доведенням інформації до населення про загрозу виникнення або виникнення надзвичайної ситуації, передається попереджувальний сигнал **«Увага всім»**, а саме: уривчасте звучання електросирен, часті гудки транспорту, зокрема, у запису мережами радіомовлення та через вуличні гучномовні пристрої.

Для забезпечення готовності автоматизованих систем централізованого оповіщення до використання за призначенням організовується цілодобове чергування оперативно-чергових (чергових) та інших служб, що здійснюють оповіщення про загрозу виникнення або виникнення надзвичайної ситуації.

КОРИСНА ІНФОРМАЦІЯ

* Почувши сигнал **«УВАГА ВСІМ!»**, негайно увімкніть радіоприймач або телевізор і прослухайте повідомлення, яке містить інформацію про:

- місце і час виникнення, розміри та масштаби надзвичайної ситуації;
- час початку та тривалість дії факторів ураження;
- територію, яка потрапляє в осередки (зони) ураження;
- порядок дій при надзвичайній ситуації.

Об'єктова система оповіщення

Об'єктові системи оповіщення передбачають організаційно-технічну взаємодію з місцевою автоматизованою системою централізованого оповіщення, а також безпосередній телефонний зв'язок між оперативно-черговою (черговою) службою місцевого органу виконавчої влади (органу місцевого самоврядування) та об'єктами, де функціонують спеціальні або локальні системи оповіщення.

У разі загрози виникнення або виникнення надзвичайної ситуації на об'єкті, диспетчерська служба об'єкта інформує про це керівника об'єкта, який приймає рішення про оповіщення персоналу і населення, яке перебуває у зоні можливого виникнення або виникнення надзвичайної ситуації.

Рішення про оповіщення приймається на підставі повідомлення про фактичну обстановку, що склалася, результатів аналізу прогнозованих даних, що вимагають негайного проведення заходів із захисту, пропозицій органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування та керівників об'єктів, на території яких існує загроза виникнення або виникла надзвичайна ситуація.

Для передачі сигналів та повідомлень оповіщення диспетчерською службою використовуються сигнально-гучномовні пристрої, електронні інформаційні табло та інші спеціалізовані технічні засоби об'єктової системи оповіщення.

Диспетчерська служба об'єкта також інформує про загрозу виникнення або виникнення надзвичайної ситуації відповідний місцевий орган виконавчої влади (орган місцевого самоврядування) та підрозділи територіальних органів Національної поліції і ДСНС України за місцезнаходженням об'єкта.

ПАМ'ЯТАЙТЕ:

- * Тривалість звучання попереджувального сигналу становить три - п'ять хвилин
- * Інформація передається протягом 5 хвилин після подачі попереджувального сигналу
- * Вислухавши повідомлення, дійте без паніки і метушні у відповідності до отриманих вказівок

Захисні споруди цивільного захисту, їх призначення та облаштування.

Захисні споруди

Призначені для захисту людей від впливу небезпечних факторів, що виникають внаслідок надзвичайних ситуацій, воєнних дій або терористичних актів. Утримання захисних споруд цивільного захисту у готовності до використання за призначенням здійснюється суб'єктами господарювання, на балансі яких вони перебувають. Захисні споруди можуть використовуватися у мирний час для потреб суб'єкта господарювання за умови приведення їх у готовність до використання за призначенням у строк, визначений паспортом захисної споруди, але не більше 12 годин. Захисні споруди можуть бути герметичними або негерметичними.

Сховище

Герметична інженерна споруда, що забезпечує захист від негативного впливу сучасних засобів ураження, бактеріальних (біологічних) засобів, від бойових отруйних речовин, радіоактивних продуктів при руйнуванні ядерних енергетичних енергоустановок, а також, при необхідності, від катастрофічного затоплення, окремих небезпечних хімічних речовин, високих температур і продуктів горіння при пожежах та передбачають можливість безперервного перебування у них розрахункової кількості осіб, що укриваються, протягом двох діб.

Укриттю у сховищах підлягають працівники найбільшої працюючої зміни суб'єктів господарювання, віднесених до категорій цивільного захисту, працівники чергового персоналу суб'єктів господарювання, які забезпечують життєдіяльність міст, віднесених до груп цивільного захисту, хворі, медичний та обслуговуючий персонал закладів охорони здоров'я, які не підлягають евакуації або не можуть бути евакуйовані у безпечне місце.

Кожному сховищу присвоюється обліковий номер. Приміщення сховища розділяються на основні (для укриття людей, тамбури-шлюзи, тамбури) та допоміжні (для розміщення обладнання систем фільтровентиляції, електрозабезпечення, водозабезпечення і каналізації). Сховища мають захисні входи і виходи.

На кожні 500 осіб, що укриваються у сховищі, обладнується санітарний пост, на 900-1200 осіб - медичний пункт. У сховищі постійно здійснюється контроль за вологістю, температурою, концентрацією у повітрі кисню і вуглекислого газу.

Протирадіаційне укриття

Негерметична інженерна споруда, що забезпечує захист людей від іонізуючого випромінювання у разі радіоактивного забруднення місцевості. Крім того, частково захищає від впливу ударної і вибухової хвилі, уламків будинків, що руйнуються, а також від безпосереднього потрапляння на одяг крапель отруйних речовин і аерозолів бактеріальних засобів. Протирадіаційні укриття обладнуються, насамперед, у підвальних поверхнях будинків та споруд. До основних приміщень укриття належать приміщення для розміщення осіб, що укриваються, до допоміжних - санітарні вузли, вентиляційні та приміщення для зберігання забрудненого верхнього одягу.

Балансоутримувачами сховищ і протирадіаційних укриттів, для забезпечення їх обслуговування у період використання, розміщення в них тих, хто укривається, та експлуатації інженерно-технічного обладнання, призначаються ланки (групи) з обслуговування захисних споруд.

Швидкоспоруджувана споруда

Зводиться за короткий час із спеціальних конструкцій для захисту людей від дії засобів ураження в особливий період. Споруда має приміщення для розміщення людей, місця для фільтровентиляційного обладнання, санвузли, місця для зберігання продовольства, запасу води, входи та виходи, аварійний вихід. На вході такої споруди обов'язково ставлять надійні, захисно-герметичні або металеві двері.

До фонду захисних споруд також відносяться інші споруди, що можуть бути використані для укриття населення.

Споруда подвійного призначення, найпростіші укриття

Підземні переходи між станціями (транспортні, станцій метрополітену), тунелі, підземні склади, автостоянки, паркінги, гаражі, підземні торгові центри, підприємства громадського харчування, магазини, а також фортифікаційні споруди, цокольні або підвальні приміщення після обстеження можуть бути визначені об'єктами, придатними для включення до фонду захисних споруд. Такі об'єкти повинні мати не менше двох входів (виходів), примусову чи природну вентиляцію, рівну підлогу для встановлення лав, бути забезпеченими електроживленням, освітленням, водопроводом, каналізацією (для укриттів з кількістю людей, які в них переходять менше 20 осіб, можуть встановлюватися ємності з питною та технічною водою, виносні баки), а також мати стіни не менш 2 цеглин завтовшки або залізобетонні конструкції товщиною від 56 сантиметрів для забезпечення захисту від зовнішнього іонізуючого випромінювання та дії звичайних засобів ураження.

Сховища розташовуються від місць знаходження тих, хто в них має укриватися до 500 метрів, а протирадіаційні укриття - до 1000 метрів. Перші поверхи багатоповерхових будинків послаблюють радіацію у 5-7 разів, підвали у цегляних будинках - у 200-300 разів.

Порядок заповнення захисних споруд та правила поведінки працівників, які укриваються в них

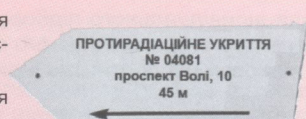
Укриття населення у захисних спорудах здійснюється за сигналами цивільного захисту. Розміщують людей у відсіках працівники ланки (групи) з обслуговування захисної споруди. Осіб, що прибули з дітьми, розміщують в окремому відсіку чи у спеціально відведеному для них місці. Дітей, людей похилого віку і людей з поганим самопочуттям розміщують у медичній кімнаті або біля огорожувальних конструкцій і ближче до повітроводів.

КОРИСНА ІНФОРМАЦІЯ

* Маршрути руху до захисної споруди позначаються покажчиками, на яких вказується: сховище, ПРУ, відстань до нього і стрілка напрямку руху.

* У нічний час написи, покажчики і входи освітлюються або дублюються світловими покажчиками.

Правила перебування у захисній споруді

- * Заходьте до захисної споруди організовано, швидко і без паніки.
- * У сховищі розміщуйтесь групами з ким працюєте разом у бригаді, робочій зміні, цеху тощо, у кожній групі призначте старшого.
- * Приходьте зі своїми засобами індивідуального захисту органів дихання, продуктами харчування (якщо вони не закладені у захисній споруді) і документами.
- * Виконуйте усі вказівки працівників об'єктового формування по обслуговуванню захисної споруди, чергового по сховищу, надавайте посильну допомогу хворим, особам з інвалідністю.

У захисних спорудах ЗАБОРОНЯЄТЬСЯ:

- * шуміти, голосно розмовляти, ходити по споруді без потреби, виходити назовні без дозволу чергового;
- * палити, вживати спиртні напої;
- * приводити тварин;
- * приносити легкозаймисті, вибухонебезпечні, громіздкі речі;
- * вмикати радіоприймачі, електроприлади, застосовувати джерела освітлення з відкритим полум'ям (газові лампи, свічі та інше).

Вивід з захисної споруди здійснюється за сигналом «Небезпека минула» та після уточнення обстановки в районі захисної споруди

Принцип дії, індивідуальний підбір та правила користування проти газами, респіраторами. Індивідуальні протихімічні пакети

Протигази

Пристрої для захисту органів дихання, очей і обличчя людини від отруйних, радіоактивних речовин, бактерій, що знаходяться у повітрі у вигляді парів, газів або аерозолів. Застосовуються фільтруючі та ізолюючі протигази, принцип дії яких: очищення від шкідливих домішок повітря, яке надходить до людини (фільтруючі протигази); повне обмеження дихання від зовнішнього повітря та забезпечення людини повітрям із патрона протигаза (ізолюючі протигази).

Для індивідуального підбору лицьової частини протигаза визначте вимір вертикального і горизонтального обхвату голови, результати округліть до 0,5 см. Таблиця розмірів протигазів індивідуальна для кожного типу і модифікації.

Правила користування проти газом

- * надіньте сумку з проти газом через праве плече так, щоб вона була на лівому боці (клапан від себе);
- * відрегулюйте за допомогою пряжки довжину плечового ремня так, аби його край опинився на рівні талії;
- * затримайте дихання, заплющте очі, витягніть шолом-маску, візьміть її обома руками так, щоб великі пальці були ззовні, а решта - всередині;
- * прикладіть нижню частину шолом-маски під підборіддя, різким рухом рук догори і назад натягніть шолом-маску на голову так, щоб не було складок, а окуляри розмістилися на рівні очей;
- * видихніть повітря, відкрийте очі, продовжуйте дихати.

Проти газ надітий правильно, якщо жодна його деталь не чинить тиску, але, при цьому, виріб щільно прилягає до обличчя, а скельця окулярів лицьової частини знаходяться напроти очей

Проти газ знімається по команді «Проти газ зняти !». Для цього візьміться за клапанну коробку, злегка відтягніть шолом-маску вниз, і рухом вперед і вгору зніміть її, виверніть шолом-маску, ретельно протріть і складіть в сумку. Самостійно (без команди) проти газ можна зняти у разі достовірних відомостей, що небезпека ураження минула.

КОРИСНА ІНФОРМАЦІЯ

Правила зберігання протигазу:

- * Оберегайте протигаз від ударів, поштовхів і струсів.
- * Не тримайте протигаз у вологому місці і ні в якому разі не допускайте потрапляння води у коробку.
- * Не сушіть і не зберігайте протигаз біля нагрітої печі, опалювальних приладів, поблизу летючих рідин (бензин, газ).
- * Бережно поводьтеся з вдихальним клапаном (якщо клапан засмічений або склеївся, обережно продуйте його).
- * Зберігайте протигаз у зібраному вигляді в сумці (із закритим клапаном), підвішеній на лямці, чи поставленій на полицю дном донизу.

Фільтруючий респіратор

Фільтрувальна напівмаска, яка використовується для захисту органів дихання від радіоактивного, промислового і ґрунтового пилу шляхом очищення зараженого повітря фільтрувальним шаром маски. Респіратори виготовляють трьох розмірів, що визначається висотою обличчя: 1 (99-109 мм), 2 (110-119 мм); 3 (понад 119 мм).

Щоб підігнати респіратор до свого обличчя: одягніть напівмаску на обличчя так, щоб підборіддя і ніс були всередині, одна тасьма наголовника, що не розтягується, була б на тім'я голови, а друга - на потилиці; за допомогою пряжок, що є на тасьмах, відрегулюйте довжину (для того зніміть напівмаску) таким чином, щоб надіта напівмаска щільно прилягала до обличчя; кінці носового затискача притисніть до носа.

ЗАБОРОНЯЄТЬСЯ застосовувати фільтруючі респіратори для захисту від високотоксичних речовин, а також від речовин, які у пароподібному стані можуть проникати в організм через пошкоджену шкіру.

Якщо у Вас немає протигазу чи респіратора, не варто впадати у відчай, можна використати ватно-марлеву пов'язку чи протипилову тканинну маску, або те, що є під рукою (рушник, шарф, хустка, шапка, носовичок, тощо). Вони не захистять Вас від хімічних речовин, але цілком можуть врятувати від радіоактивного пилу, бактерій, інфекційних захворювань.

Індивідуальний протихімічний пакет

Складається із флакону з дегазуючим розчином і ватно-марлевих тампонів, що запаєні у герметичну оболонку. За необхідності, рідиною з флакону змочить тампони і в першу чергу протріть відкриті ділянки шкіри (кисті рук, обличчя), а потім краї коміру і манжети одягу, засоби індивідуального захисту і спорядження. Рідина для дегазації здатна вбивати мікроби, тому можете використати пакет у разі зараження бактеріальними засобами.

Дегазуючий розчин у флаконі отруйний, тому стежте, щоб він не потрапив в очі.

Медичні засоби, що входять до індивідуальних аптечок, та їх призначення. Індивідуальний перев'язочний пакет

Індивідуальні аптечки

Використовуються для надання домедичної допомоги та профілактики уражень небезпечними речовинами. До їх складу входять наступні медичні засоби:

Назва	Призначення
Бутарфанолу тартрат 0,2%	Ефективний знеболюючий засіб при травматичних ушкодженнях та протишоковій терапії
Доксіцикліну гідрохлорид	Антибіотик широкого спектру дії для проведення екстреної неспецифічної профілактики широкого кола інфекційних захворювань
Калію йодид	Для проведення профілактики уражень щитовидної залози радіоактивним йодом при аваріях на АЕС та інших радіаційно небезпечних об'єктах
БіоСтар	Для зниження негативного впливу радіонуклідів на організм людини та прискорення процесів виведення радіонуклідів та сполук важких металів з організму, підвищення імунного стану
Валідол	Для запобігання нападу стенокардії та як легкий седативний засіб
Вугілля активоване	Ентеросорбент для зв'язування і виведення з організму токсинів і хімічних отруйних речовин
Пластир бактерицидний	Для асептичних пов'язок при незначних поверхневих травмах
Бинт стерильний	Для перев'язок
Акватабс	Для знезаражування індивідуальних запасів питної води та приготування розчинів для миття овочів і фруктів.

Індивідуальний перев'язочний пакет використовується для надання самостійної взаємодопомоги при пораненнях та опіках і складається з бинта, шпильки та двох ватно-марлевих подушечок, одна з яких пришита до кінця бинта нерухомо, а інша може переміщатися.

Спресований бинт і ватно-марлеві подушечки загорнуті у пергаментний папір та вкладені у герметичний чохол, внутрішня сторона якого стерильна, та може використовуватися для накладання стерильних пов'язок. Правила користування пакетом вказані на чохлі.

Індивідуальний перев'язочний пакет з пошкодженою зовнішньою оболонкою для накладання асептичної пов'язки **НЕПРИДАТНИЙ**.

Евакуація, порядок її проведення

Евакуація

Здійснюється шляхом організованого вивезення (виведення) із зон можливого впливу наслідків НС і розміщення поза зонами дії вражаючих факторів джерел НС населення, у разі виникнення безпосередньої загрози життю та заповідання шкоди його здоров'ю, а також матеріальних і культурних цінностей, якщо виникає загроза їх пошкодження або знищення.

- * За рішенням керівника суб'єкту господарювання може проводитись евакуація працівників і майна підприємств, установ, організацій із зон хімічного забруднення, катастрофічного затоплення, у разі руйнування гідротехнічних споруд, зсувів інших геологічних та гідрологічних явищ і процесів.
- * Місцевими органами влади проводиться загальна евакуація населення із зони хімічного забруднення, катастрофічного затоплення, із зони радіоактивного забруднення (відповідно до прогнозованого дозового навантаження або на підставі інформації суб'єктів, які експлуатують ядерні установки), а також часткова евакуація (завчасно

для окремих категорій населення) при загрозі землетрусів, масових лісових, торф'яних пожеж, геологічних і гідрогеологічних процесів, збройних конфліктах. Загальна і часткова евакуація може бути тимчасовою або безповоротного характеру.

- * Керівником робіт з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації, у невідкладних випадках, проводиться екстрена евакуація населення.
- * У разі виникнення надзвичайної ситуації на транспорті під час перевезення пасажирів відповідальність за їх евакуацію покладається на підприємства, установи, організації, що здійснюють транспортні перевезення, та сили цивільного захисту.

Порядок проведення евакуації

Для проведення евакуації створюються тимчасові органи з евакуації: комісії з питань евакуації (на суб'єктах господарювання з чисельністю персоналу менш як 50 осіб призначається особа, що виконує функції комісії), збірні пункти евакуації, проміжні та приймальні пункти евакуації. Час на підготовку до роботи органів з евакуації до 4 годин з моменту рішення про евакуацію. У невідкладних випадках у складі комісії утворюються оперативні групи, що розпочинають роботу з моменту прийняття рішення про проведення евакуації.

Для проведення евакуації залучаються наявні транспортні засоби області, міста, селища (при частковій згідно з графіком роботи транспорту), транспортні засоби суб'єктів господарювання і громадян згідно Плану евакуації, розробленого комісією з питань евакуації. Транспорт використовується з максимальним збільшенням норм посадки людей. Для зменшення терміну проведення евакуації також може використовуватися комбінований спосіб у поєднанні транспортних засобів з пішими колонами.

КОРИСНА ІНФОРМАЦІЯ

Для підготовки до виїзду (виходу) необхідно зібрати речі, особисті документи, гроші, необхідні ліки, продукти харчування і воду на 2-3 доби.

Розміщення евакуйованого населення

Евакуація населення проводиться у безпечні райони. У мирний час безпечні райони визначаються тим органом, який приймає рішення про проведення евакуації. У разі збройних конфліктів - військовим командуванням.

Евакуйоване населення розміщується у готелях, санаторіях, пансіонатах, будинках відпочинку, дитячих оздоровчих таборах та у придатних для проживання будівлях підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності.

При запровадженні заходів воєнного стану для фізичних і юридичних осіб встановлюється військово-квартирна повинність з розквартирування евакуйованого населення.

Перевезення, розміщення, облік та зберігання евакуйованих матеріальних і культурних цінностей здійснюється органами державної влади, суб'єктами господарювання, громадськими об'єднаннями та/або громадянами, в управлінні, володінні чи власності яких перебувають зазначені цінності.

- * органи з евакуації щороку інформують органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування та керівників суб'єктів господарювання про стан планування евакуації, навчання населення діям під час проведення евакуації, обладнання станцій, портів, пунктів посадки на транспортні засоби, підготовки транспортних засобів до евакуації та маршрутів до місць посадки на них, організацію ведення обліку евакуйованого населення.
- * списки громадян, які підлягають евакуації, складаються у трьох примірниках: один - в особи, яка здійснює управління суб'єктом господарювання, будинком, другий - надсилається на збірний пункт евакуації (у разі одержання рішення про проведення евакуації), третій - на приймальний пункт евакуації;
- * для інформування евакуйованого населення використовуються системи оповіщення, засоби радіомовлення і телебачення.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Що визначають класифікаційні ознаки надзвичайних ситуацій ?
2. Який поділ встановлений для надзвичайних ситуацій ?
3. На які класи розділяються збитки від надзвичайних ситуацій ?
4. Яка територія оголошується «Зоною надзвичайної ситуації» ?
5. За допомогою яких систем оповіщення доводиться інформація про загрозу або виникнення надзвичайних ситуацій ?
6. Як і для чого передається попереджувальний сигнал «Увага всім»?
7. Який виробничий підрозділ виконує функції з інформування у разі виникнення надзвичайної ситуації на суб'єкті господарювання ?
8. Хто підлягає укриттю у сховищах ?
9. Який термін встановлений для приведення у готовність до використання за призначенням захисної споруди ?
10. На якій відстані мають розташовуватися сховища від місць знаходження тих, хто в них має укриватися ?
11. Як за призначенням розділяються приміщення сховища ?
12. Для чого призначаються ланки (групи) з обслуговування захисних споруд ?
13. Які споруди відносяться до фонду захисних споруд ?
14. Що забороняється тим, хто укривається у сховищі ?
15. Який порядок індивідуального підбору лицьової частини протигаза ?
16. Фільтруючі респіратори забороняється застосовувати, якщо... ?
17. Індивідуальний перев'язочний пакет для накладання асептичної пов'язки непридатний, якщо... ?
18. За рішенням кого проводиться евакуація людей та майна ?
19. Які тимчасові органи утворюються для проведення евакуації ?
20. Який порядок залучення автотранспортних засобів для проведення заходів з евакуації ?
21. Ким визначаються безпечні райони для розміщення евакуйованих ?
22. За яких умов для фізичних і юридичних осіб встановлюється військово-квартирна повинність з розквартирування евакуйованого населення ?
23. Хто інформує органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування та керівників суб'єктів господарювання про стан планування евакуації ?

ТЕМА 2. ПРАВИЛА ПОВЕДІНКИ ПРАЦІВНИКІВ ПІД ЧАС НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ ПРИРОДНОГО ХАРАКТЕРУ

Навчальні питання

- * Правила поведінки і дії працівників при землетрусах
- * Безпечні дії працівників у разі виникнення геологічних надзвичайних ситуацій, пов'язаних із зсувами, обвалами або осипами земної поверхні, карстовими провалами або підтопленнями
- * Особливості негативного впливу гідрометеорологічних надзвичайних ситуацій
Правила безпечної поведінки у разі їх виникнення
- * Основні причини виникнення та особливості пожеж у природних екологічних системах
Правила поведінки у разі їх виникнення

Список нормативних джерел

1. Кодекс цивільного захисту України: розділ I, стаття 5
2. Постанови Кабінету Міністрів України:
  - * від 24 березня 2004 р. № 368 «Порядок класифікації надзвичайних ситуацій за їх рівнями» (Із змінами, внесеними згідно з постановою КМ України від 29.05.2013 р. № 380);
  - * від 09.10.2013 року № 738 «Порядок ведення обліку надзвичайних ситуацій»;
3. Наказ МВС України від 06.08.2018 року № 658 «Про затвердження Класифікаційних ознак надзвичайних ситуацій»
4. Стандарти та норми України:
  - * Національний класифікатор України. Класифікатор надзвичайних ситуацій ДК 019:2010;
  - * ДСТУ 4934:2008 «Джерела фізичного походження природних надзвичайних ситуацій» (Номенклатура та показники впливів уражаючих чинників);
  - * ДСТУ 5058:2008 «Навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях» (Основні положення);
  - * ДСТУ 7095:2009 «Захист населення у надзвичайних ситуаціях. (Основні положення)

Правила поведінки і дії працівників при землетрусах

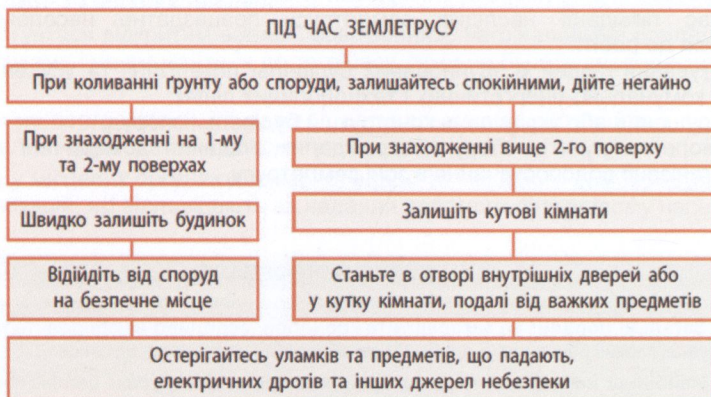
Землетруси характеризуються руйнуванням будівель і споруд, під уламки яких потрапляють люди, виникненням пожеж, техногенних аварій, затопленням місцевості, зсувами, негативною психологічною дією. Виникнення землетрусу в основному пов'язують з тектонічними процесами. Виділяють гіпоцентр та епіцентр землетрусу. Від них у всі боки розходяться сейсмічні хвилі.

Для оцінки та порівняння землетрусів використовуються шкали магнітуд (шкала Ріхтера - фізична величина, характеризує енергію сейсмічних хвиль) і шкала інтенсивності за зовнішніми ознаками (шкала Меркаллі - вказує на характер і масштаб впливу землетрусу на поверхню землі, на людей, будівлі, споруди).

КОРИСНА ІНФОРМАЦІЯ	Бали	Явища
<p>* На території України є три сейсмонебезпечні зони: Карпати, частина Одещини, АР Крим</p> <p>* Найбільш небезпечний епіцентр знаходиться у горах Вранча (Румунія)</p> <p>* При землетрусі спочатку відома магнітуда (вимірюється сейсмографами), а вже за наслідками інтенсивність.</p>	1-2	Людина не відчуває
	3-4	Невеликі хитання люстр, дзвін посуду
	5-6	Падають з полиць на підлогу невеликі предмети, осипається штукатурка
	7-8	З'являються тріщини у стінах будинків, часткові ушкодження перегородок
	9-10	Тріщини у ґрунті, руйнування будівель
	11-12	Зміни ландшафту, повне руйнування інфраструктури

Що робити, якщо землетрус застав Вас вдома?

ПАМ'ЯТАЙТЕ:

* по можливості, необхідно перекрити газ, воду, відключити електромережу у квартири або будинку

Що робити, якщо землетрус застав Вас на вулиці?

- * відійти на відкрите місце, подалі від стовпів мереж електропостачання, навісів, мостів;
- * не підходити до ушкоджених будівель.

Що робити, якщо Ви опинилися у завалі?

- * оглянути себе, за наявності - зупинити кровотечу;
- * до прибуття рятувальників зберігати сили, прибрати від себе гострі уламки, по можливості - укритися;
- * не кричати марно (тільки, якщо чути зовні голос), а краще стукати.

ПАМ'ЯТАЙТЕ:

- * від моменту першого поштовху (хитання люстри, падіння предметів, гул, що збільшується) у Вас є 15-20 секунд до небезпечних поштовхів;
- * сильні поштовхи можуть повторитися, найбільш небезпечні перші 2-3 години після землетрусу;
- * після землетрусу необхідно зареєструватися у штабі з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації

- ♦ Передбачити час землетрусу дуже важко. Якщо Вас завчасно попередили, чітко дійте відповідно до отриманої інформації та рекомендацій, по можливості, надайте допомогу іншим.
- ♦ На підприємствах, в установах, організаціях, у разі загрози або виникнення землетрусу, всі роботи припиняються, технологічне обладнання зупиняється, відключаються електромережі, знижується тиск кисню, пару, газу тощо.
- ♦ Під час ліквідації наслідків землетрусу працездатне населення може залучатися до робіт:

рятування людей із зруйнованих будівель, локалізації та усунення аварій на комунально-енергетичних і технологічних лініях;
обрушення або укріплення конструкцій будівель і споруд;
створення пунктів збору постраждалих, надання домедичної допомоги, організації водопостачання в зоні землетрусу.

КОРИСНА ІНФОРМАЦІЯ

- * **Загальні поради:** не захарашуйте коридори, особливо не зберігайте лаки, фарби інші горючі речовини, в одному місці зберігайте документи, аптечку.
- * **Найбільш небезпечні місця у будинках при землетрусах:** цегляні перегородки, вікна, дзеркала, сходові клітки, ліфт.

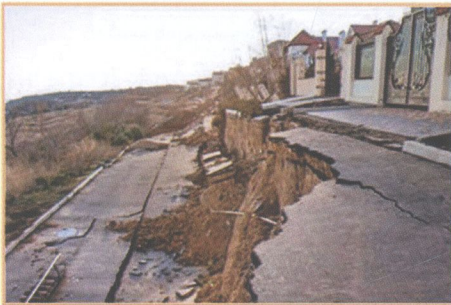
Безпечні дії працівників у разі виникнення геологічних надзвичайних ситуацій, пов'язаних із зсувами, обвалами або осипами, осіданням земної поверхні, карстовими провалами або підтопленням

Зсуви

Характеризуються зміщенням мас гірських порід по схилу під впливом власної ваги і додаткового навантаження. Це явище може виникнути в результаті перезволоження ґрунту дощовими опадами, танення снігів, землетрусів, підмиву схилів та непродуманої діяльності людини (вибухові та земляні роботи, вирубка лісу на схилах пагорбів тощо).

Небезпечними наслідками зсувів є пошкодження або руйнування житлових, виробничих будівель, систем життєзабезпечення, травмування та загибель людей.

Дії під час зсуву:

Якщо надійшла інформація щодо виникнення зсуву, дійте залежно від ступеня загрози та швидкості руху зсуву

щільно закрийте вікна, двері, горючі люки й вентиляційні отвори, шибки, захистіть щитами

не користуйтеся ліфтом: його може заклинити від перекосу будинку

відключіть мережу електро-, газо- та водопостачання, загасіть вогонь у печах

дійте негайно! При швидкості руху зсуву близько 0,5–1,0 метра за добу терміново евакуйуйтеся у безпечне місце

візьміть документи, цінності, теплі речі і продукти

Дії після зміщення зсуву:

- * у непошкоджених будівлях і спорудах перевірте стан стін, перекриття, мереж електро-, газо- та водопостачання;
- * не користуйтеся відкритим вогнем, освітленням, нагрівальними приладами, газовими плитами і не вмикайте їх до того часу, доки не будете впевнені, що немає витoku газу;
- * якщо Ви не постраждали, то разом з рятувальниками діставайте з-під завалів постраждалих і надавайте їм допомогу;
- * з'ясуйте у місцевих органах державної влади та місцевого самоврядування адреси організацій, які відповідають за надання допомоги потерпілому населенню.

Загальні поради: вивчіть інформацію про можливі місця і межі зсувів, запам'ятайте сигнали оповіщення про загрозу виникнення зсуву, а також порядок дії при подачі цього сигналу.

Ознаками зсуву є заклинювання дверей та вікон будівель, просочування води на зсувонебезпечних схилах.

Обвал та осип

Відбувається через відрив і катастрофічне падіння великих мас гірських порід, їх дроблення і скочування з круч, урвищ та схилів, в результаті вивітрювання, діяльності поверхневих і підземних вод, землетрусів, неправильного проведення земляних робіт тощо.

До 80 % обвалів виникають у результаті порушень при проведенні будівельних робіт та гірських розробок.

КОРИСНА ІНФОРМАЦІЯ

* найбільш поширені осідання земної поверхні є в районах розташування карстових порід і, насамперед, на території Волинської (594 км²), Рівненської (214 км²), Хмельницької (4235 км²) областей;

* особливу небезпеку викликають ділянки розвитку відкритого карсту (вирви, колодязі, провалля), при цьому в землі виникають тріщини, в які провалюються будівлі, споруди, транспортні засоби.

Дії у разі загрози та виникнення обвалу чи осипу

Негайно покиньте небезпечну зону

Якщо вас почало засипати землею (піском)

Не кричіть. Крик посилює паніку, прискорює дихання і серцебиття, а значить витрата повітря збільшується

Залишайтеся в безпечному місці до отримання сигналу про те, що небезпека минула

Негайно лягайте обличчям вниз, долоні підкладіть під обличчя, коліна підтягніть під себе, закрийте лице будь-якою тканиною і обв'яжіть її навколо голови. Це захистить вас від задухи при попаданні пилу і землі в обличчя

Обережно повертайтеся в будівлю, переконавшись, що вона не впаде від пошкоджень

Починайте відкопуватися, руками підгортайте під себе ґрунт із одного боку під груди, щоб тіло поступово приймало вертикальне положення

Карст

Поява пов'язана з розчиненням природними водами гірських порід, що веде до утворення підземних порожнин (печери, ходи, колодязі) і провалів поверхневого ґрунту, що, у свою чергу, може призвести до руйнування споруд і людських жертв.

ПАМ'ЯТАЙТЕ:

* якщо ви потрапили у завал, не панікуйте, перевірте стан кінцівок, поворухіть пальцями рук і ніг;

* час від часу подавайте голосові сигнали, адже при проведенні рятувальних операцій щогодини встановлюються хвилини тиші, щоб почути, чи ще є люди в завалах.

Підтоплення

Одне із найпоширеніших негативних природно-техногенних процесів внаслідок підвищення рівня ґрунтових вод і збільшення вологості порід зони аерації. На розвиток підтоплення впливають: зрошування земель, підпирання ґрунтових вод водосховищами, погіршення дренажності території внаслідок замулювання малих річок, засипання балок та ярів, втрати води з технічних мереж, порушення режиму випаровування підземних вод тощо.

Підтоплення викликає активізацію зсувів, заболочування, засолення ґрунтів.

КОРИСНА ІНФОРМАЦІЯ

Загальні поради:

- * Не викидайте сміття та відходи в річки, струмки, канали та в зливові стоки.
- * Якщо відходи вже потрапили до річок і каналів, повідомте про це в комунальні служби.
- * Якщо можливо, підготуйте мішки з піском, які у разі підтоплення можна покласти при вході, щоб перекрити отвори, через які вода може потрапити у приміщення.
- * Не перекривайте водостоки для накопичення води у літній період.

Дії у разі підтоплення:

- * не панікуйте та оцініть обстановку;
- * якщо Ви перебуваєте на відкритій місцевості, якомога швидше знайдіть безпечне місце на перепаді висоти, підніміться та чекайте на допомогу;
- * якщо вода застала Вас вдома, відключіть електроенергію, перекрийте подачу газу, щільно закрийте вікна та двері, підніміться на верхні поверхи, горище та дах, постійно подавайте сигнали тривоги.

У випадку оголошення евакуації:

Перед виходом з будівлі вимкніть електроенергію та газ, закріпіть всі плавучі предмети, які знаходяться поза будівлею;

Залиште у будинку питну воду в герметичній тарі, вона знадобиться після повернення;

Візьміть із собою необхідні речі, підготовлені запаси продуктів та документи;

Зареєструйтесь у кінцевому пункті евакуації.

Особливості негативного впливу гідрометеорологічних надзвичайних ситуацій. Правила безпечної поведінки у разі їх виникнення.

Урагани, смерчі, буревії, зливи, повені (затоплення)

Відносяться до гідрометеорологічних надзвичайних ситуацій, особливостями негативного впливу яких є:

- * травмування, а інколи і загибель людей;
- * руйнування інженерних споруд та систем життєзабезпечення, доріг та мостів, промислових і житлових будівель, особливо їх верхніх поверхів і дахів;
- * перекидання телеграфних стовпів, виривання дерев та утворення завалів;
- * знищення садів та посівів на полях.

Ваші дії вдома:

- * уважно слухайте інформацію про ситуацію та рекомендації про порядок дій;
- * підготуйте документи, одяг, медикаменти, запас продуктів і води
- * відключіть електромережі, закрийте газові крани, загасіть вогонь у грубах;
- * покладіть на підлогу речі, які можуть впасти і спричинити травми, не ставте ліжко біля вікна;
- * щільно зачиніть вікна, двері, горіщні люки і вентиляційні отвори;
- * перейдіть у більш стійку капітальну будівлю або сховайтеся у підвалі
- * не користуйтеся ліфтами, електромережу можуть раптово вимкнути

Ваші дії на вулиці:

- * зайдіть у найближчу будівлю, спустіться у підземний перехід, сховайтеся під мостом;
- * не паркуйте машину та не стійте поруч з деревами, стовпами, опорами і рекламними щитами;
- * зупиніться, якщо їдете автомобілем, виходьте і швидко ховайтеся у міцній будівлі або на дні будь-якого заглиблення;
- * якщо Ви на відкритій місцевості, зупиніться, але не покидайте автомобіль;
- * не виходьте з укриття на вулицю одразу після ослаблення вітру, пориви можуть повторитися;
- * по можливості, надайте домедичну допомогу постраждалим, викличте медичну допомогу

Ваші дії після стихії:

- * переконайтеся, що Ваше житло не отримало ушкоджень;
- * не користуйтеся мережами електро-, газо- та водопостачання, поки не будете впевнені, що немає витoku газу;
- * остерігайтеся частин конструкцій, які нависають на будівлях, обірваних електричних дротів, розбитого скла та інших джерел небезпеки;
- * не відвідуйте зони руйнувань, якщо там не потрібна Ваша допомога;
- * дізнайтеся в органах державної влади та місцевого самоврядування адреси організацій, які відповідають за надання допомоги постраждалому населенню.

Для інформування населення про ускладнення погодних умов Гідрометцентром доводиться **ШТОРМОВЕ ПОПЕРЕДЖЕННЯ**, яке розповсюджується засобами масової інформації з подальшим уточненням категорії негоди, яка наближається, у термінових інформаційних випусках.

Ураган має швидкість вітру більше 30 метрів в секунду (120 км/год). Буря (шторм) - швидкість поривів вітру дорівнює 24 метри в секунду (85 км/год). Смерч («торнадо») вихор, повітря в якому рухається знизу вгору, пересувається зі швидкістю до 60 км/год.

Повені та затоплення населених пунктів виникають через бурхливі підйоми рівня води навіть у невеликих річках у результаті швидкого танення снігу, утворення льодових закупуд, тривалих дощів.

ПАМ'ЯТАЙТЕ:

- * при загрозі затоплення проводиться евакуація у безпечні місця;
- * громадяни повинні прийти на місце збору і мати з собою: особисті документи, речі першої необхідності, невеликий запас продуктів та питної води;
- * евакуйованих розташовують у громадських будівлях, а також у будинках мешканців населених пунктів, що розташовані у безпечних місцях.

Готуйтеся до повені:	Дії під час повені:	Дії після повені:
 <p>* підготуйте дощовики, гумове взуття, рятувальні жилети, надувні човни також можуть знадобитися</p>	 <p>* одягніть гумові чоботи, дощовики, якщо треба йти, авто краще лишити. Якщо не можете лишити авто, не паркуйте в кінці спуску, на водостокові, під деревами. Краще - на височині</p>	 <p>* не вмикайте, електрику, газ. Можливий витік газу або пожежа через несправність ліній електропередач. Входить у підтоплену будівлю обережно: можливі обвали, зсуви</p>
 <p>* зберіть у водонепроникний пакет документи, гроші, ніж, сірники, ліхтар, пластир, еластичний бинт, лікарські засоби за Вашими потребами</p>	 <p>* захистіться: якщо є небезпека опинитися у воді до прибуття допомоги, звільніться від важкого й тісного одягу, візьміть цінні речі у водонепроникний пакет. Негайно зателефонуйте у служби порятунку і вкажіть своє місце перебування</p>	 <p>* дезінфікуйте: якщо Ви потрапили у воду, одразу після повернення додому, обробіть спеціальними засобами речі, які на Вас були. Є небезпека заразитися інфекційними хворобами</p>
 <p>* подбайте про безпеку домашніх тварин</p>	 <p>* дії у воді: будьте дуже обережні, у воді може бути безліч предметів, якими можна травмуватися. Після 5 хвилин перебування у холодній воді, можуть початися судоми. Якщо судома вже схопила, треба вколоти себе гострим предметом</p>	 <p>* обробіть тілесні ушкодження: у разі поранення, продезінфікуйте рани й негайно зверніться за медичною допомогою</p>
 <p>* будьте в курсі подій, слідкуйте за інформацією ЗМІ, які вулиці вже затоплені, а які ще ні, та згідно цього плануйте свій маршрут</p>	 <p>* стережіться пошкоджених ліній електропередач. У разі потрапляння води до помешкання, відключіть газ, електрику, воду</p>	 <p>* просушіть внутрішні приміщення, речі, щоб не з'явилася пліснява</p>
 <p>* майте при собі: копії номерів телефонів, за якими Вам зможуть допомогти, поповніть рахунок телефону</p>		 <p>* переконайтеся, що з вашими рідними та близькими все гаразд. Повідомте про всі виявлені пошкодження у відповідні служби</p>

Основні способи захисту і загальні правила поведінки в умовах загрози та виникнення НС

Основні причини виникнення та особливості пожеж у природних екологічних системах. Правила безпеки та заходи безпеки у разі їх виникнення

Пожежі у природних екосистемах:

- * лісові та торф'яні пожежі;
- * пожежі на відкритих територіях (ландшафтні, степові);
- * пожежі на сільськогосподарських угіддях (полях зернових і технічних культур тощо).

Основні причини виникнення пожеж:

Пожежі виникають як з природних причин, так і з вини людини (випадковість або навмисний підпал):

- * необережне поводження з вогнем (безпечність туристів, мисливців, непогашені сірники, багаття, недопалки, іскри з глушника автомобіля тощо);
- * неконтрольоване спалювання трави на сінокосах, пасовищах у весняний і осінній періоди;
- * розведення багать, спалювання сміття у безпосередній близькості від дерев, заготовленої деревини, на торфовищах;
- * залишення в лісі пляшок, уламків скла, які, фокусуючи сонячне проміння, можуть спрацювати як запалювальні.

Особливості пожеж у природних екологічних системах

Пожежі, залежно від поширення вогню, поділяються на низові, верхові, підземні (торф'яні або ґрунтові), а за швидкістю поширення - на слабкі, середні й сильні. Виділяються основні вражаючі фактори пожеж: висока температура, задимлення великих площ, негативний вплив на психіку людей.

Небезпека торф'яних пожеж у тому, що в процесі горіння утворюються прогари - порожнини (часто з жаром) у вигорілому торфі, в які можуть провалюватися люди, тварини і техніка. Торф'яні пожежі відбуваються майже без доступу повітря, зі швидкістю 0,1...0,5 м/хв. На такі пожежі не впливають ні вітер, ні добові зміни погоди. Вони можуть тягнутися місяцями - і в дощ, і навіть взимку під шаром ґрунту та снігу.

Правила безпеки

Розкладайте багаття лише на спеціально відведених ділянках!

Не залишайте вогнище без нагляду та обов'язково загасьте його перед поверненням додому!

Не використовуйте для розпалювання багаття легкозаймисті речовини!

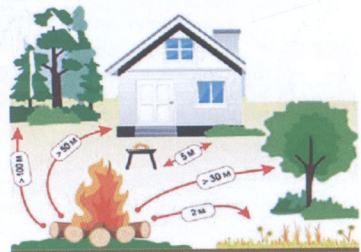
Не спалюйте суху траву, опале листя та сміття!

Не паліть у лісі, не кидайте недопалки на землю в лісі!

Не смітьте!

Якщо Ви опинились в осередку пожежі:

- * не панікуйте та не приймайте поспішних, необдуманих рішень;
- * не тікайте від полум'я, що швидко наближається, у протилежний від вогню бік, а долайте крайку вогню проти вітру, закривши голову і обличчя одягом;
- * з небезпечної зони, до якої наближається полум'я, виходьте швидко, перпендикулярно напряму розповсюдження вогню;
- * якщо втекти від пожежі неможливо, то вийдіть на відкриту місцевість або галявину, зайдіть у водойму;
- * накрийтеся мокрою ковдрою (іншою тканиною) і дихайте повітрям, що знаходиться низько над поверхнею землі – повітря тут менш задимлене, рот і ніс прикрийте одягом чи шматком будь-якої тканини;
- * полум'я невеликих низових пожеж забийте гілками листяних порід дерев, залийте водою, закидайте вологим ґрунтом та затопчіть ногами;
- * під час гасіння пожежі не відходьте далеко від доріг та просік, тримайте в полі зору інших учасників гасіння пожежі, підтримуйте з ними зв'язок за допомогою голосу.

Після виходу із осередку пожежі

Повідомте місцеву адміністрацію та пожежну службу про місце, розміри та характер пожежі. Якщо Ви зазнали опіків: викличте екстрену медичну допомогу; обливайте (15 хвилин і більше) місця їх виникнення водою; зніміть з уражених місць каблучки, годинники, паски, взуття до того, як утворились набряки; якщо предмети одягу тліють, то, якщо вони не пристали до уражених місць, зніміть їх; прикрийте всі опіки чистою тканиною без ворсу.

КОРИСНА ІНФОРМАЦІЯ

* Найбільш часто в лісових масивах виникають низові пожежі із швидкістю поширення до 1 м/хв. - слабкі, до 3 м/хв. - середні; у посушливу, вітряну погоду - верхові пожежі швидкістю поширення до 3 м/хв. - слабкі, до 100 м/хв. - середні за напрямком вітру.

* Торф'яні пожежі характеризуються швидкістю вигорання торфу при слабкому вітрі 0,18 кг/кв.м. Розвиток торф'яних пожеж має три періоди: початковий (загорання торфу); інтенсивного горіння з нарощуванням швидкості і температури; розповсюдження пожежі на великі площі з високою температурою і сильним задимленням.

* Торф може самозайматися. Над палаючими торфовищами можливе утворення «стовпоподібних завихрень» гарячого попелу і палаючого торф'яного пилу, які при сильному вітрі можуть переноситися на великі відстані і викликати нові загорання або опіки у людей і тварин.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Які негативні наслідки землетрусів ?
2. За допомогою яких сейсмічних шкал оцінюється сила землетрусу ?
3. Яких найбільш небезпечних місць у будинках слід уникати при землетрусах ?
4. Що необхідно зробити на підприємстві, в установі, організації у разі загрози або виникнення землетрусу ?
5. До яких робіт може залучатися працездатне населення під час ліквідації наслідків землетрусу ?
6. В результаті чого можливе виникнення зсуву ?
7. Ознаками зсуву є... ?
8. Що необхідно зробити у разі отримання інформації про зсув ?
9. Яких заходів безпеки необхідно дотримуватись після зсуву ?
10. Які причини виникнення обвалів та осипів ?
11. Чому не можна кричати, якщо Вас засипало землею ?
12. Чим небезпечні карсти ?
13. Для чого і з якою періодичністю встановлюються хвилини тиші при проведенні рятувальних операцій ?
14. Які фактори впливають на розвиток підтоплення ?
15. Щоб запобігти підтопленню, необхідно ... ?
16. Які особливості негативного впливу гідрометеорологічних надзвичайних ситуацій ?
17. За допомогою якого повідомлення здійснюється інформування населення про ускладнення погодних умов ?
18. Про що необхідно пам'ятати у разі загрози повені ?
19. Що необхідно зробити після повені ?
20. Які основні причини виникнення пожеж у природних екосистемах ?
21. Як поділяються пожежі у природних екосистемах залежно від поширення вогню, їх основні вражаючі фактори ?
22. У якому напрямку треба виходити з небезпечної зони, до якої наближається полум'я ?
23. Чого не можна робити в осередку пожежі ?
24. Як запобігти пожежам у природних екосистемах ?

ТЕМА 3. БЕЗПЕКА ПРАЦІВНИКІВ ПІД ЧАС РАДІАЦІЙНИХ АВАРІЙ І РАДІАЦІЙНОГО ЗАБРУДНЕННЯ МІСЦЕВОСТІ. РЕЖИМИ РАДІАЦІЙНОГО ЗАХИСТУ

Навчальні питання

- * **Ядерні установки та джерела іонізуючого випромінювання. Особливості радіаційного впливу на людину. Поняття про дози опромінення людини. Променева хвороба**
- * **Побутові дозиметричні прилади, їх призначення та особливості користування**
- * **Режими радіаційного захисту. Санітарна обробка працівників. Дезактивація приміщень, обладнання, техніки, виробничої території тощо**

Список нормативних джерел

1. Закони України:

- * від 08 лютого 1995 р. № 39/95-ВР “Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку”;
- * від 30 червня 1995 р. № 255/95-ВР “Про поводження з радіоактивними відходами”;
- * від 14 січня 1998 р. № 15/98-ВР «Про захист людини від впливу іонізуючого випромінювання».

2. Кодекс цивільного захисту України, розділ IV, стаття 35.

3. Постанови Кабінету Міністрів України:

- * від 19 серпня 2002 р. № 1200 «Про затвердження Порядку забезпечення населення і працівників формувань та спеціалізованих служб цивільного захисту засобами індивідуального захисту, приладами радіаційної та хімічної розвідки, дозиметричного і хімічного контролю»;

4. Накази МНС України:

- * від 06 серпня 2002 р. № 186 «Про введення в дію Методики спостережень щодо оцінки радіаційної та хімічної обстановки»;
- * від 16 грудня 2002 р. № 330 «Про затвердження Інструкції з тривалого зберігання засобів радіаційного та хімічного захисту»

5. Стандарти та норми України:

- * Національний класифікатор України. Класифікатор надзвичайних ситуацій ДК 019:2010;
- * ДСТУ 7215:2011 «Прилади індивідуального дозиметричного контролю. Дозиметри рентгенівського та гама-випромінювання. Індивідуальні електронні» (Класифікація й загальні технічні вимоги);
- * ДСТУ 7216:2011 «Прилади радіаційного контролю навколишнього середовища. Дозиметри та радіометри радіаційного контролю» (Класифікація й загальні технічні вимоги);
- * НРБУ-97 “Основні санітарні правила України”.

Ядерні установки та джерела іонізуючого випромінювання. Особливості радіаційного впливу на людину. Поняття про дози опромінення. Променева хвороба

До ядерних установок відносять атомні електростанції та інші об'єкти з енергетичними реакторами, а також споруди з промисловими, експериментальними і дослідницькими реакторами, критичними і підкритичними ядерними стендами, сховища радіоактивних відходів, заводи і комплекси для збагачення урану і виробництва ядерного палива, судна та інші транспортні засоби з ядерною силовою установкою і багато інших об'єктів.

Іонізуюче випромінювання (радіоактивність) виникає внаслідок взаємодії будь-якого випромінювання із середовищем, що призводить до утворення в ньому іонів (позитивно або негативно заряджених частинок) з нейтральних атомів чи молекул.

Джерела іонізуючого випромінювання поділяються на природні (космічні промені, а також радіоактивні речовини, які знаходяться в земній корі) та штучні (ядерні вибухи, ядерні реактори, прискорювачі заряджених частинок, рентгенівські установки, штучні радіоактивні ізотопи, прилади засобів зв'язку високої напруги тощо).

Особливості радіаційного впливу на організм людини

Людина зазнає опромінення зовнішнім та внутрішнім способами.

Малі дози випромінювання можуть підсумовуватися і накопичуватися в організмі (кумулятивний ефект).

Випромінювання діє не тільки на даний живий організм, але і на його спадкоємців (генетичний ефект).

Різні організми мають різну чутливість до випромінювання. Найсильнішого впливу зазнають клітини червоного кісткового мозку, щитовидна залоза, легені, внутрішні органи, тобто органи, клітини яких мають високий рівень поділу.

Гостра форма виникає при опроміненні великими дозами за короткий проміжок часу.

Хронічна форма розвивається через тривале опромінення дозами, що перевищують ліміти.

При одній і тій самій дозі у дітей вражається більше клітин, ніж у дорослих.

Одиниці вимірювання радіації

Міра дії іонізуючого випромінювання оцінюється дозою іонізуючого випромінювання, що визначається для повітря, речовини і біологічної тканини.

Відповідно, розрізняють експозиційну, поглинену та еквівалентну дози іонізуючого випромінювання.

Експозиційна доза визначає потенційні можливості іонізуючого випромінювання та вимірюється в кулонах на 1 кг (Кл/кг), позасистемна одиниця - рентген (Р). Поглинута доза характеризує енергію іонізуючого випромінювання, що поглинається одиницею маси опроміненої речовини та вимірюється в греях (Гр), позасистемна одиниця - рад.

Еквівалентна доза враховує вплив на біологічний об'єкт різних видів випромінювання та вимірюється в зівертах (Зв), позасистемна одиниця бер (біологічний еквівалент рада).

У 1960 році 11-ю Генеральною конференцією з мір та ваг була рекомендована Міжнародна система одиниць (СІ) як практична система одиниць для вимірювань фізичних величин, у тому числі, і доз іонізуючого випромінювання

КОРИСНА ІНФОРМАЦІЯ			
Дози	Одиниці вимірювання		Переведення одиниць
	СІ	Несистемні	
Експозиційна	Кулон на кг повітря (Кл/кг)	Рентген (р)	1 Кл/кг = 3876 р 1 р +/- 0,0091 Зв
Поглинута	Грей (Гр)	Рад	1 Гр=100 рад 1 рад=0,87 р
Індивідуальна еквівалентна	Зіверт (Зв)	Бер	1 Зв=100 бер 1 рад=0,87 бер

Променева хвороба виникає в результаті отримання людиною підвищеної дози радіації, включаючи опромінення рентгенівськими променями, гамма-променями, нейтронами та іншими видами випромінювання.

Ступінь складності променевої хвороби	Загальна експозиційна доза, Р	Симптоми
I (легкий)	100 – 200	прихований період - 2-3 тижні, після чого з'являється нездужання, загальна слабкість, почуття важкості в голові, стиснення в грудях, підвищення пітливості, періодичне підвищення температури, у крові зменшується вміст лейкоцитів.
II (середній)	200 - 400	прихований період - близько 1 тижня, проявляється у вигляді важкого нездужання, розладу нервової системи, головного болю, запаморочення, часто буває блювота й пронос, підвищується температура, кількість лейкоцитів (особливо лімфоцитів) зменшується в 2 рази, лікування триває 1,5-2 місяці, смертність - до 20% випадків.
III (важкий)	400 – 600	прихований період - до декількох годин, відзначають ті ж ознаки, що й при II-му ступені, тільки у важчій формі, крім того, можлива втрата свідомості, крововиливи на слизові оболонки і, як наслідок, - запальні процеси. Без лікування в 20-70% випадків настає смерть від інфекційних ускладнень або кровотеч.
IV (вкрай важкий)	понад 600	без лікування закінчується смертю впродовж 2-х тижнів. Розрізняють: перехідну форму (600...1000 Р); кишкову (1000...8000 Р); церебральну (більше 8000 Р).

Побутові дозиметричні прилади, їх призначення та особливості користування

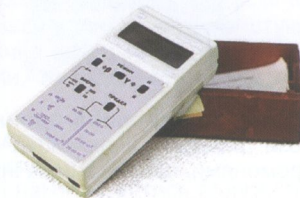
Побутові дозиметричні прилади

Органи чуття людини не реагують на випромінювання, це здійснюють дозиметричні прилади, принцип дії яких заснований на фіксуванні електричних розрядів, що виникають при впливі гамма-кванта на металевий корпус або зовнішньої бета-частинки, що пролітає крізь заповнений газом детектор (лічильник Гейгера). Конструкції більшості дозиметрів дозволяють із закритою кришкою-фільтром, вимірювати гамма-випромінювання, а з відкритою фіксувати бета-частинки.

Дозиметричні прилади використовують для вимірювання потужності експозиційної дози іонізуючих випромінювань під час ведення радіаційної розвідки, поглинутої дози опромінення людей, тварин, радіоактивного забруднення продуктів харчування, а також для сигналізації про наявність радіоактивних речовин.

Радіометр бета-гамма випромінювання «Прип'ять»

Призначається для індивідуального і колективного користування при вимірі потужності еквівалентної (експозиційної) дози гамма-випромінювання, щільності потоку бета-випромінювання і об'ємної (питомої) активності в рідких і сипучих речовинах. Діапазон виміру експозиційної дози від 0,01 до 20,0 мкР/г, еквівалентної дози від 0,1 до 200,0 мкЗв/г. Відносна похибка приладу +/- 25%.

Дозиметр-радіометр побутовий МКС-05 «Терра-П»

Використовується для контролю радіаційної чистоти приміщень, будівель і споруд, предметів побуту, одягу, транспортних засобів, будматеріалів, поверхні ґрунту і т.п. Вимірює іонізуючі випромінювання, включаючи потужність дози гамма-випромінювання і накопичену дозу. Подає звукові сигнали при реєстрації гамма-випромінювання і перевищенні встановленого порога. Головною особливістю є наявність двох детекторів радіації замість одного.

- * Під час вимірювання здійснюється виявлення на зовнішній поверхні об'єкту ділянок поверхні, на яких значення потужності еквівалентної дози гамма-випромінювання перевищує фонові. Вимірювання фону проводиться від земної поверхні на висоті 1 м. Під час вимірювання рівня гамма-випромінювання контрольованої поверхні детектор приладу переміщується уздовж на відстані 10 см від контрольованої поверхні.
- * Важливо знати, що вимірюється потужність дози, тобто швидкість набирання дози, на підставі чого оцінюється рівень випромінювання поверхні або радіаційна обстановка на місцевості.
- * Для вимірювання поверхневої щільності потоку бета-частинок дозиметр розташовують на мінімальній відстані від обстежуваної поверхні.

Режими радіаційного захисту. Санітарна обробка працівників. Дезактивація приміщень, обладнання, техніки, виробничої території тощо

Режими радіаційного захисту

Порядок роботи та застосування засобів і способів захисту людей, який передбачає максимальне зменшення можливих доз радіоактивного опромінювання, вибір найбільш доцільних дій у зонах радіоактивного забруднення і скорочення до мінімуму вимушеної зупинки виробництва. Режими роботи об'єкту розраховуються завчасно для конкретних умов і різних можливих рівнів радіації на його території.

КОРИСНА ІНФОРМАЦІЯ

Розроблено і рекомендується 8 типових режимів захисту для різних категорій населення:

- * **1-3-й режими** - для населення, що не працює, **4-7-й** - для працівників суб'єктів господарювання, **8-й** - для працівників формувань цивільного захисту;
- * основним режимом захисту для населення є евакуація із зон зараження, як, наприклад, це мало місце при аварії на Чорнобильській АЕС.

Кожний з типових режимів охоплює три етапи:

- * тривалість припинення роботи на виробництві (термін неперервного перебування людей у захисній споруді цивільного захисту);
- * тривалість роботи на суб'єкті господарювання з використанням для відпочинку захисних споруд цивільного захисту;
- * тривалість роботи на об'єкті з обмеженням перебування робітників і службовців на відкритій місцевості.

Тривалість кожного етапу залежить від:

- * рівня радіації;
- * захисних властивостей захисних споруд;
- * захисних властивостей промислових будівель та споруд.

Режим радіаційного захисту на об'єкті вводиться в дію рішенням його керівника в наступному порядку:

- * за сигналом оповіщення працюючий персонал укривається у захисній споруді;
- * після виникнення надзвичайної ситуації з'ясується обстановка на об'єкті;
- * якщо об'єкт опинився за межами осередку ураження і зон радіоактивного зараження, то поновлюється виробнича діяльність у звичайному режимі;
- * якщо об'єкт опинився в зоні радіоактивного зараження, але руйнування на ньому відсутні, то, залежно від рівня радіації, на його території, вводиться відповідний режим;
- * якщо на території об'єкта різні рівні радіації, то режим радіаційного захисту вибирається за найбільшим значенням.

Санітарна обробка

Видалення небезпечних речовин з відкритих ділянок шкіри, а також із засобів індивідуального захисту, одягу, спорядження і взуття працівників суб'єкта господарювання. Проводиться часткова і повна санітарна обробка.

Часткова санітарна обробка проводиться працівниками самостійно шляхом механічного видалення небезпечних речовин з відкритих частин тіла, зі слизових оболонок очей, носа, ротової порожнини, одягу, спорядження і засобів індивідуального захисту, коли встановлено факт забруднення. При цьому, якщо люди знаходяться в зоні радіоактивного зараження без засобів індивідуального захисту, то часткова санобробка проводиться до виходу із зони перед використанням засобів індивідуального захисту (обличчя, шия, руки обмиваються водою) і повторюється після виходу з неї. При зараженні небезпечними хімічними речовинами відкриті ділянки шкіри, одяг, взуття і лицьова частина протигазу обробляються рідиною з індивідуального протихімічного пакету.

В якості підручних засобів можна використати:

- * вологі серветки, тампони, носову хустину, пучки трави, листя, сніг, взяті з глибоких шарів, тощо для протирання (в одному напрямку) рук, обличчя, інших відкритих ділянок тіла і лицьової частини протигаза у разі нестачі води;
- * віники, джгути з трави, гілки, палиці тощо для змітання та вибивання одягу, взуття та засобів захисту, при цьому, потрібно слідкувати, щоби радіаційний пил не потрапив на шкіру

Повна санітарна обробка проводиться шляхом обмивання тіла людини теплою водою з милом та обов'язковим знезараженням білизни та одягу. Такій обробці підлягає особовий склад формувань цивільного захисту, працівники об'єкту після виходу з осередку ураження (зони зараження), при цьому, їх одяг підлягає заміні, якщо після його витрушування залишкове радіоактивне зараження перевищує допустиму величину

Обробка проводиться **не пізніше 5 годин** після забруднення радіоактивними речовинами на:

- * попередньо обладнаних санітарних обмивальних пунктах, створених на базі бань, санпропускників, душових павільйонів;
- * пунктах спеціальної обробки;
- * обмивальних майданчиках, розгорнутих у польових умовах за допомогою дезінфекційно-душових автомобілів.

Деактивація

Видалення радіоактивних речовин із забруднених поверхонь, споруд, техніки, обладнання, виробничої території тощо. Проводиться частково або в повному обсязі.

При **частковій дезактивації** знезаражують тільки деякі ділянки території об'єкту, основні деталі обладнання, одяг, взуття, засоби індивідуального захисту, тобто все, із чим безпосередньо стикаються працівники, з використанням підручних засобів.

Повне видалення радіоактивних речовин з поверхонь до допустимих величин зараження проводиться спеціальними частинами і підрозділами із застосуванням технічних засобів, а саме: поливо-мийних машин, обприскувачів, пожежних машин, бульдозерів, грейдерів, спеціальних дорожніх машин, гідропультів, ручних обприскувачів, пилососів, щіток, скребоків та інших.

КОРИСНА ІНФОРМАЦІЯ

До основних методів дезактивації відносять:

- * механічний (змивання водою, протирання ганчіркою або подібними матеріалами, чистка щітками, обробка пилососами і піскоструменевими апаратами та інші);
- * фізичний (розведення водою та інші);
- * хімічний (обробка кислотами, лугами тощо);
- * фізико-хімічний (миючі засоби, іонообмінні смоли тощо);
- * біологічний (активованій мул і інші).

Деактивацію споруд проводять змиванням сильним струменем води під кутом 30-40° спочатку з даху, потім поступово зі стін, дверей, вікон, карнизів і нижніх поверхів будівлі.

Внутрішні приміщення обмивають дезактивуючим розчином, водою, робочі місця - обмітають мітлами і щітками, після чого протирають.

Стелю, стіни, майно та обладнання протирають вологими ганчірками, підлога миється теплою водою з милом або 2-3% содовим розчином.

Радіоактивний пил з ділянок територій, які мають тверде покриття, змивають струменем води під великим тиском за допомогою поливальних машин або змитанням радіоактивних речовин підмітально-прибиральними машинами.

Ґрунтові дороги переорюють плугом на глибину до 20 см або знімають верхній шар скрепером.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Які об'єкти та споруди відносять до ядерних установок ?
2. Внаслідок чого виникає іонізуюче випромінювання ?
3. На які види поділяються джерела іонізуючого випромінювання ?
4. Які частини організму людини зазнають найсильнішого радіаційного впливу ?
5. У чому виявляється генетичний ефект випромінювання ?
6. Доза іонізуючого випромінювання це ... ?
7. Які одиниці виміру експозиційної, поглиненої та еквівалентної доз випромінювання ?
8. Променева хвороба виникає в результаті ... ?
9. Які є ступені складності променевої хвороби ?
10. На чому заснований принцип дії побутових дозиметрів ?
11. Для чого використовуються радіометр бета-гамма випромінювання «Прип'ять» та дозиметр-радіометр побутовий МКС-05 «Терра-П» ?
12. Що визначають типові режими радіаційного захисту ?
13. Скільки є типових режимів і для яких категорій населення вони призначаються ?
14. Ким і в якому порядку вводиться режим радіаційного захисту на об'єкті ?
15. Що має на увазі термін «санітарна обробка» ?
16. Які є види санітарної обробки ?
17. Які відмінності між частковою і повною санітарною обробкою ?
18. За допомогою яких підручних засобів можна самостійно здійснити часткову санітарну обробку ?
19. Де проводиться повна санітарна обробка ?
20. Дезактивація це... ?
21. Як і за допомогою яких засобів проводиться часткова та повна дезактивація ?
22. Які є методи дезактивації ?

ТЕМА 4. ПРАВИЛА ПОВЕДІНКИ ПРАЦІВНИКІВ ПРИ АВАРІЯХ З ВИКИДОМ НЕБЕЗПЕЧНИХ ХІМІЧНИХ РЕЧОВИН

Навчальні питання

- * Характеристика основних небезпечних хімічних речовин. Особливості їх впливу на організм людини. Наслідки аварії з викидом небезпечних хімічних речовин
- * Загальні правила поведінки та дії працівників при аваріях з викидом небезпечних хімічних речовин
- * Проведення заходів з ліквідації наслідків аварій з викидом небезпечних хімічних речовин. Дегазація приміщень, обладнання, виробничої території тощо

Список нормативних джерел

1. Закон України «Про об'єкти підвищеної безпеки» від 18 січня 2001 р. №2245-III
2. Кодекс цивільного захисту України розділ IV, стаття 35
3. Постанови Кабінету Міністрів України:
  - * від 11 липня 2002 р. № 956 «Про ідентифікацію та декларування безпеки об'єктів підвищеної безпеки»;
  - * від 19 серпня 2002 р. № 1200 «Про затвердження Порядку забезпечення населення і працівників формувань та спеціалізованих служб цивільного захисту засобами індивідуального захисту, приладами радіаційної та хімічної розвідки, дозиметричного і хімічного контролю»;
  - * від 21 серпня 2013 р. № 616 «Про затвердження Положення про добровільні формування цивільного захисту»;
  - * від 09 жовтня 2013 р. № 787 «Про затвердження Порядку утворення, завдання та функції формувань цивільного захисту»
4. Накази МНС України:
  - * від 06 серпня 2002 р. № 186 «Про введення в дію Методики спостережень щодо оцінки радіаційної та хімічної обстановки»;
  - * від 16 грудня 2002 р. № 330 «Про затвердження Інструкції з тривалого зберігання засобів радіаційного та хімічного захисту»
5. Наказ МВС України від 31 січня 2015 р. № 113 «Про затвердження Примірною положення про формування цивільного захисту»

Характеристика основних небезпечних речовин. Особливості їх впливу на організм людини. Наслідки аварій з викидом небезпечних хімічних речовин

Характеристика основних небезпечних речовин

Хімічні речовини або сполуки, які при певній кількості, що перебільшує гранично допустимі величини концентрації, безпосередньо чи опосередковано можуть призвести до загибелі, гострого чи хронічного захворювання або отруєння людей і завдати шкоди довкіллю, називають небезпечними хімічними речовинами.

Найбільш поширеними небезпечними хімічними речовинами є хлор, аміак, сірководень, нітратна (азотна) кислота, сірчаний ангідрид та інші.

<p>Хлор (Cl)</p>	<p>Газ жовто-зеленого кольору з різким, подразнювальним запахом, слабо розчинний у воді, за умов виходу в атмосферу парує, важчий за повітря, накопичується у знижених ділянках поверхні, підвалах, тунелях. Перевозиться в стисненому або скрапленому стані, корозійний. Ємності з хлором можуть вибухати при нагріванні. Хлор підтримує горіння органічних речовин.</p>	<p>Ознаки ураження – різкий біль у грудях, сухий кашель, блювання, порушення координації руху, задишка, різь в очах, слюзотеча, синюшність шкіри. Можливий смертельний результат при вдиханні високих концентрацій. При незначних концентраціях спостерігається почервоніння м'якого піднебіння і гортані, бронхіт, легка задишка, захриплість, тиск у грудях.</p>
<p>Аміак (NH₃)</p>	<p>Рідина безбарвна. Має різкий, характерний запах (нашатирного спирту), добре розчинний у воді. Перевозиться та зберігається у зрідженому стані. Пари аміаку легші за повітря, при з'єднанні з повітрям утворюють вибухонебезпечні суміші. Горить при наявності постійного джерела вогню. Ємності з аміаком можуть вибухати при нагріванні.</p>	<p>Небезпечний при вдиханні, викликає кашель, стиснення у грудях, нежить, слюзотечу. При попаданні на шкіру - опік шкіри. При попаданні в очі - набряк повік, різьке почервоніння, кон'юнктивіт, ушкодження райдужної оболонки. Хімічний опік. Смерть може настати від серцевої слабкості або зупинки дихання.</p>
<p>Сірководень (H₂S)</p>	<p>Безбарвний газ з характерним запахом тухлих яєць, важчий за повітря, зріджується, легко запалюється. При з'єднанні з повітрям утворюються вибухонебезпечні суміші.</p>	<p>Дуже отруйний, першою ознакою ураження є втрата нюху. Подразнює слизові оболонки, спричиняє головний біль, нудоту, блювоту, біль у грудях, відчуття задухи, печіння в очах, з'являється металевий присмак у роті, слюзотеча. Через деякий час може настати раптова непритомність.</p>

Основні особливості небезпечних хімічних речовин

Здатність переноситись за напрямком вітру на великі відстані, проникати у негерметизовані приміщення, викликати ураження не тільки в результаті безпосереднього впливу на людей, але й через забруднену воду, харчові продукти, оточуючі речі. Велика різноманітність небезпечних хімічних речовин унеможливає створення уніфікованого фільтруючого протигазу від всіх їх видів.

Аварії з викидом небезпечних хімічних речовин

Характеризуються швидким настанням медичних симптомів (від 1 хвилини до години) і появою ознак, які легко спостерігаються:

- * поява крапель, димів та туманів дивного яскравого кольору, наявність специфічних сторонніх запахів, вибухи, вогонь;
- * несподівана загибель тварин, поява миттєво засохлого листя.

Наслідки аварій з викидом небезпечних хімічних речовин

- * утворення зони зараження, на зовнішній межі якої 50% людей втрачають працездатність (ураження життєвоважливих органів);
- * зараження продовольства, харчової сировини, фуражу, води, вражаюча концентрація сильноїотруйних отруйних речовин у повітрі;
- * зараження в газоподібному стані повітря, у тому числі, внутрішніх приміщень будівель, інженерних споруд;
- * в аерозольному, рідкому стані зараження техніки, матеріальних засобів, ґрунту, місцевості;
- * теплове випромінювання при пожежах.

* Концентрація хімічних речовин у повітрі промислової зони, за якої щоденна робота упродовж 8 годин або 40 годин щотижня протягом всього робочого стажу не може викликати захворювання або відхилення у стані здоров'я людини в процесі роботи або у подальшому житті, є параметром гранично допустимої концентрації (ГДК), який використовують для характеристики ступеня хімічної небезпеки.

Хімічна зброя

Один з видів зброї масового ураження, дія якого ґрунтується на використанні небезпечних хімічних речовин (бойових отруйних речовин). Характеризується тривалою токсичною дією, що зберігає свої якості у повітрі, на місцевості, труднощами з визначенням факту застосування хімічної зброї та типу отруйних речовин, а також серйозними екологічними та генетичними наслідками (порушеннями апарату спадковості людини, які можуть вплинути на майбутнє покоління).

За фізіологічною дією на організм бойові отруйні речовини розділяються на нервово-паралітичної (поява судом, котрі прогресують у параліч) дії, шкіронаривної (з'являються пухирці із прозорою або жовтуватою рідиною, що можуть об'єднуватися), загально отруйної, задушливої (пошкоджують дихальні шляхи), психохімічної (порушують передачу нервових збуджень) і дратівливої (подразнюють слизові оболонки, інколи і шкіру) дії.

Загальні правила поведінки та дії працівників при аваріях з викидом небезпечних хімічних речовин

Правила поведінки

Тримайтеся подалі від випарів, диму, розливів. Захист від небезпечних хімічних речовин досягається здійсненням заходів, що обмежують час перебування працівників у небезпечній зоні (екстрена евакуація, укриття у сховищах), застосуванням працівниками засобів індивідуального захисту дихання (протигази) та шкіри (ізолюючий одяг) або найпростіших засобів захисту (як тимчасовий захист), проведенням санітарної та спеціальної обробки (після виходу із небезпечної зони)

У разі відсутності засобів індивідуального захисту можна використати:

- * для захисту органів дихання - ватно-марлеву пов'язку, підручні вироби з тканини, змочені у воді, 2-5% розчині харчової соди (для захисту від хлору), 2% розчині лимонної або оцтової кислоти (для захисту від аміаку);
- * для захисту шкіри - шапки, рукавички, накидки від дощу, гумові або шкіряні чоботи, черевики з високими берцями, туристичне та спортивне взуття тощо;
- * основні симптоми отруєння - слабкість, запаморочення, поява вологого кашлю, утрудненого дихання, нудота, блювота.

Дії при аваріях з викидом небезпечних хімічних речовин:

- * негайно застосуйте засоби індивідуального захисту або простіші засоби захисту дихання та, відповідно до отриманої інформації, перейдіть до підготовлених захисних споруд або виходьте із зони зараження у вказаному напрямку;
- * перебуваючи на виробничій території, не торкайтесь будь-яких предметів, пересувайтесь, не піднімаючи пилу;
- * якщо відсутня можливість залишити небезпечну зону, залишайтеся у виробничих приміщеннях, виконайте заходи щодо зменшення проникнення небезпечних хімічних речовин до приміщення: вимкніть вентиляційні установки та кондиціонери, зачиніть вікна, двері, кватирки, загерметизуйте приміщення;
- * якщо Ви входите до складу формування цивільного захисту і берете участь у локалізації та ліквідації осередку аварії на об'єкті, необхідно отримати засоби індивідуального захисту дихання і шкіри та діяти згідно плану приведення у готовність формування;
- * вийшовши із зони хімічного зараження, зніміть верхній одяг, ретельно вимийте очі, ніс та прополощіть рот, по можливості - прийміть душ.

Повертатися до місця роботи, входити у виробничі будівлі, споруди та інші приміщення, можливо тільки після їх контрольної перевірки та дозволу керівника робіт з ліквідації наслідків аварії на хімічно-небезпечному об'єкті.

Проведення заходів з ліквідації наслідків аварій з викидом небезпечних хімічних речовин. Дегазація приміщень, обладнання, виробничої території тощо

Заходи з ліквідації наслідків аварій з викидом небезпечних хімічних речовин

* пошук та надання допомоги потерпілим, вивід їх з небезпечної зони, надання медичної допомоги ураженим;

* обмеження і припинення викиду речовини (відключення ушкодженої частини технологічного обладнання, перекриття кранів і засувок на трубопроводах, встановлення аварійних накладок тощо);

* обмеження розтікання на місцевості з метою зменшення площі та інтенсивності випаровування;

* обмеження поширення хмари (улаштування рідких завіс, ізоляції розлитої речовини піною тощо);

* проведення дегазації приміщень, обладнання і виробничої території, забруднених небезпечними хімічними речовинами, санітарна обробка працівників на виході із зони забруднення.

Дегазація

Здійснюється з метою видалення або нейтралізації чи знищення небезпечних хімічних речовин з заражених поверхонь до допустимих норм. Дегазація проводиться хімічним, фізико-хімічним або механічним способом

КОРИСНА ІНФОРМАЦІЯ

Для виготовлення дегазаційних розчинів використовуються:

* Гексахлормеланін (ДТ-6) - кристалічний порошок білого (злегка жовтуватого) кольору із запахом хлору, не розчиняється у воді, добре розчиняється в дихлоретані.

* Дихлораміни (ДТ-2, ДТХ-2) - білі (злегка жовтуваті) порошки із запахом хлору, у сухому вигляді стійкі, у воді не розчиняються, добре розчиняються в дихлоретані.

* Аміачна вода - 20-25 %-й розчин аміаку у воді, викликає подразнення слизових оболонок очей і носа, на шкіру людини практично не діє.

* Моноеталоамін - в'язка рідина жовтого кольору, має слабкий аміачний запах, не діє на шкіру людини.

* 2/3 гіпохлориту кальцію (ДТС-ГК) - білий порошок із запахом хлору, у воді розчиняється помірно, в органічних розчинниках не розчиняється; потрапляючи на шкіру, може викликати подразнення.

* Хлорне вапно - речовина білого або злегка жовтуватого кольору.

Хімічний спосіб дегазації заснований на взаємодії дегазуючих розчинів і рецептур з небезпечними хімічними речовинами і перетворенні їх в нетоксичні сполуки. Здійснюється поливкою розчинами (суспензіями), розсипанням сухих дегазуючих речовин, обмащуванням кашицями. Дегазація проводиться за допомогою спеціальних технічних засобів: приладів, комплектів, дегазаційних машин.

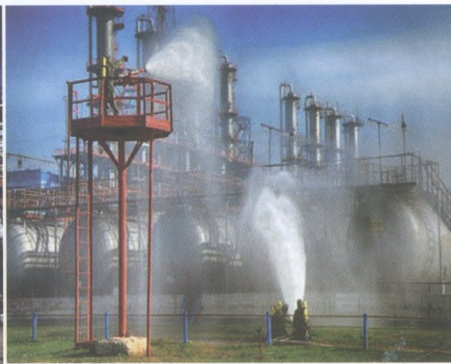
Фізико-хімічний спосіб дегазації поділяється на рідинний та безрідинний. При рідинній дегазації обробка заражених поверхонь проводиться дегазуючими речовинами. При безрідинній - застосовуються тепловий або сорбційний способи, тобто, обробка зараженої поверхні гарячим газовим струменем або сорбентами (порошками).

Механічний спосіб дегазації полягає у зрізанні та видаленні верхнього зараженого шару ґрунту (снігу) або в ізоляції зараженої поверхні з використанням настилів. Зрізання зараженого шару ґрунту здійснюється на глибині 3-4 см, пухкого шару снігу – до 20 см, ущільненого снігу – на 4-6 см або засипкою зараженого шару незараженим ґрунтом, піском тощо шаром 8-10 см.

Дегазація індивідуальних засобів захисту працівників, одягу і взуття проводиться у дегазаційних пунктах. Розрізняють часткову і повну дегазацію. Часткова дегазація проводиться з використанням табельних дегазаційних приладів, комплектів і підручних засобів з метою видалення небезпечних хімічних речовин з відкритих ділянок шкіри, засобів захисту, одягу, а також різних поверхонь, з якими доводиться стикатися людям. Повна дегазація здійснюється: рідинним способом за допомогою дегазаційних машин і комплектів; тепловим способом.

Спори, техніка, виробнича територія дегазуються шляхом обробки дегазуючими розчинами або розсипанням сухих дегазуючих речовин з подальшим зволоженням водою.

Дегазація води може бути проведена з використанням обладнання водопровідних станцій, авто фільтрувальних станцій (МАФС), універсального фільтра, що носить (УНФ), тканино-вугільного фільтра (ТУФ) та інших технічних засобів.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Небезпечними хімічними речовинами називають ... ?
2. Які небезпечні хімічні речовини є найбільш поширеними та у чому виявляються їх основні особливості ?
3. Які ознаки характеризують аварію з викидом небезпечних хімічних речовин ?
4. До яких наслідків призводять аварії з викидом небезпечних хімічних речовин ?
5. Який параметр використовують для характеристики ступеня хімічної небезпеки ?
6. Чим характеризується хімічна зброя ?
7. Який поділ бойових отруйних речовин за фізіологічною дією на організм ?
8. Здійсненням яких заходів досягається захист від небезпечних хімічних речовин ?
9. Що можна використати для захисту від небезпечних отруйних речовин у разі відсутності табельних засобів індивідуального захисту ?
10. Яких загальних правил поведінки необхідно дотримуватись при аварії з викидом небезпечних хімічних речовин ?
11. Що робити, якщо відсутня можливість залишити небезпечну зону ?
12. Хто надає дозвіл на повернення до місця роботи, вхід у виробничі будівлі, споруди та інші приміщення ?
13. Які заходи здійснюються для ліквідації наслідків аварій з викидом небезпечних хімічних речовин ?
14. Для чого здійснюється дегазація ?
15. За допомогою яких засобів готують дегазаційні розчини ?
16. На якій взаємодії заснований хімічний спосіб дегазації ?
17. Як і за допомогою яких технічних засобів проводиться хімічний спосіб дегазації ?
18. У чому відмінність рідинного та безрідинного фізико-хімічного способу дегазації ?
19. У чому полягає механічний спосіб дегазації ?
20. Як і де проводиться часткова та повна дегазація ?
21. Яким шляхом дегазуються споруди, техніка, виробнича територія ?
22. Які технічні засоби застосовують для дегазації води ?

ТЕМА 5. ВИБУХО ТА ПОЖЕЖОНЕБЕЗПЕКА НА ВИРОБНИЦТВІ. РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ДІЙ ПІД ЧАС ВИНИКНЕННЯ ПОЖЕЖІ

Навчальні питання

- * Основні поняття вибухобезпеки на виробництві. Небезпечні фактори вибуху і захист від них. Правила поведінки при виявленні вибухонебезпечних предметів
- * Стисла характеристика пожежної небезпеки підприємства, установи, організації. Протипожежний режим на робочому місці. Можливість виникнення та (або) розвитку пожежі. Небезпечні фактори пожежі
- * Дії працівників у разі загрози або при виникненні пожежі. Гасіння пожеж. Засоби пожежогасіння, протипожежне устаткування та інвентар, порядок та правила їх використання під час пожежі

Список нормативних джерел

1. Закон України «Про об'єкти підвищеної небезпеки» від 18 січня 2001 р. № 2245-III
2. Кодекс цивільного захисту України розділ V, статті 55, 70
3. Постанови Кабінету Міністрів України:
  - * від 11.07.2002 р. № 956 «Про ідентифікацію та декларування безпеки об'єктів підвищеної небезпеки»;
  - * від 26 червня 2013 р. № 444 «Про затвердження Порядку здійснення навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях»
4. Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 30 грудня 2014 р. № 1417 «Про затвердження Правил пожежної безпеки в Україні»
5. Стандарти та норми України:
  - * Національний класифікатор України. Класифікатор надзвичайних ситуацій ДК 019:2010;
  - * ДСТУ Б В.1.1-36:2016 Визначення категорій приміщень, будинків та зовнішніх установок за вибухопожежною та пожежною небезпекою;
  - * ДНАОП 0.00-32-01 «Правила будови електроустановок. Електрообладнання спеціальних установок».

Основні поняття вибухобезпеки на виробництві. Небезпечні фактори вибуху і захист від них. Правила поведінки при виявленні вибухонебезпечних предметів

Вибух

Відбувається при надзвичайно швидкому хімічному перетворенні речовини з миттєвим виділенням великої енергії у невеликому об'ємі. Розрізняють наступні види вибухів: спалах; детонація; об'ємний вибух; газопилові хмари у замкнутому і відкритому просторі; киплячі рідини, що виділяють пар. На промислових об'єктах розповсюджений вибух у замкнутому просторі, що відбувається у середині герметичної ємності з піковим тиском у сотні кПа. До устаткування та установок за цим видом вибухів відносять: установки, що працюють під тиском; компресорні установки; повітропроводи, аспіраційні системи; газове устаткування; парові казани.

Вибухобезпека

Стан об'єкта, за якого виключається можливість виникнення вибуху, а у випадку його прояву, зводиться до мінімуму вплив небезпечних факторів на людей та забезпечується захист матеріальних цінностей. До заходів гарантування вибухобезпеки відносять: використання запобіжних конструкцій (легкоскопні конструкції, захисні приміщення, укриття); використання сигналізації про накопичення вибухонебезпечних газів і парів; локалізація вибуху; усунення джерел запалення і детонації; флегматизація джерел запалення; влаштування вогнеперешкод; вибухопритушення.

КОРИСНА ІНФОРМАЦІЯ

- * Вибухові речовини - це речовини, що можуть вибухати під дією відкритого вогню чи мають більшу чутливість до ударів і струсів, ніж динітробензол.
- * До вибухонебезпечних речовин відносяться: нітротолуол, динітротолуол, тринітротолуол, нітробензол, динітробензол, тринітробензол, нітрогліцерин, динітрогліцерин, тринітрогліцерин, тринітроцелулоза, пікринова кислота, гексаметилентрипероксиддіамін, діперекис ацетону, пластит, амонід, гексоген, тетра-зен, тетріл, гримуча ртуть, гримуче срібло і т.д. Найбільш розповсюдженою вибуховою речовиною є тротил (тринітротолуол). У зв'язку з його частим використанням, силу вибуху різних вибухонебезпечних речовин порівнюють із силою вибуху тротилу.
- * Тротил - вибухонебезпечна специфічна речовина, критична кількість - 50 г. Тротильовий еквівалент - кількість вибухової речовини, яка за силою вибуху дорівнює вибуху 1 кг тротилу. Наприклад, тротильовий еквівалент пластиту дорівнює 0,3 кг. Як вибухові речовини, найчастіше використовуються тротильові шашки масою 75, 200, 400 г, що мають запальні гнізда для установки детонатора чи електродетонатора.
- * Вибухонебезпечні речовини мають специфічні властивості: бризантність (дроблення середовища, що оточує заряд, виявляється на відстані двох радіусів заряду) і фугасність (робота вибуху по переміщенню елементів середовища).

Гранати
Мінімальна безпечна відстань — 200 м

Пакет 100x200
Мінімальна безпечна відстань для евакуації — 300 м

Газові балони
Мінімальна безпечна відстань для евакуації — 100 м

Дипломат
Мінімальна безпечна відстань для евакуації — 500 м

Міни
Мінімальна безпечна відстань для евакуації:
• протипіхотні — 100 м
• направленої дії — 300 м
• протитанкові — 150 м

Артилерійські боєприпаси
Мінімальна безпечна відстань для евакуації — 500–1200 м

Саморобний вибуховий пристрій
Мінімальна безпечна відстань для евакуації — 200 м

Коробка 300x200x150
Мінімальна безпечна відстань для евакуації — 350 м

Знаки підозрілих предметів:

1. Залишені без нагляду предмети (коробки, валізи, пакети тощо), які не повинні бути в цих місцях.
2. Каністри, пляшки, інші ємності, з яких відчувається запах бензину, газу та інших нафтопродуктів.
3. Коробки, в які вмонтовані лампочки, перемикачі або дроти.
4. Предмети, на яких закріплені радіотелефони, пейджери, годинники та інші аналогічні пристрої.

Небезпечні фактори вибуху та захист від них

До небезпечних факторів вибуху належать: ударна хвиля, шум, яскраве світло, теплове випромінювання, газоподібні продукти, уламки і фрагменти будинку, ґрунту, що летять, тощо.

Способи і засоби захисту від ударної хвилі: захист відстанню; захист перешкодою; зменшення площі впливу ударної хвилі на людину.

Способи і засоби захисту від теплового випромінювання: захист відстанню; індивідуальні засоби захисту.

Способи і засоби захисту від газоподібних продуктів вибуху: індивідуальні засоби захисту; метеорологічні умови.

Способи і засоби захисту від ураження уламками: захист відстанню; захист перешкодою; зменшення площі впливу ударної хвилі на людину; індивідуальні засоби захисту.

При виявленні вибухонебезпечного предмету

- * Припиніть будь-які роботи в районі виявлення небезпечного предмету.
- * негайно проінформуйте про знахідку оперативно-рятувальну службу за телефоном **101**, а також поліцію за телефоном **102**.
- * По можливості, встановіть попереджувальні знаки або огорожу навколо небезпечного предмету за допомогою підручних засобів.
- * У жодному випадку не пересувайте, не нагрівайте, не розбирайте виявлений предмет.
- * Не допускайте сторонніх осіб у район виявлення небезпечного предмету.
- * Залишайтеся на безпечній відстані від місця виявлення небезпечного предмету до прибуття представника оперативно-рятувальної служби чи поліції.

Стисла характеристика пожежної небезпеки підприємства, установи, організації. Протипожежний режим на робочому місці

Стисла характеристика пожежної небезпеки

Визначається кількістю і пожежонебезпечними властивостями речовин і матеріалів, які знаходяться (використовуються) в будівлях, приміщеннях, інших спорудах з урахуванням особливостей технологічних процесів розміщених в них виробництв.

Характеристика пожежної небезпеки підприємства в обов'язковому порядку доводиться до всіх працівників при прийнятті на роботу під час проведення вступного протипожежного інструктажу із зазначенням інформації про:

- * пожежо-вибухонебезпечні властивості та кількість горючих речовин, що застосовуються на підприємстві;
- * режим роботи технологічного обладнання і параметри ведення технологічних процесів;
- * можливість утворення горючого середовища, джерел запалювання, виникнення пожеж і швидкий їх розвиток, а також появу факторів, що перешкоджають евакуації людей, матеріальних цінностей та гасінню пожеж.

Протипожежний режим означає дотримання працюючими ряду спеціальних вказівок і протипожежних правил, що стосуються конкретного виробництва, і встановлюється наказом керівника підприємства або інструкціями про заходи пожежної безпеки, виходячи з пожежної небезпеки будівель, споруд, обладнання тощо, які використовуються у виробничому процесі.

Мал. Протипожежний режим на робочому місці

Можливість виникнення та (або) розвитку пожежі. Небезпечні фактори пожежі

* **Пожежа** - це позарегламентний процес знищення або пошкодження вогнем майна, під час якого виникають чинники, небезпечні для живих істот і довкілля. Загальними явищами для всіх пожеж є: горіння, масообмін, теплообмін.

* **Горіння** - це екзотермічний процес, який охоплює окисно-відновні перетворення речовин і/або матеріалів і характеризується наявністю легких продуктів і/або світлового випромінювання. Ознаками горіння є: теплове, світлове, ультрафіолетове випромінювання, наявність диму, погіршення складу газового середовища та підвищення його температури.

Можливість виникнення та розвитку пожежі на підприємстві обумовлена утворенням горючого середовища та виникненням потенційних джерел запалювання.

Основними причинами пожеж на виробництві є:

- * необережне поводження з вогнем;
- * незадовільний стан електротехнічних пристроїв та порушення правил їх монтажу та експлуатації;
- * порушення режимів технологічних процесів;
- * несправність опалювальних приладів та порушення правил їх експлуатації;
- * невиконання вимог нормативних документів з питань пожежної безпеки.

Дуже часто пожежі на виробництві спричинені необережним поводженням з вогнем. Під цим, як правило, розуміють паління у недозволених місцях та виконання вогневих робіт.

Вогневими роботами вважають виробничі операції, пов'язані з використанням відкритого вогню, іскроутворенням та нагрівом деталей, устаткування, конструкцій до температур, що здатні викликати займання горючих речовин і матеріалів, парів легкозаймистих рідин.

ПАМ'ЯТАЙТЕ:

* Пожежі через виникнення коротких замикань, перевантаження електродвигунів, освітлювальних та силових мереж, роботу несправних або залишених без нагляду електронагрівальних приладів **складають більше 25%** всіх випадків на підприємстві

Людина, яка перебуває в зоні впливу пожежі, потрапляє під дію **небезпечних та шкідливих факторів**, які бувають:

- * **первинні** (вогонь, підвищена температура, дим та токсичні продукти згоряння);
- * **вторинні** (недостатність кисню, руйнування будівельних конструкцій, вибухи, витікання небезпечних речовин, паніка та інше).

Дії працівників у разі загрози або при виникненні пожежі. Гасіння пожеж. Засоби пожежогасіння, протипожежне устаткування та інвентар, порядок та правила їх використання під час пожежі

Дії, якщо пожежа застала Вас на робочому місці:

* негайно за номером 101 викличте пожежно-рятувальну службу, при цьому, вкажіть адресу, поверх, місце виникнення пожежі, наявність людей, своє прізвище, також повідомте керівника, відповідальну посадову особу та чергового об'єкту;

* у разі загрози життю людей, організуйте їх рятування (евакуацію), знеструмте приміщення.

Дії, якщо Ви опинились в осередку пожежі:

* не панікуйте, оцініть ситуацію, перед тим, як увійти до приміщення, що горить, накрийтеся мокрою ковдрою, будь-яким одягом чи щільною тканиною;

* щоб уникнути займання від великого притоку свіжого повітря, двері у задимлене приміщення відкривайте обережно;

* пересуваючись у сильно задимленому приміщенні, присядьте чи пригніться, для захисту від токсичних газів, дихайте через зволожену тканину;

* людину, на якій горить одяг, поваліть на землю, накиньте пальто, ковдру тощо і щільно притисніть до тіла, викличте медичну допомогу;

* якщо загорівся Ваш одяг, падайте на землю, перевертаючись збивайте полум'я;

* ні в якому разі не біжіть – це ще більше роздує вогонь, а виходьте із зони пожежі у навітряний бік.

Способи гасіння пожеж

Впровадження дій, спрямованих на ліквідацію горючої речовини в зоні горіння, або зниження її концентрації шляхом видалення горючої речовини із зони горіння, або розбавлення її розпиленою водою, паром, інертним газом.

Проведення робіт із запобігання проникненню в зону горіння повітря кисню ззовні для зниження відсотку вмісту кисню в зоні горіння до меж, при яких горіння стає неможливим (введення в область горіння речовин пожежогасіння, накриття предметів, що горять, азбестовими або повстяними покривалами).

Зниження температури горючої суміші до температури, нижчої за температуру спалахування, коли горіння припиняється шляхом охолодження зони горіння водою, повітряно-механічною піною, вуглекислотою або перемішуванням горючої суміші (наприклад, великої маси палаючих рідин).

У переважній більшості випадків пожежу гасять декількома способами одночасно.

Вогнегасні речовини на підприємствах використовуються такі, як:

вода, повітряно-механічні та хімічні піни, вуглекислота, галоїдово-глеводні поєднання, вогнегасні порошки, а також їх комбіновані поєднання.

Для ліквідації силами персоналу об'єктів невеликих осередків пожеж, а також гасіння пожеж у початковій стадії їх розвитку до прибуття штатних підрозділів пожежно-рятувальної служби, застосовують первинні засоби пожежогасіння: пожежні кран-комплекти; вогнегасники; пожежний інвентар (покривала з негорючого теплоізоляційного полотна, грубововняної тканини або повсті, ящики з піском, бочки з водою, пожежні відра, совкові лопати); пожежний інструмент (гаки, ломы, сокири тощо).

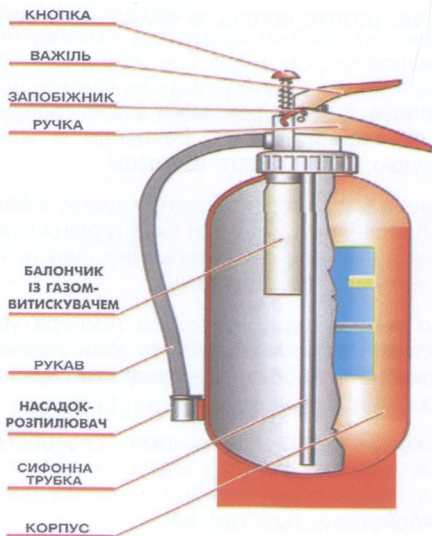

Порядок гасіння пожежі за допомогою пожежного кран-комплекту двома працівниками

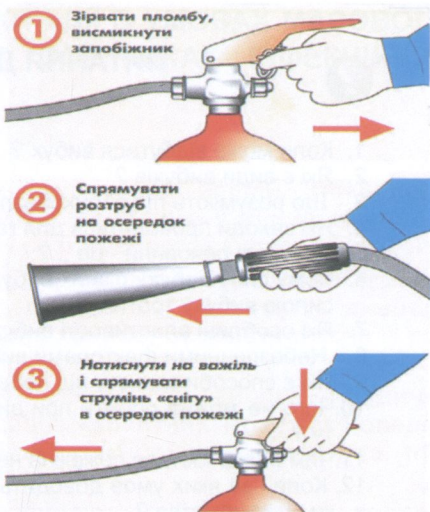
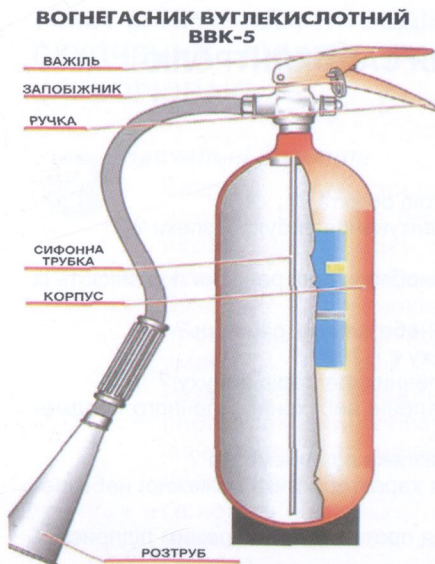
Первинні засоби пожежогасіння

На сьогоднішній день порошкові та вуглекислотні вогнегасники є основним видом первинних засобів пожежогасіння, за допомогою яких персонал об'єктів у змозі ліквідувати 15-20 % від загальної кількості пожеж на початковій стадії їх розвитку.

В ОГНЕГАСНИК ПОРОШКОВИЙ ВП-5Б

Увага! Не братися за важіль, доки не натиснута кнопка.

Увага! Не торкатися розтрубу, щоб не обморозити руку.

Пожежний щит використовується для розміщення первинних засобів пожежогасіння. Поруч з ним знаходяться бочка з водою та ящик з піском. Обладнання пожежного щита обов'язково включає такі пожежні інструменти:

* Багор пожежний - для розтягування предметів під час пожежі та після неї.

* Лом пожежний - для розкривання покрівель, дверей, відкривання кришок люків та інших робіт.

* Лопата штикова (совкова) - для локалізації горіння на початковій стадії, закидання піском, ґрунтом осередку займання.

* Сокира пожежна - для руйнування перешкод на шляху до осередку пожежі, рятування людей із замкнених приміщень, відкривання кришок колодязів та пожежних гідрантів.

* Відра конусні (пожежні конуси) - на пожежному щиті поміщаються два відра. Крім того, до складу обладнання пожежного щита також можуть входити: кошма (протипожежне полотно), ножиці діелектричні, рукавички, боти, килимок діелектричний, гак для відкривання люків, містки рукавні та ін.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Коли може відбутися вибух ?
2. Які є види вибухів ?
3. Що розуміють під вибухобезпекою об'єкта ?
4. Які заходи проводяться для гарантування вибухобезпеки ?
5. Вибухові речовини - це ...?
6. Чому силу вибуху різних вибухонебезпечних речовин порівнюють із силою вибуху тротилу ?
7. Які особливі властивості вибухонебезпечних речовин ?
8. Небезпечними факторами вибуху є... ?
9. Які є способи захисту від небезпечних факторів вибуху ?
10. Чого не можна робити при виявленні вибухонебезпечного предмету ?
11. Чим визначається пожежна небезпека підприємства ?
12. Коли і за яких умов доводиться характеристика пожежної небезпеки підприємства ?
13. Що означає і як встановлюється протипожежний режим підприємства ?
14. Чим обумовлена можливість виникнення та розвитку пожежі на підприємстві ?
15. До основних причин пожеж на виробництві відносяться...?
16. Які пожежі складають більше 25% всіх випадків ?
17. Під дію яких небезпечних та шкідливих факторів потрапляє людина, яка перебуває в зоні впливу пожежі ?
18. Що робити, якщо пожежа виникла на робочому місці ?
19. Як діяти в осередку пожежі ?
20. За допомогою яких способів гасять пожежу ?
21. Якими первинними засобами пожежогасіння можна ліквідувати невеликі осередки пожеж, а також гасити пожежу у початковій стадії її розвитку ?

ТЕМА 6. ПРАВИЛА ПОВЕДІНКИ І ДІЇ В УМОВАХ МАСОВОГО СКУПЧЕННЯ ЛЮДЕЙ ТА В ОСЕРЕДКАХ ІНФЕКЦІЙНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ

Навчальні питання

- * **Безпека при масових скупченнях людей.** Психологія натовпу. Правила безпечної поведінки у місцях масового перебування людей та у разі масового скупчення людей.
- * **Поширення інфекційних хвороб серед населення.** Джерела збудників інфекцій. Основні джерела профілактики інфекційних хвороб, особиста гігієна в цих умовах
- * **Режимно-обмежувальні заходи** (посилене медичне спостереження, обсервація, карантин). Правила поведінки в осередках інфекційних захворювань, особиста гігієна в цих умовах.
- * **Основні напрямки профілактики інфекційних хвороб.** Методи і засоби дезінфекції, дезінсекції, дератизації. Основні дезінфекційні засоби

Список нормативних джерел

1. Закон України від 24 лютого 1994 р. № 4004-XII «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення»
2. Кодекс цивільного захисту України, розділ IV, статті 36, 37
3. Постанови Кабінету Міністрів України:
  - * від 21 листопада 2012 р. № 1115 «Порядок підготовки та підвищення кваліфікації осіб, які зобов'язані надавати домедичну допомогу;
  - * від 26 червня 2013 р. № 444 «Про затвердження Порядку здійснення навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях».
4. Стандарти та норми України:
  - * Національний класифікатор України. Класифікатор надзвичайних ситуацій ДК 019:2010;
  - * ДСТУ 5058:2008 «Навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях» (Основні положення);
  - * ДСТУ 7095:2009 «Захист населення у надзвичайних ситуаціях» (Основні положення);
  - * ДСТУ 7098:2009 «Ліквідування надзвичайних ситуацій та їх наслідків» (Загальні положення).

Безпека при масових скупченнях людей. Психологія натовпу. Правила безпечної поведінки у місцях масового перебування людей та у разі масового скупчення людей.

Особиста безпека у натовпі

Утворення натовпу є результатом масового скупчення людей з різним ступенем активності та емоційного збудження. У натовпі індивідуальність кожного зведена до нуля. Перебуваючи у натовпі, Ви ризикуєте не тільки здоров'ям але й життям.

Головна умова забезпечення Вашої безпеки - уникайте великих скупчень людей. Як би не хотілося подивитися на події, що відбуваються, ні в якому разі не приєднуйтесь до натовпу, як учасників, так і глядачів.

Психологія натовпу

Залежить від характеру утворених груп людей та може бути:

* активною - відрізняється яскраво вираженим емоційним зарядом (акти вандалізму, насильства, самосуди, релігійні зібрання, мітинги протесту, концерти або масова втеча від несподіваної небезпеки, паніка);

* пасивною - зі слабо вираженою емоційною збудливістю скупчення, яка проявляється у цікавості до подій. Такий тип натовпу здатний так само швидко розпастися, як і швидко зібратися, наприклад, натовп роззяв.

Поведінка у натовпі

Не втрачайте самовладання, утримуйтеся на ногах

Не йдіть проти натовпу

Глибоко вдихніть, зімкніть руки в «замок» і трохи в сторони

Ноги піднімайте вище, ставайте на повну стопу

Позбудьтеся від речей, які можуть чіплятися

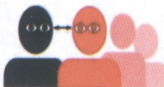
Рухайтесь разом із натовпом, поступово зміщуючись по діагоналі до краю масовки

Дитину посадіть на шию, а жінку ведіть перед собою

В агресивному натовпі дивіться нижче рівня очей людини, але не в землю

Уникайте будь-яких виступаючих предметів, стовпів, вузьких отворів

У разі падіння, зверніться в клубок, закрийте руками потилицю. Не спирайтеся на руки.

Поширення інфекційних хвороб серед населення. Джерела збудників інфекцій. Основні механізми передавання.

Інфекційні захворювання

Займають 20-40% від загального числа відомих науці хвороб людини. Виникають внаслідок зараження живими збудниками, передаються від заражених осіб здоровим і здатні до масового поширення.

Виникнення і поширення інфекцій серед населення (епідемічний процес) відбувається за умови взаємодії трьох факторів:

- * джерела збудника інфекції (патогенні бактерії, віруси, грибки);
- * механізму передачі інфекції від хворої людини, тварини або іншого носія інфекції до здорової;
- * людей, сприйнятливих до даної інфекції

Механізми передавання інфекції через джерело збудника інфекції

Група захворювання	Основні захворювання	Локалізація збудника	Механізм передачі
Інфекції дихальних шляхів	Грип, ангіна, дифтерія, кір, краснуха, скарлатина, коклюш, туберкульоз	Верхні дихальні шляхи	Повітряно-крапельний
Кишкові інфекції	Черевний тиф, дизентерія, холера, інфекційний гепатит, поліомієліт	Кишечник	Продукти харчування, вода, ґрунт, брудні руки, предмети побуту, мухи, екскременти хворого
Кров'яні інфекції	Малярія, висипний тиф, кліщовий енцефаліт, туляремія, чума	Кровоносна система	Укуси кровососних комах (комарі, кліщі, блохи, воші, москїти)
Інфекції зовнішніх покривів	ВІЛ-інфекція, венеричні хвороби, сибірська виразка, короста, правець, феліноз (хвороба від котячих подряпин), інфекційний кон'юнктивіт	Шкіра, слизові оболонки	Безпосередній контакт або через фактори зовнішнього середовища: одяг, постільну білизну, посуд, продукти харчування

Режимно-обмежувальні заходи (посилене медичне спостереження, обсервація, карантин). Правила поведінки в осередках інфекційних захворювань, особиста гігієна в цих умовах

Режимно-обмежувальні заходи

Включають режимні, адміністративно-господарські, протиепідемічні, санітарні та лікувально-профілактичні заходи, котрі спрямовуються на локалізацію та ліквідацію епідемічних осередків (місця перебування джерела інфекції).

Час для ліквідації осередку багато в чому залежить від організованості, активності та дисциплінованості населення під час проведення режимно-обмежувальних заходів основними з яких є:

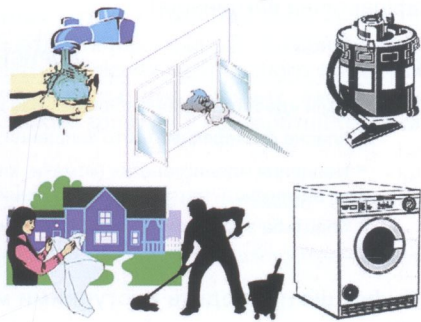
- * **Обсервація** - комплекс обмежувальних заходів і посиленого медичного спостереження, спрямований на попередження поширення інфекційних хвороб. Передбачає обмеження виїзду, в'їзду і транзитного проїзду через осередок зараження, заборону вивезення з нього будь-якого майна без попереднього знезараження, а також обмеження спілкування з незараженим населенням. Проводяться заходи з виявлення і ізоляції носіїв інфекції, екстрена профілактика можливих інфекційних захворювань, а при необхідності (після встановлення виду збудника), вакцинація або ревакцинація населення, посилюється медичний контроль за проведенням санітарно-гігієнічних заходів в осередку зараження. У випадку виявлення факту появи особливо небезпечних інфекцій, обсервацію замінюють карантин.
- * **Карантин** - комплекс суворих ізоляційних і протиепідемічних заходів для попередження поширення особливо небезпечних інфекційних захворювань (холера, чума, натуральна віспа та ін.). Запроваджується рішенням надзвичайної протиепідемічної комісії. При карантині проведені раніше обсерваційні заходи посилюються додатковими режимними заходами, що включають: оточення (повну ізоляцію) зони зараження і території, що прилягає до неї, заборону виїзду та обмеження в'їзду в осередок, виявлення і повну ізоляцію хворих і осіб, що стикалися з ними.

- * у більшості випадків хвороба починається гостро (протягом 1-3 діб): підвищення температури тіла, лихоманка, головний біль, запаморочення, нудота, загальна слабкість, почуття ломоти у всьому тілі, висип на шкірі тощо;
- * швидко зміна різних симптомів: поява одних і зникнення або збільшення вираження інших протягом захворювання;
- * для запобігання масового поширення інфекційних захворювань дотримуйтесь правил особистої гігієни і утримуйте в чистоті житла, двори, місця загального користування;
- * поручні сходів і дверні ручки житлових будинків обробіть дезінфікуючими розчинами, унітази засипте хлорним вапном, прибирання у приміщеннях проводьте тільки вологим способом; не допускайте розведення мух та інших комах.

Правила поведінки в осередку інфекційного захворювання та при догляді за хворим

- * щоденно обов'язково робіть вологе прибирання приміщень з використанням розчинів для дезінфекції і побутових миючих засобів;
- * сміття спалюйте, знищуйте гризунів і комах - можливих збудників захворювань;
- * суворо дотримуйтесь правил особистої і громадської гігієни, воду використовуйте із перевірених джерел і пийте тільки кип'ячену;
- * продукти зберігайте у щільно закритій тарі, сирі овочі і фрукти обробіть окропом, а хліб – обпаліть на вогні;
- * перед виходом з приміщення, одягайте захисні маски;
- * перед входом з вулиці в житлове приміщення взуття і верхній одяг залишайте з зовнішньої сторони до обробки їх дезінфікуючими розчинами;
- * при догляді за хворою людиною одягайте халат, косинку і пов'язку;
- * виділіть хворому окреме ліжко, рушник, регулярно його періть;
- * ретельно мийте і кип'ятіть посуд, при прийомі їжі користуйтеся індивідуальним посудом;
- * після госпіталізації хворого зробіть у приміщенні дезінфекцію: постіль і посуд треба прокип'ятити на протязі 15 хвилин у 2 % розчині соди, після чого посуд вимийте гарячою водою, постіль пропрасуйте праскою, кімнату та інші приміщення почистіть, вимийте і провітріть;
- * предмети побуту, одягу, які не вдається почистити, здайте на станції знезараження

ПАМ'ЯТАЙТЕ:

- * при спілкуванні з хворим, суворо забороняється виходити на роботу, відвідувати інші квартири (будинки);
- * у випадках, коли ви не знаєте, якою хворобою хворіє член вашої сім'ї, дійте так, як при заразній хворобі;
- * уважно стежте за своїм самопочуттям і при найменшому нездужанні негайно викликайте лікаря;
- * беззаперечно виконуйте встановлені в осередку інфекційних захворювань режими і правила поведінки;
- * не ухиляйтесь від запобіжних щеплень і прийняття лікарських препаратів

Основні напрямки профілактики інфекційних хвороб. Методи і засоби дезінфекції, дезінсекції, дератизації. Основні дезінфекційні засоби

В основі сучасної профілактики інфекційних хвороб лежать три головних напрямки:

- * запобігання появи і своєчасна нейтралізація джерела захворювання (рання діагностика, ізоляція і при необхідності госпіталізація хворого);
- * ліквідація шляхів передачі хвороб (дезінфекція, дезінсекція, дератизація);
- * зміцнення імунітету людини (правильне харчування, здоровий спосіб життя, профілактична вакцинація).

КОРИСНА ІНФОРМАЦІЯ

Термін «**дезінфекція**» є збірним і має на увазі поєднання трьох функцій:

- * власне **дезінфекція**, тобто знищення збудника у зовнішньому середовищі;
- * знищення членистоногих (комахи, кліщі), які беруть участь у передачі збудника або самі викликають патологію (коростяний кліщ), що має назву **дезінсекція**;
- * боротьба з гризунами, які є джерелами інфекції, що називається **дератизацією**.

Дезінфекцію проводять наступними методами:

- * фізичний - за допомогою механічних (чищення, миття, витрушування, провітрювання тощо), термічних (кип'ятіння, пастеризація, спалювання, висушування) та променевих (бактерицидні лампи, радіоактивне випромінювання для стерилізації предметів) засобів;
  - * хімічний з використанням різних хімічних речовин для замочування, зрошення, протирання та засипання, які здатні повністю знищувати або пригнічувати життєдіяльність шкідливих бактерій, вірусів, грибків;
  - * комбінований, за якого фізичні і хімічні методи застосовуються одночасно.
- Як і при дезінфекції, за методами впливу процес **дезінсекції** поділяється на:
- * механічний - використання мухоловок, спеціальних пасток, липких стрічок, встановлення на вікнах, дверях спеціальних сіток для знищення комарів;
  - * фізичний - виморожування, обробка паром, прання, випалювання прямим вогнем;
  - * хімічний - обробка заражених площ спеціальними хімічними препаратами у вигляді емульсій, мила, розчинів, аерозолів, отруєних приманок, спеціальних олівців тощо для знищення комарів, кліщів та їх личинок.

Ефективними методами **дератизації** є:

* **механічний** - отримав широке поширення завдяки доступності та ефективності. Полягає у знищенні гризунів за допомогою спеціальних механізмів: капканів, мишоловок, пасток, ловчих ям та інших засобів, які можливо зробити самим з підручних засобів.

Негативні сторони:

- * становить серйозну небезпеку для маленьких дітей і домашніх тварин, вимагає постійного контролю над пастками;
- * необхідність вирішувати питання з утилізацією трупів гризунів, гризуни можуть проходити повз пасток.

* **хімічний** - використання різноманітних отрут і хімічних препаратів дали назву цьому методу - одному з найбільш ефективних і широко використовуваних. Отрути, змішані з приманкою, розкладають в місцях найбільшого перебування мишей чи пацюків. Великий вибір доступних по ціні хімічних засобів якісно допоможуть знищити навіть дуже великі колонії гризунів у найкоротші терміни.

Негативні сторони:

- * отруйні приманки можуть викликати небезпечний інтерес у домашніх тварин і маленьких дітей;
- * необережне поводження може викликати отруєння у осіб, які застосовують препарати для ліквідації шкідників.

* **біологічний** - абсолютно безпечний для людини перевіреним часом метод позбавлення від щурів і мишей. Знизити чисельність шкідливих гризунів на сільськогосподарських полях допомагають хижі тварини (ласки, лисиці, тхори), хижі птахи (шуліки і сови).

Природними ворогами гризунів в умовах міста та сільської місцевості є кішки і собаки певних порід - фокстер'єри, ердельтер'єри, такси, вівчарки

Негативні сторони:

- * не всі кішки полюють на щурів. Але існує небезпека для здоров'я тварини - з'ївши хворого гризуна, тварина може заразитися інфекційним захворюванням.

Один з наймолодших і гуманних методів є **дератизація ультразвуком** з використанням спеціальних ультразвукових відлякувачів. Опинившись в зоні дії приладу, гризуни відчують почуття постійного занепокоєння, яке не покидає їх до тих пір, поки вони не опиняться за її межами.

Для людини прилад є безпечним і застосовується як відмінний профілактичний засіб.

Але негативними сторонами такого методу є дія тільки в тому приміщенні, де він встановлений.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Як утворюється наповп ?
2. У чому полягає небезпека натовпу ?
3. Яка головна умова забезпечення особистої безпеки у натовпі ?
4. Психологія натовпу залежить від... ?
5. Які відмінності активної і пасивної психології натовпу ?
6. Якої поведінки слід дотримуватись у натовпі ?
7. Чому виникають інфекційні захворювання ?
8. За умови взаємодії яких факторів відбувається виникнення та поширення епідемічного процесу ?
9. Які є групи інфекційних захворювань та який механізм передавання інфекції по джерелу збудника інфекції ?
10. Які заходи відносяться до режимно-обмежувальних ?
11. Що передбачає і які заходи проводяться при обсервації ?
12. Карантин - це... ?
13. За яким рішенням запроваджується карантин та які додаткові режимні заходи при цьому проводяться ?
14. Щоб запобігти масовому поширенню інфекційних захворювань необхідно... ?
15. Загальні правила поведінки в осередку інфекційного захворювання та при догляді за хворим передбачають... ?
16. Які головні напрямки профілактики інфекційних хвороб ?
17. Що має на увазі термін «дезінфекція» ?
18. Якими методами і засобами здійснюється дезінфекція ?
19. Якими методами і засобами здійснюється дезінсекція ?
20. Якими методами і засобами здійснюється дератизація і які загальні негативні її сторони ?

Надання домедичної допомоги потерпілим

Питання виживе людина чи уникне інвалідності після небезпечної події залежить від багатьох факторів, але один з них - час надання домедичної допомоги - Ви можете контролювати, опинившись на місці події.

Домедична допомога потерпілому проводиться безпосередньо на місці події, у найкоротші строки після травмування, людиною, яка опинилася поруч, а то і самим постраждалим до прибуття медичних працівників (рятувальників).

Оскільки у Вас нема спеціальної освіти, ознайомлення з навчальними темами розділу допоможе Вам, у разі необхідності, правильно здійснити наступні життєво необхідні дії домедичної допомоги: виклик медичної допомоги на місце події, припинення дії факторів, що загрожують життю потерпілого, відновлення порушеного дихання і серцевої діяльності, припинення зовнішньої кровотечі, іммобілізація травмованих осередків тіла, транспортування потерпілих до місця надання професійної допомоги.

ТЕМА 1. ПОРЯДОК І ПРАВИЛА НАДАННЯ ДОМЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ ПРИ РІЗНИХ ТИПАХ УШКОДЖЕНЬ

Навчальні питання

- * Основні правила надання домедичної допомоги у невідкладних ситуаціях.
Проведення первинного огляду потерпілого. Способи виклику екстреної медичної допомоги
- * Ознаки порушення дихання. Забезпечення прохідності дихальних шляхів. Проведення штучного дихання. Ознаки зупинки серця. Проведення непрямого масажу серця
- * Домедична допомога при ранах і кровотечах. Способи зупинки кровотеч. Правила та прийоми накладання пов'язок на рани
- * Домедична допомога при переломах. Прийоми та способи іммобілізації із застосуванням табельних або підручних засобів

Список нормативних джерел

1. Конституція України, 1996 р.
2. Закон України «Про екстрену медичну допомогу» від 05 липня 2012 р. № 5081-VI;
3. Кодекс цивільного захисту України, розділ IV стаття 36, розділ VI стаття 74
4. Постанови Кабінету Міністрів України:
  - * від 21 листопада 2012 р. № 1115 «Порядок підготовки та підвищення кваліфікації осіб, які зобов'язані надавати домедичну допомогу
5. Наказ МОЗ від 16.06.2014 № 398 «Про затвердження порядку надання домедичної допомоги особам при невідкладних станах»
4. Стандарти та норми України:
  - * Національний класифікатор України. Класифікатор надзвичайних ситуацій ДК 019:2010;
  - * ДСТУ 7095:2009 «Захист населення у надзвичайних ситуаціях» (Основні положення)
  - * ДСТУ 7098:2009 «Ліквідування надзвичайних ситуацій та їх наслідків» (Загальні положення).

Основні правила надання домедичної допомоги у невідкладних ситуаціях

Надання домедичної допомоги

Домедична допомога надається залежно від факторів ураження надзвичайної ситуації: фізичного (електромагнітне випромінювання, повітряна ударна хвиля, уламки, теплове випромінювання, високі і низькі температури, іонізуюче випромінювання), хімічного (токсична та хімічна дія небезпечних речовин), біологічного (макроорганізми, бактеріальні сполуки, токсини, віруси, найпростіші). Якщо Ви опинились на місці події і Вам в цій ситуації нічого не загрожує, залежно від виду ураження, Ви повинні вжити заходів, спрямованих на рятування життя та збору потерпілого.

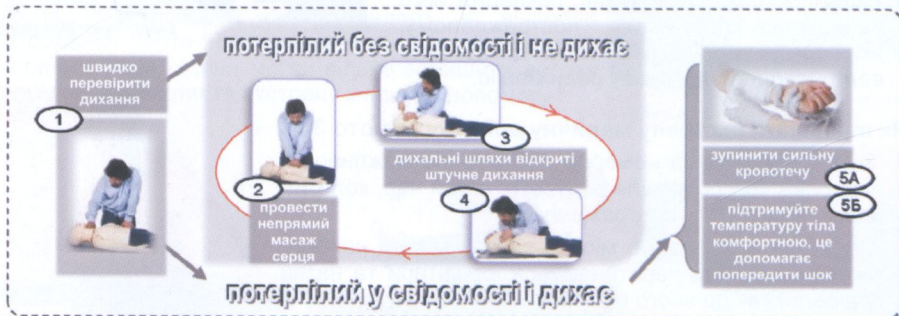

ПАМ'ЯТАЙТЕ:

- * Згідно порядку розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві працівник, який виявив аварію, або сам постраждалий, за змогою, повинні негайно повідомити безпосереднього керівника чи іншу уповноважену особу підприємства і вжити заходів щодо надання необхідної допомоги.

Етапи надання домедичної допомоги

Оцініть місце події (Ви не повинні піддавати себе небезпеці, при наданні допомоги), стан потерпілого (проблеми із серцем, диханням, кровотеча, шок, травма кісток), здійсніть виклик служби медичної допомоги, по можливості, звільніть потерпілого від подальшого впливу небезпечного фактора, визначте характер і ступінь пошкодження, у разі необхідності - підтримуйте основні життєві функції потерпілого до прибуття медичного працівника, зупиніть сильну кровотечу. Переміщуйте постраждалого тільки у разі крайньої необхідності.

Мал. 1. Етапи надання домедичної допомоги

КОРИСНА ІНФОРМАЦІЯ

- * Надавайте тільки ту допомогу, якої Ви навчені
- * Попросіть дозволу на надання допомоги
- * Не залишайте потерпілого, якому почали надавати домедичну допомогу, за винятком ситуації, коли Вам загрожує небезпека

Проведення первинного огляду потерпілого. Способи виклику екстреної медичної допомоги

Первинний огляд потерпілого виконується для виявлення стану, що може загрожувати життю і здоров'ю постраждалого. Під час огляду потрібно перевірити свідомість, дихання, а також наявність сильної кровотечі, яку потрібно зупинити в першу чергу.

Фото 1

Крок 1. Перевірка свідомості (фото 1)

- * Запитайте у постраждалого, чи потрібна йому допомога, якщо він не відповідає, злегка потрясіть його за плечі.
- * Якщо постраждалий не реагує на питання і дотики - він непритомний.
- * Швидко перевірте наявність дихання.

Крок 2. Перевірка дихання (фото 2)

- * Звільніть дихальні шляхи постраждалого, закинувши його голову назад та піднявши підборіддя.
- * Наблизьте ваше обличчя до рота і носа постраждалого так, щоб можна було почути і відчувати повітря під час видиху.
- * При цьому спостерігайте за підняттям та опусканням грудної клітини постраждалого. Визначення проводьте протягом 10 секунд.
- * Якщо постраждалий дихає, покладіть його у відновне положення, постраждалому, який втратив свідомість та не дихає, проведіть серцево-легеневу реанімацію.

Фото 2

Бачу-Чую-Відчуваю

Як викликати екстрену медичну допомогу (фото 3)

- * Зателефонуйте за номером 103 або, по можливості, попросіть когось зателефонувати, в той час, коли Ви надаєте допомогу постраждалому.
- * Представтесь, назвіть місце пригоди (назви найближчих вулиць, що перетинаються, орієнтири та назви будівель) і як до нього під'їхати.
- * Вкажіть орієнтовний вік постраждалого, що трапилось, кількість постраждалих, характер допомоги, що надається, номер телефону, з якого робиться виклик (для зворотнього зв'язку).

Фото 3

Не кладіть слухавку, якщо не впевнені, що диспетчер зрозумів Вас правильно !

Постраждалих, що знаходяться у несвідомому стані та дихають, перемістіть у **відновне положення** для підтримки прохідності дихальних шляхів (попереджає западання кореня язика, унеможливорює виникнення задухи в результаті попадання блювотиння, крові, слини в дихальні шляхи). Для переміщення постраждалого із положення на спині у відновне положення зробіть такі кроки

Крок 1.

Приберіть предмети, що можуть зашкодити постраждалому (окуляри, уламки скла тощо). Покладіть ближчу до Вас руку постраждалого в бік (фото 4).

Фото 4

Крок 2

Іншу руку постраждалого покладіть тильною стороною долоні до його щоки (фото 5-6) та утримуйте її.

Фото 5

Крок 3

Зігніть дальню від вас ногу постраждалого в коліні. Підтримуючи однією рукою голову та шию постраждалого, візьміться другою рукою за його підняте коліно і, підтягуючи до себе, переверніть його на бік (фото 7).

Крок 4

Покладіть постраждалого на бік з виставленим уперед коліном таким чином, що не дасть змоги постраждалому перекопитися на обличчя або спину (фото 8).

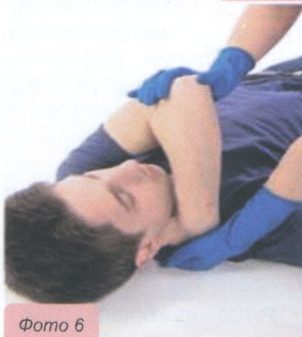

Фото 6

Крок 5

Після переміщення постраждалого у відновне положення (фото 9) відкрийте йому рота, щоб слина, кров або інша рідина могли вільно залишити ротову порожнину. Викличте екстрену медичну допомогу !

Фото 7

Фото 8

Фото 9

* Якщо у постраждалого кровотеча, спочатку зупиніть її, а вже потім покладіть його у відновне положення.

* Якщо постраждалий у несвідомому стані дихає і Ви підозрюєте в нього травму хребта, не переміщуйте його у відновне положення, будьте поряд, слідкуйте за диханням до прибуття екстреної медичної допомоги.

Ознаки порушення дихання. Забезпечення прохідності дихальних шляхів. Проведення штучного дихання. Ознаки зупинки роботи серця. Проведення непрямого масажу серця.

Непрохідність дихальних шляхів обумовлена попаданням чужорідного тіла в дихальні шляхи постраждалого, що супроводжується порушенням дихання.

Часткове порушення прохідності дихальних шляхів: постраждалий кашляє, але на Ваше запитання «Чи потрібна допомога?», може відповісти.

Домедична допомога

- * Спонукайте постраждалого до подальшого відкашлювання, тоді сторонній предмет, можливо, вийде сам. Залишайтеся поряд, поки його стан не покращиться.

УВАГА!

Людина, яка знаходиться при свідомості і спроможна кашляти або говорити, має достатньо повітря, щоб дихати!

Повна непрохідність дихальних шляхів: постраждалий рефлекторно береться за горло, при цьому не в змозі ні говорити, ні дихати, обличчя синіє. Даний стан загрожує життю постраждалого!

Домедична допомога

- * Станьте збоку від постраждалого, нахиліть його вперед і, підтримуючи своєю рукою, зробіть 5 енергійних поплескувань долонею між лопатками постраждалого. Слідкуйте, чи вийшло чужорідне тіло (фото 10).
- * Якщо чужорідне тіло не вийшло, станьте позаду постраждалого, просунувши руки у нього під пахвами. Стисніть одну руку в кулак та покладіть її на верхню частину живота. Обхопіть першу руку другою рукою і зробіть 5 енергійних та достатньо глибоких поштовхів, за напрямком вглуб та вгору (фото 11).
- * Якщо чужорідне тіло не вийшло, повторюйте почергово 5 поплескувань між лопатками і 5 поштовхів на живіт до моменту виходу предмету.

Фото 10

Фото 11

УВАГА!

ПАМ'ЯТАЙТЕ: Якщо Ви чимось вдавилися, а поряд нікого немає, спробуйте самостійно провести поштовхи собі в живіт: нахиліться вперед, впріться животом у якийсь твердий предмет (спинка стільця, поруччя) та вдавіть його всередину. Не спирайтеся на предмети з гострими краями, щоб не травмуватися

Якщо постраждалий непритомний та не дихає, необхідно перейти до проведення **серцево-легеневої реанімації (СЛР)**, яка поєднує непрямий масаж серця і штучну вентиляцію легень.

* Перед початком СЛР переконайтеся, що постраждалий знаходиться на жорсткій поверхні!

* У виключних випадках допускається проведення реанімаційних заходів у ліжку, але за умови, що матрац жорсткий.

Крок 1

Покладіть основу долоні однієї руки посередині грудної клітини долоню другої руки покладіть поверх першої (фото 12-13).

Крок 2

Зробіть 30 поштовхів на грудну клітину обома руками на глибину 5-6 см. Проводьте поштовхи плавно та ритмічно, по вертикальній прямій, постійно утримуючи руку на грудній клітині та дозволяючи їй повертатися у вихідне положення. Під час виконання поштовхів руки мають залишатися прямими (не згинати у ліктях).

Крок 3

Закиньте голову назад та трохи підніміть підборіддя. Затисніть носові ходи великим і вказівним пальцями та зробіть 2 повних вдубання «із рота в рот» тривалістю 1 секунда кожне. Після кожного вдубання відпустіть пальці з носових ходів та слідкуйте за підняттям та опусканням грудної клітини, щоб переконаватися, що повітря надходить і виходить з легень (фото 14).

ПАМ'ЯТАЙТЕ:

* Реанімацію з алгоритмом 30 поштовхів та 2 вдубання продовжують поки: не приїде швидка допомога; постраждалий не почне самостійно дихати; не настане фізичне виснаження рятівника.

Зведена таблиця алгоритмів проведення СЛР для різних вікових категорій

	Дорослий	Дитина	Немовля
Початкове вдубання	-	5 вдубань	5 вдубань
Натискування грудни	Обома руками	Однією рукою	Двома пальцями
Глибина натискування	5-6 см	1/3 висоти грудної клітини	1/3 висоти грудної клітини
Співвідношення (натискування/вдубання)	30 натискувань	30 натискувань	30 натискувань
	2 вдубання	2 вдубання	2 вдубання

Домедична допомога при ранах і кровотечах. Способи зупинки кровотеч. Правила та прийоми накладання пов'язок на рани

Рани утворюються внаслідок механічних порушень цілісності шкіри, слизових оболонок, а іноді й більш глибоких тканин. Їх ознаками є: біль, зяяння, кровотеча.

Домедична допомога (фото 15) :

- * Для обробки рани краще всього використовуйте антисептик, який не містить у своєму складі спирт, відмінний варіант - це перекис водню.
- * Засобами, що містять спирт, обробіть площу навколо рани. Для цього можна використовувати спиртовий розчин йоду або розчин діамантової зелені (зеленка).
- * Після обробки закрийте рану стерильним тампоном, накладіть пов'язку за допомогою бинта, вати, марлі або просто шматка чистої тканини.

Фото 15

Стерильна пов'язка вважається також єдиною можливою першою допомогою при пораненні м'яких тканин голови.

- * Для герметизації рани, прикладіть до неї тканину, складену в декілька шарів, або скатку бинта. Щоб запобігти потраплянню повітря у вени, ні в якому разі не змінюйте скатку бинта у разі його сильного просочування кров'ю, просто докладіть поверх нього чистий шар.
- * Зафіксуйте бинт шапкою-вушанкою, бейсболкою, косинкою або еластичним сітчастим трубчастим бинтом (фото 16) та якнайшвидше зверніться за кваліфікованою медичною допомогою.

Фото 16

УВАГА!

ПАМ'ЯТАЙТЕ: Обов'язково потрібно звернутися до фахівця, якщо:

- * рана не припиняє кровоточити через бинти, навіть після застосування тиску протягом 15 хвилин;
- * є оніміння за межами рани, або, якщо шкіра навколо рани виявляється холодною, синіє або біліє;
- * рана - результат укусу собаки чи іншої тварини, особливо отруйної;
- * в рані є чужорідні тіла (скло, дерево тощо);
- * рана дуже глибока і не загоюється протягом 10-12 днів;
- * травмоване місце почало гноїтися, є ознаки інфекції (з'являються тільки через 1-2 дні);
- * рана на обличчі або шиї

Кровотечі

Бувають зовнішніми і внутрішніми. Зовнішня кровотеча може бути слабкою або сильною у залежності від розміру пошкодженої судини (артерія, вена, капіляр).

Основною метою домедичної допомоги при кровотечах є їх тимчасова зупинка (1-2 години) на долікарському етапі, яка дозволить доставити хворого в медичну установу для надання кваліфікованої допомоги.

Послідовність надання домедичної допомоги при зовнішній кровотечі наступна (фото 17):

- * Притисніть рану.
- * Якщо кровотеча слабка, покладіть на рану чисту тканину, притисніть її та зафіксуйте за допомогою бинта чи шматка будь-якої тканини.
- * Якщо кровотеча сильна, покладіть на рану складений у кілька шарів шматок тканини (рулон бинта, кілька марлевих серветок, складений носовичок, підгузник тощо), і цей шматок притисніть рукою, потім зафіксуйте за допомогою іншого бинта чи тканини (тиснуча пов'язка) (фото 18).

Фото 17

Фото 18

- * При накладанні тиснучої пов'язки на руку або ногу, залишайте пальці відкритими для спостереження за наявністю кровообігу у кінцівці. Якщо пальці змінюють колір, стають холодними або німіють, послабте пов'язку.
- * Для зупинки кровотеч використовуйте чистий матеріал.
- * Якщо є - одягніть рукавички, замість рукавичок можна взяти целофанові пакети.

У разі носової кровотечі (фото 19):

- * скрутіть з вати тампон, вставте його в ніздрю, що кровоточить таким чином, щоб кров не текла з носа, а він - не викликав хворобливих відчуттів;
- * сядьте, злегка нахиліть голову вперед, затисніть крила носа двома пальцями, до потилиці прикладіть що-небудь холодне;
- * утримуйте ніс затиснутим, протягом приблизно двох хвилин, за потреби, змініть тампон, не трійте носа, щоб не спричинити повторну кровотечу;
- * якщо носова кровотеча не зупинилася через 10-15 хвилин, зверніться до лікаря!

Фото 19

Домедична допомога при переломах. Прийоми та способи іммобілізації із застосуванням табельних та підручних засобів

Перелом - порушення цілісності кістки - може бути повним і неповним, закритим або відкритим. Для відкритого перелому характерна наявність рани. Він найбільш небезпечний, бо існує небезпека занесення інфекції в рану або крововтрати. При закритому переломі, який при травмах буває частіше, шкірний покрив залишається неушкодженим.

Ознаки та симптоми: біль; набряк; порушення звичайної рухової функції; можлива зміна кольору шкіри; деформація; зовнішня кровотеча (відкритий перелом); відчуття хрусту в кістках або тріскотливий звук у момент отримання травми.

Домедична допомога:

- * прийняти знеболювальне ;
- * забезпечити нерухомість пошкодженої частини тіла (іммобілізація);
- * холодний компрес на місце травми (лід, якийсь заморожений продукт, обгорнутий у тканину, чи холодна вода в пакеті, прикладання льоду потрібно робити з перервами через 20 хвилин за потреби).

* Для проведення іммобілізації використовуйте стандартні шини або підручні засоби (дерево, пластик, дошки, твердий картон, ручка лопати тощо), які є достатньо жорсткими і більшими за розміром, ніж зламані кінцівки.

* Обов'язково між тілом і шиною має бути прошарок тканини.

* Знерухомити верхню кінцівку можна фіксацією її до тулуба (фото 20), а нижню - до здорової ноги (фото 21).

Правила накладання шин при переломах:

- * накладається без зміни положення пошкодженої частини;
- * одночасно повинна охоплюватись ділянка пошкодження і суглоби, розташовані вище та нижче цієї ділянки;
- * фіксується вище та нижче ділянки пошкодження;
- * до і після накладання шини перевірте пальці, вони повинні бути теплі на дотик, нігті мають бути рожевими;
- * при скаргах на заніміння, ослабте пов'язку.

Фото 20

Фото 21

УВАГА! ПРИ ПЕРЕЛОМАХ НЕПРИПУСТИМО:

- * вправляти відламки кісток при відкритому переломі;
- * знімати одяг або взуття, якщо це не викликано необхідністю перев'язати рану або зупинити кровотечу;
- * переносити постраждалого куди-небудь без фіксації (іммобілізації) уламків

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Коли і залежно від яких факторів надається домедична допомога ?
2. Що повинен зробити працівник, який виявив нещасний випадок на виробництві ?
3. Які основні етапи надання домедичної допомоги ?
4. Що необхідно виконати у першу чергу при первинному огляді потерпілого ?
5. Який порядок виклику екстреної медичної допомоги ?
6. Як перемістити постраждалого у відновне положення ?
7. В якому випадку постраждалих не можна переміщувати у відновне положення ?
8. Чим обумовлена непрохідність дихальних шляхів ?
9. Як допомогти потерпілому при частковому порушенні дихальних шляхів ?
10. Які ознаки та як надати допомогу потерпілому при повній непрохідності дихальних шляхів ?
11. Коли треба проводити серцево-легеневу реанімацію ?
12. До якого часу необхідно продовжувати реанімацію з алгоритмом 30 поштовхів та 2 вдування ?
13. Як проводиться натискування грудини при проведенні реанімації немовляти ?
14. Внаслідок чого утворюються рани і які їх ознаки ?
15. Яка домедична допомога при ранах ?
16. Що робити при пораненні м'яких тканин голови ?
17. Коли при пораненні необхідно обов'язково звернутися до фахівця ?
18. Які є види кровотеч ?
19. Яка послідовність надання першої допомоги при зовнішній кровотечі ?
20. Як зупинити носову кровотечу ?
21. Види переломів та які їх ознаки ?
22. Як правильно і за допомогою чого проводиться іммобілізація ?
23. Що неприпустимо при переломах ?

ТЕМА 2. ПОРЯДОК І ПРАВИЛА НАДАННЯ ДОМЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ ПРИ УРАЖЕННІ НЕБЕЗПЕЧНИМИ РЕЧОВИНАМИ, ПРИ ОПІКАХ ТОЩО

Навчальні питання

- * Невідкладна та домедична допомога при отруєнні чадним газом, аміаком, хлором, іншими небезпечними хімічними речовинами
- * Домедична допомога при хімічних та термічних опіках, радіаційних ураженнях, втраті свідомості, тепловому та сонячному ударах
- * Правила надання допомоги при утопленні
- * Способи і правила транспортування потерпілих

Список нормативних джерел

1. Конституція України, 1996 р.
2. Закон України «Про екстрену медичну допомогу» від 05 липня 2012 р. № 5081-VI;
3. Кодекс цивільного захисту України, розділ IV стаття 36, розділ VI стаття 74
4. Постанови Кабінету Міністрів України:
  - * від 21 листопада 2012 р. № 1115 «Порядок підготовки та підвищення кваліфікації осіб, які зобов'язані надавати домедичну допомогу
5. Наказ МОЗ від 16.06.2014 № 398 «Про затвердження порядків надання домедичної допомоги особам при невідкладних станах» .
4. Стандарти та норми України:
  - * Національний класифікатор України. Класифікатор надзвичайних ситуацій ДК 019:2010;
  - * ДСТУ 7095:2009 «Захист населення у надзвичайних ситуаціях» (Основні положення)
  - * ДСТУ 7098:2009 «Ліквідування надзвичайних ситуацій та їх наслідків» (Загальні положення).

Невідкладна та домедична допомога при отруєннях чадним газом, аміаком, хлором, іншими небезпечними хімічними речовинами

Ступінь отруєння небезпечними хімічними речовинами та його наслідки залежать від багатьох факторів.

Загальними ознаками і симптомами отруєння є: нудота, блювота, холодний піт, озноб, судоми, раптова млявість, сонливість, рідкий стілець, головний біль та запаморочення, пригнічення дихальної функції і порушення свідомості (у важких випадках), слинотеча або слизотеча, опіки навколо губ, язика або на шкірі, дивна манера поведінки потерпілого

ПАМ'ЯТАЙТЕ: перш, ніж приступити до надання домедичної допомоги, з'ясуйте, яким шляхом потрапила отрута в організм людини:

- * через дихальні шляхи - чадний газ, оксиди азоту, аміаку, пари бромю, фтористого водню, хлор, сірчаний газ, тощо;
- * через травний канал - метиловий спирт, антифриз, дихлоретан;
- * через шкірні покриви й слизові оболонки - кислоти, луги, хлорофос, етильований бензин тощо

Домедична допомога у залежності шляху потрапляння отрути

* **Через дихальні шляхи:** терміново винесіть (виведіть) потерпілого з приміщення, проведіть штучне дихання, дайте понюхати нашатирний спирт, після відновлення дихання - вкладіть потерпілого на спину (ноги вище голови), прикрийте теплою ковдрою, швидко транспортуйте до лікарні.

* **Через травний канал (потерпілий при свідомості):** промийте шлунок (дати випити 4-5 склянок кип'яченої води або блідо-рожевого розчину перманганату калію (марганцівка) і викликати блювання, повторіть це 2-3 рази (до появи «чистої води»); дайте сольове проносне (1-2 столові ложки солі на стакан води), активоване вугілля із розрахунку -1 пігулка на 10 кг маси тіла потерпілого, потім давайте пити велику кількість теплої рідини (міцний чай, кава).

* **Через травний канал (потерпілий без свідомості):** вкладіть потерпілого на бік або живіт (голова опущена вниз або повернута вбік), дайте понюхати нашатирний спирт, якомога швидше направте до лікарні.

* **Через шкіру і слизові оболонки:** змийте отруйну речовину холодною водою з милом; змініть одяг, у разі значного послаблення частоти і глибини дихання, зробіть штучне дихання

ПАМ'ЯТАЙТЕ, чого НЕ робити:

- * не викликайте блювоту у тих, у кого слабке серце, у вагітних, якщо людина без свідомості, при судомках та при отруєнні нафтопродуктами, кислотами, лугом;
- * не давайте проносний засіб при отруєнні нафтопродуктами, кислотами, лугом;
- * не давайте газовану воду, кислоту при отруєнні лугом і навпаки

Домедична допомога при хімічних та термічних опіках, радіаційних ураженнях, втраті свідомості

Домедична допомога при термічних опіках

Термічні опіки утворюються внаслідок uszkodження м'яких тканин від дії високих температур.

За глибиною ураження тканини термічні опіки можна умовно розділити на поверхневі (I ступінь) (фото 22), помірно глибокі (II ступінь) (фото 23) та глибокі (III ступінь) (фото 24).

При наданні допомоги необхідно:

- * усунути причину опіку: зняти просякнутий гарячою рідиною одяг;
- * охолодити місце опіку, опустивши uszkodжену поверхню у холодну воду на 10 хвилин, у разі порушення цілісності шкіри, перед охолодженням опікову ділянку накрити серветкою;
- * до появи набряку зняти з постраждалої кінцівки обручки, годинник та інші предмети;
- * накрити уражену ділянку чистою вологою серветкою для попередження додаткового інфікування опікової рани, заспокоїти постраждалого.

Поверхневі (I ступінь)

Помірно глибокі (II ступінь)

Глибокі (III ступінь)

Фото 24

ПАМ'ЯТАЙТЕ, при опіках НЕ МОЖНА:

- * торкатись руками до обпечених ділянок, проколювати пухири;
- * відривати шматки одягу, що прилипли до уражених ділянок шкіри, накладати мазі, порошки

Домедична допомога при променевих (радіаційних) опіках

Виникають через ураження шкіри світловими або іонними опроміненнями внаслідок променевих методів лікування, аварій ядерних установок, рентгенівської діагностики і випадання радіоактивних опадів, і за своєю структурою нагадують сонячні опіки, але відрізняються, в першу чергу, своїм уповільненим проявом.

При наданні допомоги необхідно:

- * накласти на уражену ділянку серветки, просочені дезінфікуючим розчином (фото 25), до 10 годин з моменту опромінення промити уражені ділянки мильною водою, нанести дитячу мазь;
- * як тільки з'явиться можливість, здійснити повну санітарну обробку у медичному закладі, отримати знеболююче і сироватку проти правця

Фото 25

ПАМ'ЯТАЙТЕ, варто звернутись до лікаря, якщо:

- * стався глибокий опік дихальних шляхів (вдихання диму або гарячих газів);
  - * опіки спричинені електричним струмом, хімічними речовинами, паром під високим тиском;
  - * від опіку I ступеню (почервоніння та невеликий набряк) постраждало більше 5% шкіри тіла дитини до 16 років та більше 10% шкіри у дорослого.
- Увага! Для оцінки розміру опіку використовуйте долоню постраждалого (фото 26)

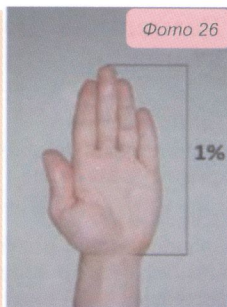

Фото 26

Особливості домедичної допомоги при хімічних опіках:

- * якщо опік спричинений сухою хімічною речовиною, струсіть її, не забуваючи про особисту безпеку, а потім надайте допомогу як при термічному опіку;
- * хімічну рідину змийте великою кількістю проточної води;
- * якщо хімічна речовина потрапила в око, промийте його проточною водою, при цьому ушкоджене око має бути нижче здорового, щоб не ушкодити його (фото 27).

Фото 27

Особливості надання домедичної допомоги при опіках електричним струмом:

- * на місце опіку накладіть суху серветку, викличте екстрену медичну допомогу, наглядайте за станом постраждалого: можуть бути проблеми з серцевою діяльністю.

Внаслідок травми, шоку людина може **втратити свідомість**. При цьому, велику небезпеку для життя людини становить западання язика і потраплення блювотних мас у дихальні шляхи, що призводить до задухи.

Ознаки та симптоми: нудота, блідість, слабкість, зіниці розширені, повільне осідання на землю або падіння, тривалість нападу - кілька десятків секунд.

Як допомогти людині у такому стані:

- * якщо у потерпілого вільне дихання і прощупується пульс, укладіть його на спину, припідніміть ноги, розстебніть весь здавлюючий і стискуючий одяг, зокрема, пояс і комір;
- * час від часу підносіть до носа потерпілого ватку з нашатирним спиртом (можна застосовувати харчовий оцет, цибулевий сік), побризкайте на обличчя холодною водою і поплескайте по щоках;
- * якщо потерпілий отямився, не поспішайте поставити його на ноги, а дайте гарячий солодкий чай, 20 крапель валеріанки або 15 крапель валокордину, розбавлені в чверті склянки води;
- * якщо постраждалий не приходить до тями протягом 1-2 хвилин, укладіть його у відновне (стабільне) положення та викличте екстрену медичну допомогу.

Домедична допомога при тепловому, сонячному ударах, утопленні

Тепловий удар

Найчастіше трапляється при перегріванні, при тривалій роботі у спекотному, закритому приміщенні в синтетичному, прогумованому або щільному одязі.

Сонячний удар

Безпосередній результат впливу сонця, має схожі симптоми і прояви із тепловим, але його наслідки значно гірші і потребують більше часу для відновлення організму.

Загальні ознаки та симптоми: загальна слабкість, недомогання, запаморочення, нудота, посилена спрага, прискорення пульсу і дихання, висока температура тіла, сильний головний біль, різка м'язова слабкість, миготіння в очах, шум у вухах, біль у ділянці серця, виражене почервоніння шкіри.

Домедична допомога при тепловому, сонячному ударах

- * перенесіть потерпілого в тінь або у прохолодне місце, забезпечте доступ свіжого повітря;
- * обмийте або облійте його прохолодною водою;
- * на голову, шию, ділянку серця покладіть холодний компрес, дайте прохолодне пиття, піднесіть до носа ватку, змочену нашатирином спиртом;
- * якщо різко порушується серцева діяльність, зупиняється дихання, негайно викликайте екстрену медичну допомогу, якщо вмієте - робіть штучне дихання.

Утоплення

Відбувається, коли людина тоне, і вода або якась інша рідина перекидає надходження повітря в легені, що веде до втрати свідомості від браку кисню в крові. Мозок, позбавлений кисню більше 4-5 хвилин, гине.

Загальними ознаками утоплення є: виділення піни з рота, зупинка дихання і серцевої діяльності, посиніння шкірних покривів, розширення зіниць.

Домедична допомога при утопленні:

- * витягніть постраждалого з води, звільніть верхні дихальні шляхи (рот і ніс) від сторонніх речовин;
- * видаліть воду зі шлунку: покладіть потерпілого на коліно і натискайте на спину до тих пір, поки з його рота не перестане витікати вода;
- * якщо сталася зупинка дихання, приступіть до легенево-серцевої реанімації;
- * якщо вдалося запустити потерпілому самостійне дихання, укладіть його набік, вкрийте рушником або пледом, щоб зігріти;
- * обов'язково викличте екстрену медичну допомогу, до її приїзду - контролюйте стан постраждалого, у разі зупинки дихання - відновіть реанімаційні заходи.

Способи і правила транспортування потерпілих

Основні правила транспортування потерпілих

- * По можливості, не транспортуйте постраждалого самотужки, попросіть допомоги в оточуючих.
- * Якщо постраждалий у свідомості, завжди наперед пояснюйте йому, що Ви збираєтесь робити, та просіть його допомагати Вам.
- * Транспортуйте постраждалого тільки якщо впевнені, що зможете це зробити безпечно для себе, постраждалого та помічників.
- * Правильно застосовуйте механіку рухів тіла, тримайте спину прямо, головний опір робіть на міцні м'язи ніг, а не спину.
- * Ідіть обережно, маленькими кроками, завжди дивіться туди, куди йдете.
- * З особливою обережністю ставтеся до голови та шиї, не допускайте різких рухів у ділянці хребта.

Способи транспортування потерпілих

- * Одним рятувальником (фото 28)
- * Двома рятувальниками на «замку» з 4-х або 3-х рук (фото 29)

Фото 29

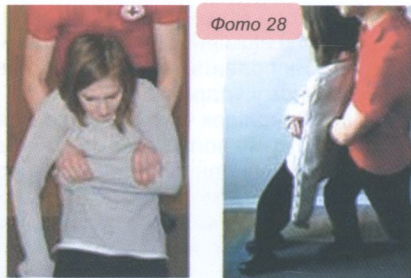

Фото 28

- * Вчотирьох на ношах, на щиті, на ковдрі (краї закатати в тугий валик і за них нести)

ПАМ'ЯТАЙТЕ:

- * Постраждалого можна переносити лише в тому випадку, якщо немає надії на швидке прибуття медичної допомоги, або його потрібно терміново забрати з небезпечних для життя умов перебування.
- * Під час вибору методу транспортування варто врахувати: ступінь небезпечності місця пригоди; вагу і стан постраждалого; Ваші фізичні можливості; можливість отримання сторонньої допомоги; наявність допоміжних засобів (ноші, ковдра, тощо); час і дальність транспортування.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Загальними ознаками і симптомами отруєння небезпечними хімічними речовинами є ...?
2. Що необхідно з'ясувати перш, ніж приступити до надання домедичної допомоги при отруєнні ?
3. Як надати домедичну допомогу потерпілому при свідомості, якщо отрута потрапила в організм через травний канал ?
4. Чого не слід робити при отруєннях небезпечними хімічними речовинами ?
5. Як утворюються опіки ?
6. Яка домедична допомога при опіках ?
7. Через що можуть виникнути радіаційні опіки та які особливості надання домедичної допомоги ?
8. У яких випадках необхідно одразу звернутись до лікаря при отриманні опіків ?
9. Що варто зробити при хімічному опіку ?
10. Які ознаки та симптоми при втраті свідомості ?
11. Як допомогти людині, що втратила свідомість ?
12. Коли може трапитись тепловий удар ?
13. Які відмінності між тепловим і сонячним ударом ?
14. Як правильно надати домедичну допомогу при тепловому та сонячному ударах ?
15. Внаслідок чого відбувається утоплення ?
16. У чому полягає домедична допомога при утопленні ?
17. Які основні правила транспортування потерпілих ?
18. Які є способи транспортування ?
19. В якому випадку можна переносити постраждалого ?
20. Що варто врахувати під час вибору методу транспортування ?

Організація заходів цивільного захисту на підприємстві, в установі, організації.

Міжнародна організація цивільної оборони - міжурядова організація, що функціонує на основі Угоди, яка набрала чинності 1 березня 1972 року (відзначається як Всесвітній день цивільного захисту) з метою сприяння у розвитку національних структур, уповноважених компетентно вирішувати питання цивільного захисту.

Цивільний захист, на підставі Женевських конвенцій і Додаткових протоколів до них, виконує гуманітарні завдання, спрямовані на захист цивільного населення від небезпек і надання допомоги йому в усуненні безпосередніх наслідків воєнних дій або лиха, а також створення умов, необхідних для його виживання. В Україні державна політика у сфері цивільного захисту реалізується суб'єктами забезпечення цивільного захисту, які організовані в єдину державну систему цивільного захисту.

ТЕМА 1. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ НА ПІДПРИЄМСТВІ, В УСТАНОВІ ТА ОРГАНІЗАЦІЇ ЗАВДАНЬ З ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Навчальні питання

- * Повноваження суб'єктів забезпечення цивільного захисту. Організаційна структура управління цивільним захистом підприємства, установи, організації. Об'єктова комісія з питань надзвичайних ситуацій та евакуаційні органи.
- * Відомості щодо об'єктових спеціалізованих служб і формувань цивільного захисту. Відомча і добровільна пожежна охорона. Аварійно-рятувальне обслуговування підприємств, установ, організацій. Система керівництва рятувальними роботами, координація дій виробничого персоналу та залучення підрозділів і служб, які беруть участь у ліквідації наслідків надзвичайної ситуації.
- * Права і обов'язки працівників у сфері цивільного захисту. Сприяння проведенню аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій у разі їх виникнення. Заходи життєзабезпечення постраждалих та соціального захисту і відшкодування матеріальних збитків постраждалим внаслідок надзвичайних ситуацій.

Список нормативних джерел

1. Кодекс цивільного захисту України, розділ I статті 4, 6, розділ III статті 20, 21, 26, 27, розділ V статті 61, 63, розділ VI статті 71, 75, 76, 78, 79, 81, 84, 85, 86, 87, 89, розділ XI стаття 133
2. Постанови Кабінету Міністрів України:
  - * «Про затвердження переліку суб'єктів господарювання, в яких створюється відомча пожежна охорона» від 05 червня 2013р. № 397;
  - * «Про затвердження Порядку функціонування добровільної пожежної охорони» від 17 липня 2013 р. № 564;
  - * «Про затвердження Положення про добровільні формування цивільного захисту» від 21 серпня 2013 р. № 616;
  - * «Про затвердження Порядку утворення, завдання та функції формувань цивільного захисту» від 09 жовтня 2013р. № 787;
  - * «Про затвердження Положення про спеціалізовані служби цивільного захисту» від 08 липня 2015р. № 469.

Повноваження суб'єктів забезпечення цивільного захисту

Суб'єкти забезпечення цивільного захисту

Цивільний захист забезпечується суб'єктами, уповноваженими захищати населення, території, навколишнє середовище і майно, згідно з вимогами Кодексу цивільного захисту України - у мирний час, в особливий період - у межах реалізації заходів Держави щодо оборони України.

Для вирішення питань із захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій, запобігання їх виникненню, реагування на них та ліквідації їх наслідків, такі суб'єкти утворюють органи управління, сили і засоби цивільного захисту, забезпечують їх підготовку та готовність до дій і використання за призначенням, створюють резерв матеріальних та фінансових ресурсів.

Суб'єкти господарювання, згідно чинного законодавства, уповноважені забезпечити виконання заходів цивільного захисту на об'єктах суб'єкту господарювання, а також вимог законодавства у сфері техногенної та пожежної безпеки. Свої повноваження суб'єкти господарювання виконують як суб'єкти забезпечення цивільного захисту у складі функціональних та/або територіальних підсистем єдиної державної системи цивільного захисту чи самостійно.

Єдина державна система цивільного захисту

Забезпечує реалізацію державної політики у сфері цивільного захисту. Функціональні підсистеми єдиної державної системи цивільного захисту створюються в окремих сферах суспільного життя центральними органами виконавчої влади. Територіальні підсистеми єдиної державної системи цивільного захисту створюються на регіональному рівні, а їх ланки на місцевому рівні місцевими органами виконавчої влади і органами місцевого самоврядування. Керівництво єдиною державною системою цивільного захисту здійснює Кабінет Міністрів України, координацію діяльності - Рада національної безпеки і оборони України.

Координацію діяльності всіх суб'єктів забезпечення цивільного захисту, у тому числі тих, які не увійшли до складу функціональних, територіальних підсистем єдиної державної системи цивільного захисту, здійснюють державна, регіональні, місцеві комісії з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій.

Керівними органами підприємств, установ, організацій для координації господарської діяльності та робіт з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій утворюються комісії з питань надзвичайних ситуацій.

В особливий період (у межах реалізації заходів держави щодо оборони України) координація та контроль за виконанням завдань у сфері цивільного захисту здійснюється - Президентом України, військовим командуванням, військовими адміністраціями.

Завдання і обов'язки суб'єкту господарювання щодо забезпечення виконання заходів у сфері цивільного захисту:

- * зменшення рівню ризику виникнення надзвичайних ситуацій (проведення оцінки ризиків виникнення надзвичайних ситуацій, декларування безпеки, розроблення плану локалізації та ліквідації наслідків аварій, створення диспетчерської служби та аварійно-рятувальне обслуговування об'єктів, забезпечення пожежної та техногенної безпеки);
- * розміщення інформації про заходи безпеки та поведінку населення у разі виникнення аварії;
- * виконання заходів із захисту своїх працівників (створення, облік, використання захисних споруд, що утримуються, забезпечення засобами колективного та індивідуального захисту, організація та здійснення під час надзвичайних ситуацій заходів з евакуації працівників і майна суб'єкту господарювання);
- * створення і використання матеріальних резервів для запобігання та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій;
- * створення об'єктових формувань цивільного захисту, необхідної для їх функціонування матеріально-технічної бази і забезпечення підготовки та готовності таких формувань до дій за призначенням;
- * здійснення навчання працівників з питань цивільного захисту, у тому числі, правилам техногенної та пожежної безпеки;
- * проведення об'єктових тренувань і навчань з питань цивільного захисту;
- * виконання інших завдань і заходів у сфері цивільного захисту, передбачених Кодексом цивільного захисту України та іншими законодавчими актами.

ПАМ'ЯТАЙТЕ:

- * Ви маєте право на отримання відомостей про надзвичайні ситуації, у зоні яких або у зоні можливого ураження від яких може опинитися місце Вашого проживання. З цією метою місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування зобов'язані утворити та забезпечити функціонування консультаційних пунктів при житлово-комунальних органах, ОСББ (у містах) та сільських і селищних радах, в яких розмістити відомості про прогнозовані надзвичайні ситуації, способи та методи захисту від їх наслідків, а також створити умови для оволодіння громадянами навичками користування найбільш поширеними засобами захисту і надання домедичної допомоги.
- * Органи влади, керівники суб'єктів господарювання можуть залучати громадян до здійснення лише тих заходів цивільного захисту, що не пов'язані з ризиком для їх життя і здоров'я. Участь громадян у заходах, пов'язаних з ризиком для їх життя і здоров'я, здійснюється лише на добровільній основі.

Організаційна структура управління цивільним захистом підприємства, установи, організації

В межах структури управління цивільним захистом проходить управлінський процес (рух інформації і прийняття управлінських рішень), між учасниками якого розподілені завдання і функції управління, і відповідно - права і відповідальність за їх виконання.

Керівник суб'єкту господарювання утворює постійно діючий орган управління цивільного захисту у складі адміністрації підприємства, установи, організації та підрозділу (посадової особи) з питань цивільного захисту, а також координуючий орган - об'єктову комісію з питань надзвичайних ситуацій. Утворює тимчасові органи управління цивільного захисту (органи з евакуації, призначає керівника з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації). Формує спеціалізовані служби і формування цивільного захисту суб'єкту господарювання. Організовує утримання, обслуговування та використання захисних споруд та спеціального майна цивільного захисту, засобів оповіщення, управління та зв'язку. Для організації діяльності затверджує планувальні документи з питань цивільного захисту, визначає порядок проведення інструктажів, навчання, перевірки знань працівників у сфері цивільного захисту, планує і проводить об'єктові тренування і навчання.

Посадові особи з питань цивільного захисту

Організація виконання заходів цивільного захисту та підтримання готовності до дій за призначенням створених суб'єктами господарювання органів управління і сил цивільного захисту, здійснюється підрозділами (посадовими особами) з питань цивільного захисту. З чисельністю працюючих від 200 осіб керівниками суб'єктів господарювання створюються (призначаються) штатні підрозділи (посадові особи) з питань цивільного захисту. З чисельністю працюючих до 200 осіб керівниками суб'єктів господарювання призначаються особи з питань цивільного захисту за рахунок штатної чисельності.

Під час виникнення надзвичайної ситуації об'єктового рівня на базі структурного підрозділу з питань цивільного захисту створюється штаб з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації.

Керівник робіт з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації призначається для безпосереднього управління аварійно-рятувальними та іншими невідкладними роботами під час виникнення надзвичайної ситуації. Їм може бути сам керівник або один із керівників суб'єкту господарювання відповідно до затвердженого розподілу обов'язків. Керівник робіт з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації несе персональну відповідальність за управління аварійно-рятувальними та іншими невідкладними роботами з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації об'єктового рівня.

ПАМ'ЯТАЙТЕ:

- * розпорядження керівника робіт з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації є обов'язковими для виконання всіма суб'єктами, які беруть участь у ліквідації наслідків надзвичайної ситуації, а також громадянами і суб'єктами господарювання, розташованими у зоні надзвичайної ситуації;
- * кожен працівник, який брав участь у ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій у складі органу управління, спеціалізованої служби, формування цивільного захисту або добровільного формування, має право на безоплатну медичну допомогу, соціально-психологічну підтримку та медико-психологічну реабілітацію.

Штаб з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації є робочим органом керівника робіт з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації, який здійснює підготовку розпоряджень керівника робіт з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації, їх реєстрацію в установленому порядку після підписання та доведення до виконавців, а також безпосередньо організовує і координує аварійно-рятувальні та інші невідкладні роботи з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації об'єктового рівня. Штаб розгортається в районі надзвичайної ситуації або в іншому місці, визначеному керівником робіт з ліквідації її наслідків, і працює у цілодобовому режимі позмінно.

КОРИСНА ІНФОРМАЦІЯ

- * на об'єктовому рівні управління здійснюється силами і засобами цивільного захисту, до яких належать:
  - спеціалізовані служби і формування цивільного захисту;
  - засоби оповіщення, управління і зв'язку;
  - захисні споруди цивільного захисту;
  - спеціальне майно (прилади, обладнання, засоби захисту тощо);
  - матеріальний резерв для запобігання та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій.
- * участь у роботах із запобігання та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій у складі сил цивільного захисту передбачає:
  - отримання заробітної плати за роботу з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації у разі залучення працівників до таких робіт згідно з трудовими договорами;
  - соціальний захист та відшкодування, відповідно до законодавства шкоди, заподіяної життю, здоров'ю та майну працівників, внаслідок проведення робіт із запобігання та ліквідації наслідків.

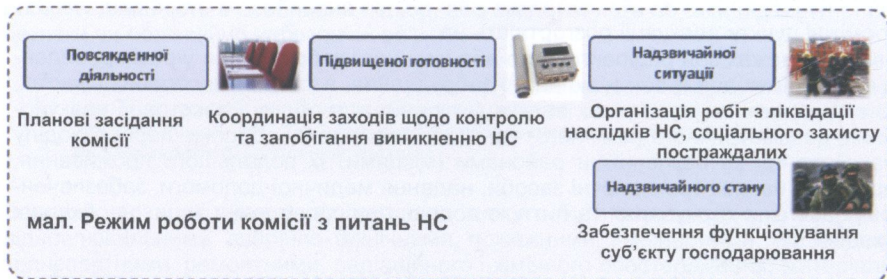
Об'єктова комісія з питань надзвичайних ситуацій та евакуаційні органи

Об'єктова комісія з питань надзвичайних ситуацій

Головою комісії є керівник суб'єкта господарювання, який своїм наказом затверджує її персональний склад з посадових осіб, служб, головних фахівців (технолог, механік, енергетик, металург та інші), підрозділів забезпечення (фінансово-економічний, транспортний, охорони, медичний та інші), інших структур згідно специфіки виробництва та місцевих умов. Комісія організовує свою діяльність на плановій основі згідно власного положення. Засідання комісії проводяться по мірі необхідності, але не менше одного разу на три місяці.

Комісія: заслуховує інформацію керівників та головних фахівців об'єктів, розташованих на території суб'єкта господарювання, з питань, що належать до їх компетенції, і дає їм відповідні доручення; одержує матеріали і документи, необхідні для вирішення питань, що належать до її компетенції; розглядає матеріали розслідувань про причини і наслідки виникнення надзвичайної ситуації та вносить пропозиції щодо притягнення до адміністративної або кримінальної відповідальності посадових осіб, винних у її виникненні.

Комісія у режимі надзвичайної ситуації: забезпечує координацію, організацію робіт, взаємодію органів управління та сил суб'єкта забезпечення цивільного захисту з локалізації або ліквідації надзвичайної ситуації об'єктового рівня; залучає до виконання робіт необхідні служби і формування з використанням наявних матеріально-технічних, продовольчих та інших ресурсів і запасів; забезпечує соціальний захист працівників, що постраждали внаслідок виникнення надзвичайної ситуації; встановлює межі зони, на якій вона виникла, та організовує визначення розміру шкоди, заподіяної об'єктам суб'єкта господарювання; організовує контроль за обстановкою на аварійних об'єктах і прилеглих до них територіях; вивчає обставини, що склалися, та подає пропозиції до місцевого органу виконавчої влади, органу місцевого самоврядування щодо подальших дій із запобігання її розвитку.

Рішення комісії приймаються колегіально більш як двома третинами складу комісії, оформлюються протоколом, який підписується головою та секретарем, і є обов'язковими для виконання.

Об'єктові органи з евакуації

Утворюються на суб'єктах господарювання для планування, підготовки та проведення евакуації. До органів з евакуації належать: комісії з питань евакуації; комісії з питань приймання евакуйованих, збірні пункти евакуації, проміжні пункти евакуації, пункти посадки, висадки на (з) транспорт (у), приймальні пункти евакуації.

Комісії з питань евакуації утворюються на суб'єктах господарювання з чисельністю працюючого персоналу від 50 осіб, з чисельністю до 50 осіб працюючого персоналу - призначається особа, що виконує функції такої комісії. Керівник комісії та її персональний склад призначаються керівником суб'єкта господарювання.

Комісії з питань евакуації відповідають за розроблення плану евакуації, формування та навчання інших органів з евакуації, підготовку працівників, облік транспортних засобів для евакуації, визначення безпечних районів і місць проживання для евакуйованих, оповіщення про початок евакуації, контроль за підготовкою та проведенням заходів з евакуації.

Контроль за роботою комісії з питань евакуації здійснює керівник суб'єкта господарювання, якому голова комісії (посадова особа) з питань евакуації щороку доповідає про стан планування евакуації, власної підготовки до виконання покладених на них завдань, навчання працівників діям під час проведення евакуації, обладнання станцій, портів, пунктів посадки на транспортні засоби, підготовку маршрутів до місць посадки на транспортні засоби тощо.

Збірні пункти евакуації розгортають у місцях (районах міста), інших населених пунктах, в будівлях громадського призначення (школах, клубах), на об'єктах суб'єктів господарювання для збирання, реєстрації, розподілення та відправлення людей до пунктів посадки на транспорт (місць формування піших колон).

Проміжні пункти евакуації розгортають на зовнішніх межах зон радіоактивного або хімічного забруднення у разі проведення евакуації людей із зон можливого забруднення, а також у населених пунктах, що є транзитними на шляхах евакуації людей, для обліку і реєстрації евакуйованих, дозиметричного (хімічного) контролю, санітарної обробки, перерозподілу евакуйованих за безпечними районами (місцями) їх подальшого проживання, пересадки на інші транспортні засоби, надання медичної допомоги, забезпечення продуктами харчування та питною водою, для проведення інших необхідних заходів.

Пункти посадки, висадки на (з) транспорт (у) - для забезпечення заходів організованої посадки (висадки) евакуйованих на (з) транспорт (у), які розгортають у визначених для цього місцях.

Приймальні пункти евакуації - розгортають у місцях висадки евакуйованого населення з транспорту, для зустрічі та організації відправлення евакуйованих автомобільним транспортом і пішим порядком у пункти його розміщення, а також, при необхідності, надання медичної допомоги евакуйованим та їх укриття.

Відомості щодо об'єктових спеціалізованих служб і формувань цивільного захисту

Об'єктові спеціалізовані служби цивільного захисту

Утворюються на суб'єктах господарювання з чисельністю працівників більше 50 осіб для проведення спеціальних робіт і заходів цивільного захисту та їх забезпечення відповідно до наступної функціональної спрямованості (енергетики, захисту сільськогосподарських тварин і рослин, інженерні, комунально-технічні, матеріального забезпечення, медичні, зв'язку і оповіщення, протипожежні, торгівлі та харчування, технічні, транспортного забезпечення, охорони громадського порядку).

Спеціалізовані служби формуються з фахівців суб'єкту господарювання, спеціальність та місце роботи яких (структурний підрозділ) відповідає функціональній спрямованості такої служби, та укомплектовуються відповідною технікою і майном спеціального призначення, якими суб'єкти господарювання володіють.

Облік працівників спеціалізованих служб, техніки та майна, якими такі служби укомплектовані, ведеться завчасно органом управління спеціалізованої служби - відповідним органом (структурним підрозділом), визначеним керівником суб'єкту господарювання.

Спеціалізовані служби залучаються до виконання завдань цивільного захисту у режимах повсякденного функціонування, підвищеної готовності, надзвичайної ситуації, надзвичайного стану та в особливий період.

Об'єктові формування цивільного захисту

Утворюються суб'єктами господарювання з чисельністю працюючого персоналу понад 50 осіб, які віднесені до однієї із категорій цивільного захисту, або мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави, чи продовжують свою виробничу діяльність в особливий період, або експлуатують об'єкти підвищеної небезпеки чи потенційно небезпечні об'єкти.

формування цивільного захисту призначені для проведення великих обсягів робіт з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, воєнних (бойових) дій чи терористичних актів, а також для проведення відновлювальних робіт, які потребують залучення великої кількості населення і техніки.

Залежно від призначення, формування можуть бути рятувальними, аварійно-відновлювальними, аварійно-технічними, пожежними, інженерними, медичними, транспортними, ремонтними, радіаційного і хімічного спостереження, матеріального, технічного та продовольчого забезпечення, зв'язку, захисту сільськогосподарських тварин та рослин, обслуговування захисних споруд цивільного захисту та інші.

Організаційна структура об'єктового формування та його оснащення визначається керівником суб'єкту господарювання з урахуванням загальнодержавних

Організаційно спеціалізовану службу складають - орган управління службою та ланки (бригади), команди (групи), укомплектовані фахівцями відповідної функціональної спрямованості служби

рекомендацій. До складу формування призначаються на добровільній основі здатні за станом здоров'я працівники суб'єктів господарювання, які у встановленому порядку, проходять підготовку до дій у надзвичайних ситуаціях відповідно до призначення формування, та забезпечуються засобами індивідуального захисту та спеціальним одягом.

Мал. Порядок призначення працівників до складу формувань цивільного захисту

Умови виконання працівниками обов'язків у складі формувань та порядок їх заохочення обумовлюється у колективних договорах, укладених суб'єктами господарювання, і визначаються окремими наказами їх керівників.

Формування цивільного захисту залучаються до дій за призначенням в особливий період, а також у режимі надзвичайної ситуації та надзвичайного стану, якщо їх участь передбачена плануваними документами з питань цивільного захисту, реагування на надзвичайні ситуації, локалізації і ліквідації наслідків аварії на об'єктах підвищеної небезпеки.

У режимі повсякденного функціонування здійснюється індивідуальна та колективна підготовка працівників формування шляхом проведення з ними занять за спеціальною програмою підготовки та спеціальних об'єктових тренувань.

ПАМ'ЯТАЙТЕ:

- * призначення працівників до формувань цивільного захисту та керівників цих формувань здійснюється відповідно до укладеного трудового договору суб'єктами господарювання згідно з рішенням про утворення таких формувань;
- * виконання завдань у складі формувань цивільного захисту обов'язково враховується у посадових інструкціях працівників;
- * спеціальна підготовка і навчання працівників, зарахованих до формувань, здійснюється за рахунок коштів підприємств, установ та організацій;
- * кожен працівник, який зарахований до складу формувань, під час проведення аварійно-відновлювальних робіт має право на отримання інформації про надзвичайну ситуацію, заходи необхідної безпеки та забезпечення засобами індивідуального захисту, спеціальним одягом, а по їх завершенню - на безоплатну медичну допомогу, соціально-психологічну підтримку та медико-психологічну реабілітацію.

Відомча і добровільна пожежна охорона

Відомча пожежна охорона

Утворюється суб'єктом господарювання, який належить до сфери управління міністерства, іншого центрального органу виконавчої влади, за погодженням з таким міністерством, органом.

Відомча пожежна охорона складається з державних пожежно-рятувальних підрозділів (частин), кількість яких визначається суб'єктом господарювання.

Керівник відомчої пожежної охорони безпосередньо підпорядковується керівникові суб'єкта господарювання або його заступникові.

Основними завданнями відомчої пожежної охорони є забезпечення пожежної безпеки, запобігання виникненню пожеж та нещасних випадків під час пожеж, гасіння пожеж, рятування населення, а також надання допомоги у ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій.

Служби пожежної безпеки, утворені для забезпечення пожежної безпеки на об'єктах Міноборони, МВС, Мін'юсту (об'єкти Державної кримінально-виконавчої служби), СБУ, Служби зовнішньої розвідки, Національної поліції, Адміністрації Держспецзв'язку, Адміністрації Держприкордонслужби, Держспецтрансслужби, здійснюють контроль за виконанням правил пожежної безпеки на таких об'єктах.

Працівники пожежно-рятувальних підрозділів (крім тих, що працюють в установах і організаціях, які фінансуються з державного бюджету) підлягають обов'язковому особистому страхуванню на випадок загибелі (смерті), поранення (контузії, травми або каліцтва), захворювання, отриманих під час ліквідації пожежі або наслідків аварії.

Добровільна пожежна охорона

На суб'єктах господарювання, за рішенням керівників, для забезпечення функціонування добровільної пожежної охорони, можуть утворюватися пожежно-рятувальні підрозділи, основними завданнями яких є забезпечення пожежної безпеки, запобігання виникненню пожеж та нещасних випадків на них, гасіння пожеж, рятування людей, надання допомоги у ліквідації наслідків інших надзвичайних ситуацій.

Пожежно-рятувальні підрозділи утворюються як: пожежна дружина - забезпечується пожежними мотопомпами та/або первинними засобами гасіння пожеж; пожежна команда - забезпечується пожежними автомобілями або іншою необхідною технікою для гасіння пожеж. Пожежну дружину (команду) очолює начальник, який призначається і звільняється керівником суб'єкта господарювання за пропозицією загальних зборів членів дружини (команди). Членом пожежної дружини (команди) на добровільних засадах може бути особа, яка досягла 21-річного віку, і здатна за своїми здібностями та станом здоров'я виконувати покладені на неї обов'язки.

Винагорода особам, які забезпечують добровільну пожежну охорону, за час їх участі у гасінні пожеж, здійсненні пожежно-профілактичних заходів та чергувань здійснюється згідно з укладеними цивільно-правовими договорами між такими особами та суб'єктом господарювання, за рахунок коштів, що виділяються для ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, з розрахунку середньомісячного заробітку за місцем основної роботи, але не менше десяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Аварійно-рятувальне обслуговування підприємств, установ, організацій

Суб'єкти господарювання, перелік яких затверджується Урядом, щодо яких існує небезпека виникнення надзвичайних ситуацій, підлягають постійному та обов'язковому аварійно-рятувальному обслуговуванню аварійно-рятувальними службами, які пройшли атестацію у встановленому порядку.

Постійне та обов'язкове аварійно-рятувальне обслуговування

У разі відсутності на об'єкті суб'єкта господарювання власної об'єктової аварійно-рятувальної служби, атестованої в встановленому порядку для проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, виникнення яких можливе на такому об'єкті, обслуговування об'єкта здійснюється іншими аварійно-рятувальними службами (суб'єктів господарювання, у власності, володінні або користуванні яких перебувають об'єкти, діяльність яких пов'язана з веденням гірничих робіт або експлуатацією гірничих виробок, здійснюється державними воєнізованими аварійно-рятувальними службами) на договірній основі.

Підлягають обслуговуванню суб'єкти господарювання таких галузей: геологічне вивчення надр, вугільна промисловість, гірничорудна та нерудна промисловість, нафтогазова промисловість, хімічна та нафтохімічна промисловість, металургійна промисловість, машинобудування, енергетика - електростанції і теплоцентралі, залізничні, морські та річкові вокзали, аеропорти, морські та річкові порти, метрополітени, агропромисловий комплекс (комбикормові заводи і цехи спиртової, цукрової, соледобувної, олійно-жирової, харчової і переробної промисловості), об'єкти I-III ступеня хімічної небезпеки, деревообробна, легка та текстильна промисловість.

Аварійно-рятувальне обслуговування передбачає надання послуг аварійно-рятувальними службами з проведення робіт із запобігання виникненню надзвичайних ситуацій, локалізації і ліквідації наслідків аварій, інших послуг відповідно до договору. Оплата за обслуговування здійснюється за фактично виконані роботи на підставі відповідного акту.

Проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт під час ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій здійснюється БЕЗОПЛАТНО

Атестація аварійно-рятувальних служб та рятувальників проводиться з метою перевірки їх здатності до проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт, гасіння пожеж та надання права на проведення таких робіт. Аварійно-рятувальна служба, яка здійснює обслуговування, подає уповноваженій особі суб'єкта господарювання письмові повідомлення про загрози виникнення надзвичайних ситуацій на об'єкті суб'єкта господарювання, який нею обслуговується, та рекомендації щодо зменшення ризиків виникнення надзвичайних ситуацій та/або проведення заходів для повного усунення ризиків їх виникнення.

Система керівництва рятувальними роботами, координація дій виробничого персоналу та залучення підрозділів і служб, які беруть участь у ліквідації наслідків надзвичайної ситуації

Система керівництва рятувальними роботами

Керівник робіт з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації безпосередньо та через штаб з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій здійснює управління аварійно-рятувальними та іншими невідкладними роботами, а також самостійно приймає рішення щодо заходів з евакуації, обмеження доступу населення до зони надзвичайної ситуації, залучення до проведення робіт необхідних транспортних засобів, іншого майна суб'єктів господарювання, розташованих у зоні надзвичайної ситуації, аварійно-рятувальних служб та громадян за їх згодою.

На час ліквідації надзвичайної ситуації у підпорядкування керівнику робіт переходять усі аварійно-рятувальні служби, що залучаються до ліквідації наслідків, центри управління, що функціонують у системі ДСНС, безпосередньо взаємодіють зі штабом з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій.

- * До прибуття керівника робіт з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації його обов'язки виконує керівник підрозділу (служби) сил цивільного захисту, який прибув на об'єкт першим.
- * На об'єкті підвищеної небезпеки, до прибуття керівника робіт, його обов'язки виконує диспетчер об'єкта або особа старшого інженерно-технічного персоналу.
- * У разі ліквідації надзвичайної ситуації, яка за характером та наслідками потребує призначення керівника робіт з її ліквідації, обов'язки такого керівника виконує керівник аварійно-рятувальної служби, що ліквідує наслідки цієї надзвичайної ситуації.

Координацію робіт з ліквідації надзвичайної ситуації та її наслідків здійснює утворена на об'єктовому рівні спеціальна комісія з ліквідації надзвичайної ситуації або, у разі її не утворення, ці функції виконує об'єктова комісія з питань надзвичайних ситуацій.

Залучення підрозділів і служб, які беруть участь у ліквідації наслідків надзвичайної ситуації

Основну частину аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт виконують, за рішенням керівника робіт з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації, аварійно-рятувальні та спеціалізовані служби і формування цивільного захисту підприємства, установи чи організації, де виникла така ситуація. На підставі звернення суб'єкту господарювання до органів управління, яким підпорядковані сили цивільного захисту місцевого, регіонального рівнів, до робіт залучаються територіальні підрозділи ДСНС, Міноборони, МВС, МОЗ України та інші.

- * Залучення сил цивільного захисту здійснюється відповідно до планів реагування на надзвичайні ситуації, планів цивільного захисту на особливий період, планів локалізації і ліквідації наслідків аварії.
- * Додаткові сили, у разі потреби, залучаються відповідно до планів взаємодії органів управління та сил цивільного захисту.

Права і обов'язки працівників у сфері цивільного захисту

Працівники МАЮТЬ ПРАВО на:

- * отримання інформації про надзвичайні ситуації, що виникли або можуть виникнути, у тому числі, у доступній для осіб з вадами зору та слуху формі;
- * забезпечення засобами колективного та індивідуального захисту;
- * звернення до органів влади з питань захисту від надзвичайних ситуацій;
- * участь у роботах із запобігання та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій у складі добровільних формувань цивільного захисту;
- * отримання заробітної плати за роботу з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації у разі залучення до таких робіт згідно з трудовими договорами;
- * соціальний захист та відшкодування шкоди, заподіяної їх життю, здоров'ю та майну, внаслідок надзвичайних ситуацій або проведення робіт ліквідації наслідків;
- * медичну допомогу, соціально-психологічну підтримку та медико-психологічну реабілітацію у разі отримання фізичних і психологічних травм.

Працівники ЗОБОВ'ЯЗАНІ:

- * дотримуватися правил поведінки, безпеки та дій у надзвичайних ситуаціях;
- * дотримуватися заходів безпеки у повсякденній трудовій діяльності, не допускати порушень, що можуть призвести до надзвичайної ситуації;
- * вивчати способи захисту від надзвичайних ситуацій та дій у разі їх виникнення, надання домедичної допомоги, правила користування засобами захисту;
- * повідомляти про виникнення надзвичайних ситуацій;
- * у разі виникнення надзвичайної ситуації, до прибуття аварійно-рятувальних підрозділів, вживати заходів для рятування населення і майна;
- * дотримуватися протиепідемічного, протиепізоотичного та протиепіфітотичного режимів, режимів радіаційного захисту, виконувати правила пожежної безпеки.

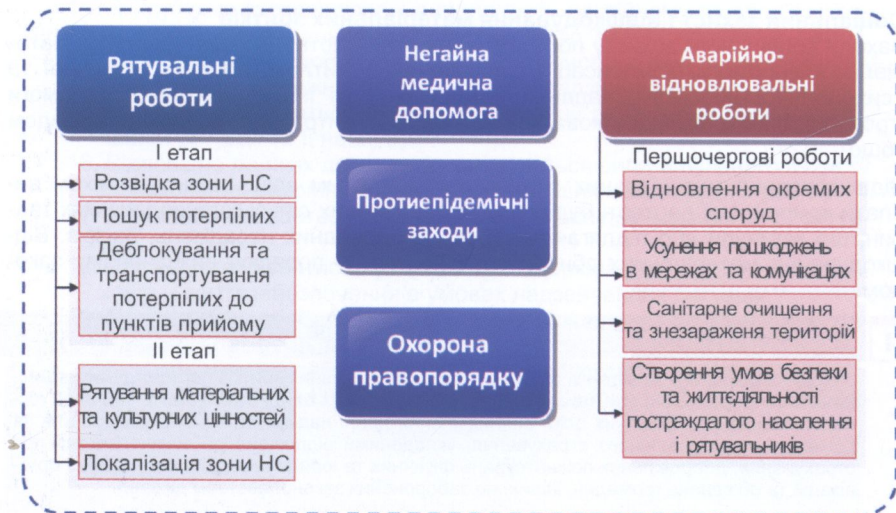

- * Під час прийняття на роботу та щороку за місцем роботи працівники проходять інструктаж з питань цивільного захисту, пожежної безпеки та дій у надзвичайних ситуаціях
- * Навчання з питань цивільного захисту здійснюється безпосередньо на підприємстві, в установі та організації згідно з програмами підготовки працівників до дій у надзвичайних ситуаціях, а також під час проведення спеціальних об'єктових навчань і тренувань з питань цивільного захисту
- * Навчання на підприємстві, в установі, організації передбачає формування навчальних груп і здійснюється у навчальних класах або вивчення теоретичного матеріалу самостійно та у формі консультацій з керівниками навчальних груп
- * Для отримання працівниками відомостей про конкретні дії у надзвичайних ситуаціях на підприємстві, в установі та організації обладнується інформаційно-довідковий куточок з питань цивільного захисту
- * Навчання працівників здійснюється у робочий час за рахунок коштів підприємств, установ та організацій.

Сприяння проведенню аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій у разі їх виникнення

Працівники, якщо вони встановленим порядком не зараховані до складу органів управління і сил цивільного захисту, до здійснення заходів цивільного захисту, пов'язаних з ризиком для їхнього життя і здоров'я, залучаються тільки за принципом добровільності. Проте, громадяни мають сприяти проведенню аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт, що полягає у:

- * забезпеченні безперешкодного проїзду до зони надзвичайної ситуації транспортних засобів аварійно-рятувальних служб, які мають кольорово-графічні позначення, спеціальні звукові і світлові сигнали, та позачергового придбання ними пального і мастильних матеріалів;
- * дотриманні встановлених спеціальних режимів (радіаційного захисту, протиепідемічного тощо), правил поведінки, безпеки та дій у надзвичайних ситуаціях;
- * суворому виконанні розпоряджень керівника робіт з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації;
- * наданні необхідної інформації рятувальникам та безперешкодного доступу до всіх приміщень і об'єктів;
- * створенні необхідних умов для роботи рятувальних підрозділів за основними видами забезпечення дій у зоні надзвичайної ситуації (розвідка, інженерне, радіаційне, хімічне, біологічне, гідрометеорологічне, психологічне, матеріально-технічне та медичне забезпечення);
- * проведенні першочергового ремонту та відновлення роботи пошкоджених об'єктів життєзабезпечення населення, транспорту і зв'язку;
- * виконанні відновлювальних робіт за наслідками надзвичайних ситуацій за рішенням керівника суб'єкту господарювання.

Мал. Аварійно-рятувальні та інші невідкладні роботи

Заходи життєзабезпечення постраждалих та соціального захисту і відшкодування матеріальних збитків постраждалим внаслідок надзвичайних ситуацій

Заходи життєзабезпечення постраждалих

Особа, якій заподіяно моральну, фізичну або матеріальну шкоду внаслідок надзвичайної ситуації або проведення робіт з ліквідації її наслідків, є постраждалою внаслідок надзвичайної ситуації.

Життєзабезпечення постраждалих покладається на органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, суб'єкти господарювання та полягає у створенні і підтриманні умов, мінімально необхідних для збереження життя і здоров'я працівників в зонах надзвичайних ситуацій, на маршрутах евакуації і в місцях розміщення евакуйованих.

Заходи життєзабезпечення включають: тимчасове розміщення в безпечних районах, організацію харчування та забезпечення питною та технічною водою, одягом, взуттям та предметами першої необхідності, медичного обслуговування та санітарно-епідемічного нагляду в районах тимчасового розселення, відновлення втрачених документів, організацію обліку і розподілу фінансової та матеріальної допомоги, психологічної допомоги, інформаційного забезпечення.

- * Заходи життєзабезпечення є складовою частиною Плану реагування підприємства, установи, організації на надзвичайні ситуації.
- * Для виконання заходів життєзабезпечення суб'єкт господарювання має створювати та накопичувати фінансові та матеріальні резерви.
- * Безпосереднє життєзабезпечення постраждалих здійснюється силами і засобами відповідних спеціалізованих служб цивільного захисту.

Соціальний захист і відшкодування матеріальних збитків

Заходи соціального захисту постраждалих включають: надання (виплату) матеріальної допомоги (компенсації), забезпечення житлом, надання медичної та психологічної допомоги, надання гуманітарної та іншої необхідної допомоги (грошова, пільги, безвідсоткова позика, оплата витрат, пов'язаних з переїздом тощо).

Відшкодування матеріальних збитків постраждалим здійснюється шляхом виплати компенсації вартості будівель, застрахованих сільськогосподарських тварин, що загинули або підлягають забою, плодючих насаджень, посівів. Відшкодування матеріальних збитків здійснюється у порядку, визначеному законом.

КОРИСНА ІНФОРМАЦІЯ

Заходи соціального захисту та відшкодування матеріальних збитків постраждалим **здійснюються за рахунок**: коштів державного та місцевих бюджетів; коштів суб'єктів господарювання або фізичних осіб, винних у виникненні надзвичайних ситуацій; коштів за договорами добровільного страхування, укладеними відповідно до законодавства про страхування; добровільних пожертвувань фізичних та юридичних осіб, благодійних організацій та об'єднань громадян, інших, не заборонених законодавством джерел.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Які суб'єкти відносяться до суб'єктів забезпечення цивільного захисту?
2. Як організаційно побудована система управління цивільним захистом суб'єкту господарювання ?
3. До яких заходів цивільного захисту мають право залучати громадян органи влади, суб'єкти господарювання ?
4. На кого покладається здійснення безпосереднього управління аварійно-рятувальними та іншими невідкладними роботами під час ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій ?
5. На що має право працівник за участь у роботах із запобігання та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій у складі сил цивільного захисту ?
6. Хто очолює об'єктову комісію з питань надзвичайних ситуацій ?
7. Які режими роботи встановлені для комісії з питань надзвичайних ситуацій ?
8. На кого покладаються функції з планування, підготовки та проведення заходів з евакуації ?
9. Які є органи з евакуації ?
10. На яких суб'єктах господарювання створюються об'єктові спеціалізовані служби цивільного захисту ?
11. Який механізм визначений законодавством для призначення працівників до формувань цивільного захисту ?
12. Працівники, зараховані до складу формувань, під час проведення аварійно-відновлювальних робіт мають право на ... ?
13. Які суб'єкти господарювання підлягають постійному та обов'язковому аварійно-рятувальному обслуговуванню ?
14. Коли працівники зобов'язані проходити інструктаж з питань цивільного захисту, пожежної безпеки та дій у надзвичайних ситуаціях ?
15. На кого покладаються функції координації робіт з ліквідації надзвичайної ситуації та її наслідків ?
16. Відповідно до яких документів залучаються сили цивільного захисту до виконання аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт ?
17. Яка особа вважається постраждалою внаслідок надзвичайної ситуації ?
18. Що має створюватися суб'єктом господарювання для виконання заходів із життєзабезпечення в умовах надзвичайних ситуацій ?
19. Який шлях передбачений законодавством для відшкодування матеріальних збитків постраждалим ?
20. Що включають в себе заходи соціального захисту постраждалих ?
21. За який рахунок здійснюються заходи соціального захисту постраждалих?

ТЕМА 2. ВИКОНАННЯ ЗАХОДІВ ЗАХИСТУ ТА ДІЇ ПРАЦІВНИКІВ ЗГІДНО З ПЛАНАМИ РЕАГУВАННЯ НА НАДЗВИЧАЙНІ СИТУАЦІЇ

Навчальні питання

- * **Об'єктовий план реагування на надзвичайні ситуації (інструкція щодо дій персоналу суб'єкта господарювання у разі загрози або виникнення надзвичайних ситуацій). Прогнозовані природні загрози, територіальне розміщення потенційно небезпечних об'єктів, небезпечні виробничі фактори, характерні причини аварій, вибухів, пожеж тощо на виробництві.**
- * **Об'єктова система оповіщення працівників. Дії персоналу щодо аварійної зупинки виробництва. Виведення працівників з небезпечної зони, порядок забезпечення їх засобами індивідуального захисту, місця розташування можливих сховищ, шляхи евакуації.**
- * **Інформування працівників щодо розвитку НС, місць розгортання і маневрування аварійно-рятувальних сил, залучення необхідних ресурсів, технічних і транспортних засобів, координації дій з населенням та заходів безпеки в зоні НС.**

Список нормативних джерел

1. Кодекс цивільного захисту України, розділ IV статті 30,31,32,33,34, розділ XI стаття 130
2. Постанови Кабінету Міністрів України:
  - * від 09 серпня 2017 року № 626 «Про затвердження Порядку розроблення планів діяльності єдиної державної системи цивільного захисту»;
  - * від 19 серпня 2002 р. № 1200 «Про затвердження Порядку забезпечення населення і працівників формувань та спеціалізованих служб цивільного захисту засобами індивідуального захисту, приладами радіаційної та хімічної розвідки, дозиметричного і хімічного контролю»;
  - * від 27 вересня 2017 р. № 733 «Про затвердження Положення про організацію оповіщення про загрозу виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій та зв'язку у сфері цивільного захисту».
3. Методичні рекомендації щодо порядку складання планів реагування у разі загрози та виникнення надзвичайних ситуацій на підприємствах, установах та організаціях, лист ДСНС України від 06.03.2015 № 17-3/739

Об'єктовий план реагування на надзвичайні ситуації

План реагування на надзвичайні ситуації

Відповідно до Закону, суб'єктом господарювання з чисельністю працюючого персоналу більше 50 осіб з метою упорядкування, координації дій органів управління та сил цивільного захисту у разі загрози або виникнення надзвичайних ситуацій, розробляється і затверджується його керівником план реагування на надзвичайні ситуації. Планом реагування визначається: організація управління реагуванням на надзвичайні ситуації, порядок дій і взаємодії, а також організація основних видів забезпечення органів управління та сил цивільного захисту, що залучатимуться до реагування у разі загрози або виникнення надзвичайних ситуацій, порядок переведення органів управління та сил цивільного захисту у режим підвищеної готовності та режим надзвичайної ситуації.

Затверджений план реагування на надзвичайні ситуації повинен бути доступним для ознайомлення, а окремі його висновки і відомості - відображені на схемах і планшетах інформаційно-довідкового куточка цивільного захисту суб'єкту господарювання.

У частині, що стосується, план реагування доводиться до кожного із його виконавців та організовується їх практична підготовка до дій. З інформацією, що міститься у плані реагування стосовно аналізу безпеки на об'єктах суб'єкту господарювання, організацією і порядком виконання заходів при загрозі та/або виникненні надзвичайної ситуації, ознайомлюються також всі працівники суб'єкту господарювання під час вивчення програми загальної підготовки працівників до дій у надзвичайних ситуаціях. Крім цього, один раз на три роки, під час проведення спеціального об'єктового навчання з питань цивільного захисту, зі всіма працівниками суб'єкту господарювання обов'язково відпрацьовуються практичні дії з виконання заходів, передбачених планом реагування по кожному із прогнозованих видів надзвичайних ситуацій.

Планування порядку дій та управління реагуванням на надзвичайні ситуації процес безперервний, оскільки йому доводиться пристосовуватись до будь-якої зміни умов та інформації.

Інструкція щодо дій персоналу суб'єкта господарювання у разі загрози або виникнення надзвичайних ситуацій

Відповідно до Закону, підприємством, установою, організацією з чисельністю працюючого персоналу 50 осіб і менше розробляється та затверджується Інструкція щодо дій персоналу суб'єкта господарювання у разі загрози або виникнення надзвичайних ситуацій. Така інструкція містить :

- * загальні положення (режими діяльності за надзвичайних ситуацій);
- * характеристику можливої обстановки в районі суб'єкта господарювання;
- * порядок оповіщення адміністрації та персоналу про загрозу виникнення надзвичайних ситуацій;
- * порядок укриття персоналу у захисних спорудах цивільного захисту;
- * порядок видачі персоналу засобів індивідуального захисту;
- * порядок виділення автотранспорту для проведення евакуації;
- * вимоги до персоналу щодо додержання протиепідемічних заходів при загрозі розповсюдження небезпечних інфекційних захворювань;
- * заходи щодо збереження матеріальних цінностей у період загрози та виникнення надзвичайних ситуацій;
- * особливості дій працівників при прогнозованих надзвичайних ситуаціях.

Крім Інструкції, на суб'єкті господарювання з чисельністю працюючого персоналу 50 осіб і менше, завчасно розробляються:

- * план евакуації при пожежі або загрозі вибуху, особливо це важливо для тих об'єктів, на території яких у робочий час може знаходитись значна кількість відвідувачів;
- * порядок оповіщення керівництва і працівників у випадку загрози або виникнення надзвичайної ситуації в любий час доби, у тому числі, і в неробочий час.

Керівник суб'єкта господарювання повинен забезпечити виконання вимог Інструкції своїми працівниками шляхом:

інформування працівників про надзвичайні ситуації, що прогноуються, меж їх поширення і наслідків, способи і методи захисту від них, дії конкретного працівника та інших, загальна ціль, що має бути досягнута;

навчання персоналу діям у надзвичайних ситуаціях, у тому числі, під час проведення евакуації та укриття в захисних спорудах;

періодичного проведення об'єктових навчань з питань цивільного захисту.

ПАМ'ЯТАЙТЕ:

- * Ви повинні бути ознайомлені з Інструкцією під підпис, завчасно навчені діями, чітко знати свої обов'язки і неухильно їх виконувати.

Прогнозовані природні загрози, територіальне розміщення потенційно небезпечних об'єктів, небезпечні виробничі фактори, характерні причини аварій, вибухів, пожеж тощо на виробництвах

Прогнозовані природні загрози

У Плані реагування суб'єкту господарювання (Інструкції щодо дій персоналу суб'єкту господарювання у разі загрози або виникненні надзвичайних ситуацій) зазначаються характерні для місця розташування суб'єкту господарювання небезпечні геологічні, гідрогеологічні, метеорологічні явища і процеси, які можуть спровокувати виникнення надзвичайних ситуацій, наслідками яких є аварії на комунікаційних мережах, руйнування та пошкодження нестійких конструкцій, провокування вторинних наслідків ураження (виникнення пожеж, вибухів, руйнувань будівель тощо).

Потенційно небезпечні об'єкти

- * У Плані (Інструкції) зазначається територіальна близькість до розташованих поряд із суб'єктом господарювання об'єктів, на яких можуть використовуватись або виготовляються, переробляються, зберігаються чи транспортуються небезпечні речовини та препарати, що за певних обставин можуть створити реальну загрозу виникнення аварії і вплинути на діяльність суб'єкту господарювання або призвести до виникнення на ньому небезпечних виробничих факторів.
- * У Планах (Інструкціях) наводяться відомості про зони надзвичайних ситуацій, що прогноуються, та фактори ураження, що їх утворюють внаслідок виробничих аварій на таких потенційно небезпечних об'єктах: руйнування виробничих будівель, споруд, пожежі, отруєння людей, радіаційне випромінювання, зараження біологічними, хімічними небезпечними, речовинами, затоплення виробництва, психологічний вплив на людей.

Основні характерні причини аварій, вибухів, пожеж на виробництвах

- * порушення технології виробництва, правил експлуатації обладнання, машин, механізмів і транспорту, недотримання правил зберігання агресивних, вибухо- і пожежонебезпечних речовин і неправильне поводження з ними, інші складові людського чинника;
- * недосконалість конструкцій, порушення будівельних норм, фізичне старіння і корозія металів, інші внутрішні фактори;
- * стихійні лиха, складні метеорологічні умови, аварії на сусідніх об'єктах, енергетичних лініях і комунальних мережах, інші зовнішні фактори.

Об'єктова система оповіщення працівників

Створюється і функціонує на об'єктах підвищеної небезпеки, об'єктах з масовим перебуванням людей для здійснення оповіщення у разі загрози або виникнення надзвичайних ситуацій, зона можливого ураження від яких не виходить за їх територію. Об'єктова система організаційно-технічно поєднується із місцевими (локальними) системами оповіщення із можливістю запуску від останніх. До складу об'єктових систем оповіщення входять абонентські радіоточки, гучномовці, електросирени, системи оповіщення про пожежу, мікрофони, підсилювачі звукової частоти (аудіо програвачі та аудіо носії із записаними текстами звернень) та інші технічні засоби, передбачені відповідною схемою.

Оповіщення здійснюється за розпорядженням керівника об'єкту, відповідальною особою чергової зміни або іншою особою, визначеною рішенням керівника. Відповідальність за створення, реконструкцію, удосконалення та утримання у постійній готовності до використання за призначенням об'єктових систем оповіщення, організацію та здійснення оповіщення покладається на керівника об'єкта.

КОРИСНА ІНФОРМАЦІЯ

- * На об'єктах підвищеної небезпеки, об'єктах з масовим перебуванням людей заздалегідь розробляються тексти повідомлень про загрозу або виникнення небезпечної події та надзвичайної ситуації, які передаватимуться під час оповіщення.
- * На об'єктах підвищеної небезпеки, в результаті аварій на яких у зону можливого негативного впливу потрапляє населення, територія інших підприємств, установ і організацій, для оповіщення у разі загрози виникнення та під час виникнення надзвичайних ситуацій створюється і функціонує програмно-технічний комплекс - локальна система оповіщення.

- * Тема 2. Виконання заходів захисту та дії працівників згідно з планами реагування на надзвичайні ситуації завдань з цивільного захисту

Дії персоналу щодо аварійної зупинки виробництва. Виведення працівників з небезпечної зони, шляхи евакуації, порядок забезпечення засобами індивідуального захисту, місця розташування можливих сховищ

Аварійна зупинка виробництва

Здійснюється при виникненні аварійних ситуацій, загрозі стихійних лих, за сигналами цивільного захисту та при проведенні заходів з евакуації.

Для кожної аварії на підприємстві визначаються послідовність введення в дію систем протиаварійного захисту, отримання сигналу про зупинку виробництва, зупинка подачі сировини, послідовне відключення апаратів і механізмів, відключення електроенергії та інших енергоносіїв, режим роботи вентиляції і систем очищення повітря, укриття сировини і готової продукції, порядок використання засобів рятування працівників і ліквідації аварії. При цьому, враховується вплив виконуваних переключень і відключень на роботу систем протиаварійного захисту, життєзабезпечення та інших систем, які є суттєвими під час ліквідації аварії.

Конкретний перелік або схема операцій, що необхідно виконати на випадок аварійних та надзвичайних ситуацій, повинен бути розроблений суб'єктом господарювання та доведений до працівників завчасно. З виконавцями мають проводитися періодичні тренування, у тому числі, під час спеціальних об'єктових навчань з питань цивільного захисту.

ПАМ'ЯТАЙТЕ:

- * Працівники та службовці, які входять до складу об'єктових формувань, у разі виникнення аварійної ситуації повинні прибути на пункт збору формувань та взяти участь у локалізації й ліквідації аварії.
- * На період евакуації та зупинки виробництва вводиться посилений режим охорони об'єкта і структурних підрозділів.
- * Якщо за умовами технологічного процесу неможливо зупинити виробництво, то залишають чергові зміни (розрахунки), які забезпечуються засобами індивідуального захисту.

Виведення працівників з небезпечної зони, шляхи евакуації

На підприємствах, установах і організаціях, незалежно від форми власності і підпорядкування, наказами відповідних керівників створюються органи з евакуації, які визначають шляхи евакуації працюючих та службовців.

На об'єктах з масовим перебуванням людей, у будинках та спорудах (крім житлових будинків), котрі мають два поверхи і більше, на видних місцях вивішуються плани (схеми) евакуації людей на випадок пожежі чи аварії. Щоб допомогти людям якнайшвидше безпечно вийти з приміщень у разі небезпеки, завчасно встановлюються спеціальні знаки, якими позначено шлях до евакуаційних виходів.

Крім основного освітлення, яке використовується у повсякденній роботі в цехах підприємств, а також у приміщеннях адміністративних будівель, державні норми освітлення передбачають додаткове освітлення. Це стосується будь-яких будівель і приміщень, де працює навіть невелика кількість людей, і дотримання цих вимог **ОБОВ'ЯЗКОВЕ**. Щоб уникнути безперешкодного і безпечного пересування у тісних коридорах, передбачається також аварійне резервне освітлення.

ПЛАН (СХЕМА) ЕВАКУАЦІЇ ПРАЦІВНИКІВ

При пожежі
дзвонити
101

- 1** Вогнегасник
- 1** Пожежний кран
- ☎** Телефон
- ⏻** Кнопка включення пожежної автоматики

Умовні позначення:

- +** Аптечка
- ВИХІД** Вихід
- ВИХІД** Запасний вихід
- ➔** Вказівники напрямку евакуації

- ➔** Шлях до основного евакуаційного виходу
- - ➔** Шлях до запасного евакуаційного виходу
- ⚠** Електрошкідлива
- !** Знак "Ви знаходитесь тут"

ЗАТВЕРДЖУЮ
Директор підприємства
Петрунько В.В.
" " " 20__ року

Дії при пожежі: Зберігайте спокій!

1. Повідомити по телефону:
  - 101** ● адреса об'єкту
  - ☎** ● місце виникнення пожежі
  - ☎** ● своє прізвище
2. Евакуувати людей
  - ➔** ● орієнтуватися по знаках напрямку руху
  - ☑** ● взяти з собою потерпілих
3. По можливості загасити пожежу
  - 1** ● використувати первинні засоби пожежогасіння
  - ☎** ● знеструмити приміщення

Дії при аварії: Зберігайте спокій!

1. Повідомити по телефону:
  - 101** ● адреса об'єкту
  - ☎** ● що трапилось
  - ☎** ● чи є потерпілі
  - ☎** ● своє прізвище
2. Локалізувати аварію
  - ☎** ● запобігти розвитку аварії
  - ☎** ● знеструмити приміщення
  - ☎** ● позначити місце аварії
3. Евакуувати людей
  - ➔** ● орієнтуватися по знаках напрямку руху
  - ☑** ● взяти з собою потерпілих

Порядок забезпечення засобами індивідуального захисту

У повсякденній роботі на шкідливих виробництвах промислові засоби індивідуального захисту стають основними засобами, що забезпечують безпечне виконання робіт при аварійних, ремонтних або інших епізодичних роботах. Вони видаються безоплатно за встановленими нормами, залежно від умов і характеру праці, та зберігаються безпосередньо на робочому місці працівника. На підприємстві мають бути правила з використання працівником таких засобів, порядок їх зберігання, а також відповідальність за псування або втрату виданого майна. В умовах воєнного стану, за рішенням роботодавця, працівникам видаються засоби індивідуального захисту органів дихання від бойових отруйних речовин. Всі працівники отримують респіратори і протигази у заздалегідь визначених пунктах видачі, які розгортаються на підприємствах, мають обладнані під'їзди і підходи та позначені вказівниками. Працівники, які отримали такі засоби, повинні перевірити їх стан, провести підбір та мати постійно при собі або на робочому місці.

Працівники, які входять до об'єктових формувань цивільного захисту та спеціалізованих служб цивільного захисту, додатково забезпечуються спеціальним захисним одягом .

З метою завчасного забезпечення працівників засобами індивідуального захисту, адміністрації суб'єктів господарювання розробляють порядок видачі засобів радіаційного і хімічного захисту.

КОРИСНА ІНФОРМАЦІЯ

* На потенційно-небезпечних об'єктах або об'єктах підвищеної небезпеки промислові засоби захисту органів дихання від небезпечних хімічних речовин зберігаються на робочих місцях, а персонал, безпосередньо зайнятий на обслуговуванні цих об'єктів, постійно носить їх при собі.

* На об'єктах, які за характером своєї діяльності не відносяться до потенційно небезпечних або підвищеної небезпеки, але потрапляють у зону можливих наслідків при аваріях на них, засоби захисту зберігають у місцях, які знаходяться поруч з маршрутами виводу працівників з підприємства.

Місця розташування можливих сховищ

За місцем розташування сховища можуть бути вбудовані (у підвальних приміщеннях будівель) і окремо побудовані. За часом будівництва вони бувають завчасно збудовані та такі, що швидко будуються у воєнний час. На кожне завчасно збудоване сховище його утримувачем складаються план (паспорт), картка прив'язки і схема шляхів евакуації людей зі сховища.

На плані сховища вказуються: вентиляційні системи, мережі водопроводу, каналізації, опалення і електроосвітлення, місця розташування пристроїв відключення, аварійний вихід, товщина і матеріали стін та перекриття сховища, площа і внутрішня кубатура приміщень, наводиться таблиця гранично допустимого часу перебування людей при постійному (без вентиляції) об'ємі повітря в залежності від заповнення людьми. На схему евакуації людей наносяться кілька можливих маршрутів виходу з району розташування сховища.

Місце знаходження сховища і розташовані поблизу характерні орієнтири, що не завалюються, за якими можна швидко відшукати засипане сховище, вказуються у картці прив'язки сховища, що зберігається разом із документацією сховища (один екземпляр у сховищі, інший - у посадової особи з питань цивільного захисту суб'єкту господарювання). Також місця розташування сховищ позначаються табличками відповідного змісту на місцевості та на планах (схемах) інформаційно-довідкових куточків цивільного захисту суб'єкту господарювання.

Місця розташування можливих для використання сховищ (протирадіаційних укріплень, споруд подвійного призначення) в межах населеного пункту позначаються на картах (планах) міст, селищ, сіл, що оприлюднюються органами місцевого самоврядування на своїх сайтах.

Інформування працівників щодо розвитку НС, місць розгортання і маневрування аварійно-рятувальних сил, залучення необхідних ресурсів, технічних і транспортних засобів, координації дій з населенням та заходів безпеки в зоні НС

Інформування працівників через систему оповіщення

Повідомлення про загрозу виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій готуються Державною службою України з надзвичайних ситуацій, місцевими органами виконавчої влади (органами місцевого самоврядування), керівниками підприємств, установ і організацій, де створено систему оповіщення, державною мовою.

Зазначені повідомлення повинні містити інформацію про характер та місце загрози виникнення або виникнення надзвичайної ситуації, можливу зону надзвичайної ситуації, заходи безпеки.

Тексти повідомлень записуються на окремих електронних або оптичних носіях інформації та дублюються в паперовому вигляді.

Тривалість звучання повідомлень, що передаються технічними засобами мовлення, повинна становити не менше п'яти хвилин, у разі потреби, вони повторюються через кожні 10-15 хвилин.

ПАМ'ЯТАЙТЕ:

- * Інформація з питань цивільного захисту становлять відомості про надзвичайні ситуації, що прогножуються або виникли, з визначенням їх класифікації, меж поширення і наслідків, а також про способи та методи захисту від них.
- * Керівники органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності, власники об'єктів з масовим перебуванням людей зобов'язані встановлювати у населених пунктах, на підприємствах, в установах і організаціях, у місцях масового перебування людей сигнально-гучномовні пристрої, електронні інформаційні табло, а також у службових і виробничих приміщеннях (у тому числі в навчальних та інтернатних закладах, закладах охорони здоров'я, пенітенціарних установах) - радіотрансляційні точки для передачі інформації з питань цивільного захисту.

Інформування працівників штабом з ліквідації наслідків НС

Під час ліквідації надзвичайної ситуації штаб з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації, відповідно до покладених на нього завдань, інформує працюючий персонал щодо: введення в дію відповідного режиму радіаційного захисту; правил поведінки в умовах радіаційного забруднення; правил поведінки у захисній споруді; порядку проведення йодної профілактики; місць проведення дезактивації; організації санітарно-пропускового режиму; місць розгортання і маневрування аварійно-рятувальних сил; залучення необхідних ресурсів, технічних і транспортних засобів, враховуючи, що розташування підрозділів у районах зосередження здійснюється у місцях, що забезпечують швидке проведення маневру та сприяють для проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт.

Інформування працівників через офіційні видання

Керівники суб'єктів господарювання, що експлуатують потенційно-небезпечні об'єкти та об'єкти підвищеної небезпеки, систематично та оперативно оприлюднюють в офіційних друкованих виданнях, на офіційних веб-сайтах та в будь-який інший прийнятний спосіб інформацію про природу можливого ризику під час аварій на цих об'єктах, включаючи вплив на людей та навколишнє природне середовище, про спосіб інформування населення у разі загрози або виникнення аварії та поведінку, якої слід дотримуватися.

КОРИСНА ІНФОРМАЦІЯ

Центральні органи виконавчої влади, що забезпечують формування і реалізують державну політику у сферах цивільного захисту, пожежної і техногенної безпеки, протягом 10 днів після затвердження плану локалізації та ліквідації аварій надають через засоби масової інформації відомості, необхідні для виконання населенням правил поведінки і дій в екстремальних ситуаціях, передбачених цим планом.

(ЗУ "Про об'єкти підвищеної небезпеки")

Довідкова інформація з цивільного захисту для працівників

Для отримання працівниками відомостей про конкретні дії у надзвичайних ситуаціях, на підприємстві, в установі та організації обладнується, з урахуванням особливостей виробничої діяльності, інформаційно-довідковий куточок з питань цивільного захисту, що є частиною приміщення загального користування, в якій тематично оформлюються стенди, розміщуються схеми, навчальні посібники і зразки, передбачені програмами підготовки працівників до дій у надзвичайних ситуаціях.

Тематичне наповнення інформаційно-довідкового куточка визначається з урахуванням заходів, передбачених планом реагування на надзвичайні ситуації, та містить інформацію про наявні можливості та ресурси підприємства, установи, організації з протидії небезпечним факторам, що ймовірно для місця їх розташування, способи захисту від них та дій у разі їх виникнення.

Консультаційні пункти при органах місцевого самоврядування

Створюються для організації і поширення системи інформування та консультування населення про методи реагування у разі виникнення надзвичайних ситуацій на місцевому рівні, оволодіння громадянами навичками користування найбільш поширеними засобами захисту і надання само- та взаємодопомоги.

Через консультаційні пункти доводиться до населення:

- * конкретні повідомлення щодо участі у заходах цивільного захисту за місцем проживання (дії за попереджувальними сигналами, повідомленнями при проведених заходах з евакуації, укриття у захисних спорудах, видача засобів індивідуального захисту тощо);
- * розповсюджується друкована продукція, у тому числі, навчальна, довідкова, інформаційна про надзвичайні ситуації, у зоні яких або у зоні можливого ураження від яких може опинитися місце проживання громадян, а також про способи захисту від впливу небезпечних факторів, викликаних такими ситуаціями.

КОНСУЛЬТАЦІЙНИЙ ПУНКТ

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. На яких суб'єктах господарювання розробляється план реагування, та які заходи визначаються у ньому ?
2. Для яких суб'єктів господарювання розробляється Інструкція щодо дій персоналу суб'єкту господарювання у разі загрози або виникнення надзвичайних ситуацій, які відомості вона містить ?
3. Ким і яким шляхом забезпечується виконання вимог Інструкції щодо дій персоналу суб'єкту господарювання у разі загрози або виникнення надзвичайних ситуацій ?
4. Які прогнозовані природні загрози можуть зазначатися у Плані реагування суб'єкту господарювання або Інструкції щодо дій персоналу суб'єкту господарювання у разі загрози або виникнення надзвичайних ситуацій ?
5. Які об'єкти називають потенційно-небезпечними ?
6. Основними характерними причинами аварій, вибухів, пожеж на виробництві є... ?
7. Де створюється і як функціонує об'єктова система оповіщення працівників ?
8. У чому особливості системи оповіщення працівників потенційно-небезпечних об'єктів ?
9. В якому випадку проводиться аварійна зупинка виробництва ?
10. Що визначається для кожної аварії на підприємстві ?
11. Який документ передбачає заходи та визначає шляхи виведення працівників з небезпечної зони ?
12. Відповідно до якого документу працівники забезпечуються засобами індивідуального захисту ?
13. Де зберігаються промислові засоби захисту органів дихання від небезпечних хімічних речовин на потенційно-небезпечних об'єктах або об'єктах підвищеної безпеки ?
14. Які є види сховищ і де позначаються місця їх розташування ?
15. Як готуються і яку інформацію містять повідомлення про загрозу виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій ?
16. За допомогою яких технічних засобів може передаватися інформація з питань цивільного захисту ?
17. Про що інформує працівників штаб з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій ?
18. Які відомості надаються через офіційні видання ?
19. Де працівникам можна отримати довідкову інформацію з цивільного захисту ?
20. Для чого створюються консультаційні пункти при органах місцевого самоврядування ?

Глосарій основних термінів і понять у сфері цивільного захисту

Аварійно-рятувальна служба - сукупність організаційно об'єднаних органів управління, сил та засобів, призначених для проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт

Аварійно-рятувальні та інші невідкладні роботи - роботи, спрямовані на пошук, рятування і захист населення, уникнення руйнувань і матеріальних збитків, локалізацію зони впливу небезпечних чинників, ліквідацію чинників, що унеможливають проведення таких робіт або загрожують життю рятувальників

Аварія - небезпечна подія техногенного характеру, що спричинила ураження, травмування населення або створює на окремій території чи території суб'єкта господарювання загрозу життю або здоров'ю населення та призводить до руйнування будівель, споруд, обладнання і транспортних засобів, порушення виробничого або транспортного процесу чи спричиняє наднормативні, аварійні викиди забруднюючих речовин та інший шкідливий вплив на навколишнє природне середовище

Вибух - над швидке перетворення речовини з миттєвим виділенням великої кількості енергії у невеликому об'ємі. Ключовою ознакою вибуху є раптове збільшення тиску, яке спричиняє виникнення ударної хвилі

Виробнича аварія - це раптова зупинка роботи або порушення установаного процесу виробництва на об'єкті, яка призводить до пошкодження або знищення матеріальних цінностей, травмування або загибелі людей

Відомча пожежна охорона - утворюється суб'єктом господарювання, який належить до сфери управління міністерства, іншого центрального органу виконавчої влади, за погодженням з таким міністерством, органом та складається з державних пожежно-рятувальних підрозділів (частин), кількість яких визначається суб'єктом господарювання

Горіння - екзотермічна реакція окиснення речовин, яка супроводжується виділенням диму та (або) виникненням полум'я і (або) світінням

Дегазація - знешкодження забруднених об'єктів шляхом руйнування (нейтралізації) чи знищення отруйних речовин

Деактивація - знищення радіоактивних речовин із забруднених поверхонь місцевості, споруд, предметів, одягу до допустимих розмірів зараження, безпечних для людини

Дезінфекція - це комплекс заходів щодо знищення збудників інфекційних захворювань у зовнішньому середовищі фізичними, хімічними і біологічними методами

Домедична допомога - невідкладні дії та організаційні заходи, спрямовані на врятування та збереження життя людини у невідкладному стані та мінімізацію наслідків впливу такого стану на її здоров'я, що здійснюються на місці події особами, які не мають медичної освіти, але за своїми службовими обов'язками повинні володіти основними практичними навичками з рятування та збереження життя людини, яка перебуває у невідкладному стані, та відповідно до закону зобов'язані здійснювати такі дії та заходи

Евакуація - організоване виведення чи вивезення із зони надзвичайної ситуації або зони можливого ураження населення, якщо виникає загроза його життю або здоров'ю, а також матеріальних і культурних цінностей, якщо виникає загроза їх пошкодження або знищення

Епідемічний осередок - місце перебування джерела збудника з навколишньою територією у тих межах, в яких заразний чинник може передатись оточуючим

Епідемія - масове поширення інфекційної хвороби серед населення відповідної території за короткий проміжок часу

Епізоотія - широке поширення заразної хвороби тварин за короткий проміжок часу, що значно перевищує звичайний рівень захворюваності на цю хворобу на відповідній території

Епіфітотія - широке поширення на території однієї або кількох адміністративно-територіальних одиниць заразної хвороби рослин, що значно перевищує звичайний рівень захворюваності на цю хворобу на відповідній території

Єдина державна система цивільного захисту - сукупність органів управління, сил і засобів центральних та місцевих органів виконавчої влади, Ради міністрів АРК, виконавчих органів рад, підприємств, установ та організацій, які забезпечують реалізацію державної політики у сфері цивільного захисту

Засоби індивідуального захисту - засоби, використовувані працівником для відвертання або зменшення дії шкідливих і небезпечних виробничих чинників, а також для захисту від забруднення

Захисні споруди цивільного захисту - інженерні споруди, призначені для захисту населення від впливу небезпечних факторів, що виникають внаслідок надзвичайних ситуацій, воєнних дій або терористичних актів

Землетрус - короткотривалі, раптові струси земної кори, викликані перемінним переміщенням мас гірських порід у надрах Землі, чому сприяє порушення розтяжності осередку гірських порід і виникнення сейсмічних хвиль

Зона надзвичайної ситуації - окрема територія, акваторія, де сталася надзвичайна ситуація

Імобілізація - створення нерухомості пошкодженої або хворої частини тіла, зазвичай кінцівки або хребта. При переломах кісток і запобігає пошкодженню судин, нервів і ін. тканин рухливими відламками кісток і створює умови для їх кісткового зрощення

Інфекційні захворювання - розлади здоров'я людей, тварин, рослин у вигляді хвороби, які спричинюють збудники - віруси, різноманітні бактерії, паразитичні гриби, гельмінти, продукти їх життєдіяльності, здатні передаватися від заражених

Карантин - адміністративні та медико-санітарні заходи на обмеження контактів інфікованої або підозрілої на інфікування особи (осіб), тварини, вантажу, транспортного засобу, населеного пункту, на рівні країни або між державами, що застосовуються для запобігання поширенню деяких небезпечних інфекційних хвороб

Ліквідація наслідків надзвичайної ситуації - проведення комплексу заходів, що включає аварійно-рятувальні та інші невідкладні роботи, які здійснюються у

разі виникнення надзвичайної ситуації і спрямовані на припинення дії небезпечних факторів, рятування життя та збереження здоров'я людей, а також на локалізацію зони надзвичайної ситуації

Медична допомога - діяльність професійно підготовлених медичних працівників, спрямована на профілактику, діагностику, лікування та реабілітацію у зв'язку з хворобами, травмами, отруєннями і патологічними станами, а також у зв'язку з вагітністю та пологами

Надзвичайна ситуація - обстановка на окремій території чи суб'єкті господарювання на ній або водному об'єкті, яка характеризується порушенням нормальних умов життєдіяльності населення, спричинена катастрофою, аварією, пожежею, стихійним лихом, епідемією, епізоотією, епіфітотією, застосуванням засобів ураження або іншою небезпечною подією, що призвела (може призвести) до виникнення загрози життю або здоров'ю населення, великої кількості загиблих і постраждалих, завдання значних матеріальних збитків, а також до неможливості проживання населення на такій території чи об'єкті, провадження на ній господарської діяльності

Небезпечна подія - подія, у тому числі катастрофа, аварія, пожежа, стихійне лихо, епідемія, епізоотія, епіфітотія, яка за своїми наслідками становить загрозу життю або здоров'ю населення чи призводить до завдання матеріальних збитків

Небезпечні хімічні речовини - хімічні речовини або сполуки, які при певній кількості, що перебільшує гранично допустимі величини концентрації, безпосередньо чи опосередковано можуть призвести до загибелі чи загрози життю і здоров'ю людей, довкіллю, матеріальних та культурних цінностей

Об'єкт підвищеної небезпеки - об'єкт, на якому використовуються, виготовляються, переробляються, зберігаються або транспортуються одна або кілька небезпечних речовин чи категорій речовин у кількості, що дорівнює або перевищує нормативно встановлені порогові маси, а також інші об'єкти як такі, що відповідно до закону є реальною загрозою виникнення надзвичайної ситуації техногенного та природного характеру

Обсервація - здійснення посиленого медичного спостереження, заборона ввезення та вивезення людей, майна з зони зараження, проведення екстреної профілактики антибіотиками, проведення часткових ізоляційно-обмежувальних і протиепідемічних заходів

Особливий період - період функціонування національної економіки, державних органів, органів місцевого самоврядування, військових формувань, сил цивільного захисту, підприємств, установ і організацій, а також виконання громадянами України свого конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, який настає з моменту оголошення рішення (доведення його до виконавців) про мобілізацію (крім цільової) чи з моменту введення воєнного стану та охоплює час мобілізації, воєнний час і частково відбудовний період після закінчення воєнних дій

Пожежа - неконтрольований процес знищення або пошкодження вогнем майна, під час якого виникають чинники, небезпечні для істот та навколишнього природного середовища

Радіаційна аварія - подія, внаслідок якої втрачено контроль над ядерною установкою, джерелом іонізуючого випромінювання, і яка призводить або може призвести до радіаційного впливу на людей та навколишнє природне середовище, що перевищує допустимі межі, встановлені нормами, правилами і стандартами з безпеки

Радіаційне забруднення - найбільш небезпечний вид фізичного забруднення навколишнього середовища, пов'язаний з дією на людину та інші види організмів радіаційного випромінювання

Режими радіаційного захисту - це порядок дій людей, застосування засобів і способів захисту в зонах радіоактивного зараження, що передбачає максимальне зменшення можливих доз опромінення

Санітарна обробка - це комплекс заходів, спрямований на знезараження тіла людини, а також її одягу і взуття від збудників хвороби і їх носив, токсинів, радіоактивних і отруйних речовин, що потрапили на них

Система оповіщення - комплекс організаційно-технічних заходів, апаратури і технічних засобів оповіщення, апаратури, засобів та каналів зв'язку, призначених для своєчасного доведення сигналів та інформації про виникнення надзвичайних ситуацій до центральних і місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ, організацій та населення

Суб'єкти забезпечення цивільного захисту - органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, суб'єкти господарювання, громадяни України, уповноважені захищати населення, території, навколишнє природне середовище і майно, згідно з вимогами Кодексу цивільного захисту України - у мирний час, а також в особливий період - у межах реалізації заходів держави щодо оборони України

Фонд захисних споруд - сукупність усіх захисних споруд та інших споруд, що можуть бути використані для укриття населення

Формування цивільного захисту - утворюються як пости, ланки, групи, бригади, колони, команди та загони на непрофесійній основі і входять до складу сил цивільного захисту

Цивільний захист - це функція держави, спрямована на захист населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від надзвичайних ситуацій шляхом запобігання таким ситуаціям, ліквідації їх наслідків і надання допомоги постраждалим у мирний час та в особливий період

Державна служба України
з надзвичайних ситуацій

веб-сайт:

www.dsns.gov.ua

Телефони екстрених служб

Служба порятунку	101
Поліція	102
Екстрена медична допомога	103
Аварійна служба газу	104

Телефони консультаційних центрів ДСНС України в областях

Вінницька область	(0432) 566-566
Волинська область	(0332) 23-01-69
Дніпропетровська область	(056) 749-66-57, (056) 744-30-19
Донецька область	(06264) 7-45-45
Івано-Франківська область	(0342) 59-65-00
Житомирська область	(0412) 41-92-71, факс (0412) 41-92-71
Закарпатська область	(0312) 67-17-93
Запорізька область	(061) 787-94-68, (061) 787-94-00
Київська область	(044) 579-90-77
Кіровоградська область	(0522) 32-08-72
Луганська область	(0645) 71-43-71, Факс (0645) 70-21-84
Львівська область	(032) 239-02-19, (032) 270-22-38
Миколаївська область	(0512) 67-55-06
Одеська область	(048) 722-76-32, (048) 722-86-82
Полтавська область	(0532) 503-576
Рівненська область	тел./факс (0362) 69-55-28
Сумська область	(0542) 66-55-74, (0542) 66-55-75
Тернопільська область	(0352) 43-43-30, факс: (0352) 24-37-30
Харківська область	(057) 700 48 97
Херсонська область	(0552) 45-42-03, Факс (0552) 42-26-97
Хмельницька область	(0382) 699-183, (0382) 699-112
Черкаська область	(0472) 33-07-01, 36-01-63
Чернівецька область	(0372) 52-22-28
Чернігівська область	(0462) 96-86-15
м. Київ	(044) 278-06-51

Наукове видання

Під загальною редакцією
Сергія Івановича Осипенка

**ПРАВИЛА ПОВЕДІНКИ В УМОВАХ ЗАГРОЗИ ТА
ВИНИКНЕННЯ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ**

Навчальний посібник

Підписано до друку 3.12.2018 року.
Формат 90x64/32. Гарнітура Arial.
Друк офсетний. Папір крейдяний.
Умовн. друк. арк. 6.98. Обл.-вид. арк. 5.63.
Тираж 250.